

ÚJ FORRÁS 2023.10

Margaret Atwood: Éjszakai vers 3

Visky András: Kopaszok (A Vaszilij-terápia) 4

Kelényi Béla: Lepel, dekódolás: Reigl Judit 100 (esszé) 11

Wehner Tibor: a testek és a dolgok testet öltése és szertefoszlása
(Kárpáti Tamás kiállításáról) 12

Száz Pál: Jaroslav Hašek galíciai csavargásaiból (bevezetés) 16

Jaroslav Hašek galíciai novelláiból (próza) 18

Margaret Atwood: Tájba vesző (próza) 33

Surányi László: „Olyan aktuális szenvedés, amelynek logikai szerkezete van”
(bevezetés) 47

Tábor Béla: Az érzékenység mint energizált logosz (esszé) 58

Tábor Béla: Kísértés és bűn – a bűn demoralizálása (esszé) 67

Sándor Andrea: Hiányzó kép (próza) 73

Hegedűs Gyöngyi: hamarabb szárad (vers) 77

Farkas Arnold Levente: Eszter Vendégházban (próza) 78

Soltész Márton: A látható és láthatatlan Szabó Magda („*nekem is csak
maszkjaim voltak*”. *Tanulmányok Szabó Magda életművéről*) 82

„[...] nem az utókornak levelezünk”?

(Albert Gábor és Poszler György levélváltása) 88

A borítón és a lapzárókon Kárpáti Tamás munkái

E számunk szerzői:

Albert Gábor író, esszéista (1929–2017), Atwood, Margaret kanadai író, költő (Toronto), Farkas Arnold Levente költő, író (Pócsmegyer), Hašek, Jaroslav cseh író (1883–1923), Hegedűs Gyöngyi költő (Bp.), Kelényi Béla költő, tibetológus (Bp.), Mórocz Gábor irodalomtörténész (Bp.), Poszler György irodalomtörténész, esztéta (1931–2015), Sándor Andrea író (Bp.), Soltész Márton irodalomtörténész (Bp.), Surányi László matematikus (Bp.), Száz Pál irodalomtörténész (Dunaszerdahely), Szilágyi Mihály műfordító (Bp.), Tábor Béla filozófus (1907–1992), Visky András költő, író (Kolozsvár), Wehner Tibor író, művészettörténész (Bp.)

Margaret Atwood 3

ÉJSZAKAI VERS

Nincs mitől félni,
ez csak a szél,
ahogy keletnek fordul, ez csak
apád, a mennydörgés,
anyád, az eső.
Az elöntött fatönkók
és a nyúlánk vízimadarak
e vizenyős vidékén,
ahol homokszínű a hold,
és nyirkos, akár egy gomba,
ahol a fák mindkét oldalán moha nő,
és az árnyékod nem az árnyékod,
hanem a tükörképed,
eltűnnek szüleid,
mikor ajtód elé is függönyt vonsz.
Mi vagyunk a többiek, a víz alól jöttök,
akik csendben állnak ágyad mellett
sötétség takarta fejükkel.
Azért jöttünk, hogy vörös gyapjúval,
könnyeinkkel és távoli suttagásainkkal
borítsunk titeket.
Az eső karjaiban ringatóztok
álmotok hideg bárkájában,
miközben mi, éjszakai
apátok, anyátok,
kihűlt kézzel és lemerült elemlámpával
várakozunk, tudva, csak árnyékok vagyunk,
miket egy gyertya vet
arra a visszhangra,
melyet húsz év múlva fogtok hallani.

Szilágyi Mihály fordítása

4 Visky András

KOPASZOK. A VASZILIJ-TERÁPIA¹

LÁNY Hallod?

FIÚ Nem.

LÁNY És most?

FIÚ Várj! Nem.

LÁNY Ne siess. Mindig elsieted...

FIÚ Mindig?

LÁNY Nem mindig. Legutóbb például nem...

FIÚ Mindig szólj, ha sietek... Kértelek, hogy szólj...

LÁNY Akkor kérsz, amikor már késő. Amikor már elmentél. Vajon hova igyekszik...? Amikor elsietsz tőlem, ezen gondolkozom. Mégis hova...?

FIÚ Igyekszik...?!

LÁNY Igen-igen. Egy harmadik személy. Egy idegen. Egy meztelen hát.

FIÚ Ne haragudj... Biztos a kemótól...

LÁNY De legutóbb nem...!

FIÚ Végre...

LÁNY Na?

FIÚ Semmi!

LÁNY Látod, most is...! Hova sietsz?

FIÚ Biztos a látogatók... Méltatlankodnak lefelé a lépcsőn, a liftben, tolonganak a ruhatárban, idegesen kotorásznak a szendvicseik után. Korábban hajtották ki őket... Hollandok... Őket a legnehezebb...

LÁNY A németek sem oltári szentség...

FIÚ Na és a franciák...! Elnézik előlünk a képeinket, pedig nekik több van... De nekik persze a mienk kell!

LÁNY Ne idegesítsd fel magad...! Szerintem igazuk van... Kitéssékelik őket, és még vissza sem fizetik nekik az el nem nézett nézéseiket... Minket csak a záróra után tolnak be ide, miattunk lenne még idő... Lehetnének nagyvonalúbbak az idegenekkel.

FIÚ Tegnap találtak egy fiút meg egy lányt a mosdóban... Oda bújtak el a teremőrök elől... A szegyenlős lány szobra előtt akartak egymáséi lenni... Azt akarták, hogy nézze őket, és többet ne szégyellje magát.

LÁNY Nem voltak egymáséi?

FIÚ Addig még nem. A falnak fordítani a festményeket, egytől egyig, és egymáséi lenni. Így tervezték. Még azt a festőnőt is, mindenkit.

LÁNY Vakrámák mindenütt! Uramisten! A vakrámánál nincs hitelesebb tanú...

FIÚ Csak azt a borozóst hagyták volna, a Piacsek bácsival.

FIÚ Az, mondjuk, jogos, hogy a Piacsek bácsit... Meg azt a szomorú istent ott mellette... Azt azért én sem... 5

LÁNY Lehet, hogy a testünk vakrámája a lélek?

FIÚ A mozgásérzékelő buktatta le őket... Pedig már teljesen meztelenek voltak...

*

LÁNY Na? Még mindig nem?

FIÚ Várj...! Semmi... Segítség...

LÁNY Figyelj! Lélegeznek a színek.

FIÚ Megszökünk... Megígérted...!

LÁNY Ha majd te is hallod őket...

FIÚ Igen-igen, igazad van, ez volt az egyezés... Még nem hallom...

LÁNY A kurva kemó!

FIÚ Az, biztosan... Neked mit írtak fel?

LÁNY Nekem tegnap azt az éjszakai körhintát kellett nézmem. Ott, szemben. Amíg meg nem mozdul, azt mondták.

FIÚ Nem mozdult meg.

LÁNY Tegnap nem. $79 \times 92,5 \times 7,5$.

FIÚ Mi?

LÁNY Centiméter. Biztosan centiméter.

FIÚ Mennyi...?!

LÁNY $79 \times 92,5 \times 7,5$. A keretméret.

FIÚ Nem semmi...

LÁNY És a vakráma...? Mennyi lehet a vakráma?

FIÚ $60 \times 72,8$.

LÁNY Honnan tudod?

FIÚ Tudom.

LÁNY Belefértem volna, nem?

FIÚ Biztosan.

LÁNY És te?

FIÚ Melléd, nem?

LÁNY Te tudod a méreteidet?

FIÚ Nem. Soha nem érdekelt. Kellott volna?

LÁNY Nem, nem... Csak azt hittem... Mellettem elférsz, biztosan... Vagy bennem, az még jobb. De már nem a körhintát nézem, már nem. Lehet, hogy közben megmozdult, én meg nem.

*

LÁNY Na és neked...? Mit írtak fel? Neked mit kell nézni: képet vagy szobrot vagy...? Figyelsz te rám egyáltalán?

6 FIÚ Ne haragudj, össze kell szednem minden erőmet... Nekem téged.

LÁNY Engem...?! Ez minden?

FIÚ Kértem, hogy téged nézhesselek. Csak téged.

LÁNY És?

FIÚ Nem engedélyezték.

LÁNY És?

FIÚ Én mégis téged.

LÁNY És téged...? Néz valaki?

FIÚ Egy fekete fátyolos hölgy... Valami francia...

LÁNY Milyen irányból néz?

FIÚ Neked kicsit jobbról... Majdnem szemben veled... Mintha már a másik oldalról... Folyton máshonnan néz, nem tudom, hogy csinálja.

LÁNY Akkor rám is... Rám is néz, ugye?

FIÚ De inkább rám... Úgy vagyunk beállítva... Félsz?

LÁNY Kicsit. Szép?

FIÚ Rossz hírű.

LÁNY De szép?

FIÚ Mondjuk mije?

LÁNY Hát mondjuk a haja.

FIÚ Szép. Az szép.

LÁNY És az arca?

FIÚ A túloldalon mindenki szép.

LÁNY De rossz hírű.

FIÚ Ezen az oldalon. A túloldalon már nem.

LÁNY Nem így képzeltem el ezt a napot, ezzel a fekete fátyolos nővel...

FIÚ Madame Mazet, így hívják. Mázé, hangsúly mindig az utolsó szótagon. Francia.

LÁNY És még madame is...! Tudhattam volna. Biztos vakkerete sincs...

FIÚ Vakkerete mindenkinek van.

LÁNY Igaz.

LÁNY Valami vicces Babits-portrét ígértél. Amin azon gondolkodik Babits, hogy min gondolkodik Babits.

FIÚ Babits...! Nem mindegy, min? Takarjalak ki valahogy a testemmel, hogy ne lásson az a madame...?

LÁNY Ne takarj, ne takarj... Te nézzél erősebben.

FIÚ Így jó?

LÁNY Még!

FIÚ Várj csak... Na?

LÁNY Egész jó.

FIÚ Akkor megszökünk... Már mindent kipróbáltak az ápolók... Csak rosszabbnál rosszabb.

LÁNY És még a hajam is... Szinte egyszerre hullt el... Lezuhant rólam... 7
Uramisten...! Elmenekült tőlem minden hajszál...

FIÚ Türelem. Ez még hátra van. Az utolsó esély. Ettől még meggyógyulhatunk, azt mondta az osztályos orvos. A hajlított lengőszékek... B33 és B34. Már csak ez segíthet, és a hajad is...

LÁNY B33 és B34? Pfuj...! Mintha bombázók volnának... Vaszilij-székek... Így jobb...

FIÚ Azt hittem, be van tiltva...

LÁNY Mi?

FIÚ Nem orosz ez a Vaszilij? Az oroszok be vannak tiltva...

LÁNY Amiért Vaszilij...!?

FIÚ ...mint Csajkovszkij meg Dosztojevszkij meg Tolsztoj, tudod... Be! Vannak! Tiltva! Ki is még? Csehov! A főkolompos!

LÁNY A Beckett-lobbi, hát persze...! Biztosan ők intézkedtek... Alig várták...! Most meg eljött az ő idejük... A ravasz Beckett-lobbi, gondolhattam volna...

FIÚ Sokat vártak, amíg bejött nekik, az biztos... Még ők sem hittek benne...

LÁNY De mégsem mozdultak... csak vártak, vártak a revés színpadon, mint valami tébolyodottak...

FIÚ Valamit csak tudhattak ők, amit más nem.

LÁNY nem tudtak ők semmit.

FIÚ Ezt legalább tudták.

LÁNY Mit?

FIÚ Hogy nem tudnak semmit.

LÁNY Ez igaz. Ezt biztosan tudhatták valahonnan... A pofájukba kiáltották, százszor, ezerszer, hogy hiába vártok, balfácánok... Húzzatok el már az anyátokba a mocskos keménykalapjaitokkal...!

FIÚ Kurva anyátokba – nem így kell mondani?

LÁNY Az már volt, a kurva, többször is...

FIÚ Igaz! Hol tartottunk...

LÁNY A mocskos keménykalaposoknál! Csak nyájasan mosolyogtak, mint valami debilék. Nagyon vártak valakit... Most meg tessék, eljött az órájuk... Megjött, akire vártak... Pedig senki nem hitt nekik! Senki!

FIÚ Nem éppen senki.

LÁNY Senki, aki számít...

FIÚ Mi se hittünk nekik.

LÁNY Nem számít.

FIÚ Igaz. Most meg persze a Beckett-lobbinak áll a világ...!

LÁNY Tudták ők, amit tudtak... Nem sült ki a szemük... De legalább ezeket a Vaszilij-székeket nem dobták ki innen... Ezek valahogy megúszták a tisztogatást...

*

FIÚ Ne mozogj! Mit mocorogsz annyit? Akkor nem hat...

LÁNY Ez a kurva szemüveg... Mint az igáslovak, istenemre... Se jobbra, se balra...

FIÚ Hagyd, nézlek... Nekem jó így...

LÁNY Mi a jó ebben? Mintha a koponyámra hegesztették volna...! Csak ezt a kalitkás nőt nézhetem... Nekem a fekete korszak jutott, tudhattam volna... Rippl-Rónai...! Ezt írták fel... Pedig kukoricaszemes képet kértem mára – de ezeknek mondhatod. Mennyit feküdtem otthon a lemorzsolts kukoricában... Sütött az őszi nap, ragyogtak a friss szemek és engem néztek... Egyszer meztelenül belesüllyedtem abba az aranytengerbe... Teljesen eltűntem... Ott tudtam meg, a mélyben, hogy létezik szerelem... Apám találta meg a levetett ruháimat, csak suttogni bírta a nevemet réműletében... Elrohant a kerten át a folyóhoz, ott már ordítva zokogott... Hagytam... Egy apának meg kell tanulnia sírni... A hűvös kukoricaszemek...! Most is érzem...! De nekem most a kalitkást kell...! Ha látnád...!

FIÚ Szép?

LÁNY Nagyon. Iszonyú. Fél kiengedni a madarat.

FIÚ Pedig előbb-utóbb mindenkinek...

LÁNY Nehogy folytasd! Gyűlölöm ezeket a kibaszott aforizmákat...!

FIÚ Bocsánat. Bocsánatot kértem.

LÁNY Jó, jó... Semmi... Azt hiszem, sírni szeretne, de nem tud...

FIÚ Ki?

LÁNY Hát ez a szegény kalitkás. FK1385.

FIÚ FK1385? Ez is valami méret?

LÁNY Leltári szám.

FIÚ Már megijedtem.

LÁNY És Festészeti Osztály. C épület, északi nyaktag.

FIÚ Nyaktag?

LÁNY Nyaktag. Van ilyen szó. Festészeti Osztály. Ahol a testeket preparálják, miután beállt az exitus. FK1385: biztosan a parcellaszámot jelöli.

FIÚ Parcella...?! Hogy jön ide a parcella? Most meg te sietsz...!

LÁNY Ne haragudj. Te vagy a végstádiumban, nem én...

FIÚ Az nem számít. Az a lényeg, hogy téged nézlek... Soha ennél gyönyörűbb végstádiumot!

LÁNY A francba... Már biztosan nekünk is van leltári számunk... Akiről lemondanak, számot kap. Jó előre a nagylábujjára akasztják... Megnézed?

FIÚ Mit?

LÁNY A cédulát a lábujjamon.

FIÚ Nem lehet... De ha megszökünk, úgy is itt hagyjuk nekik.

9

LÁNY De én nem tudok felállni.

FIÚ Én sem.

LÁNY És ha már felálltam, nem tudok leülni.

FIÚ Én sem.

LÁNY Akkor hogy szökünk meg?

FIÚ Amikor a színek lélegeznek. Azt mondtad...

LÁNY Már mióta lélegeznek...! És mi meg itt fecsegünk...

FIÚ Várj! Csend...

LÁNY Na?

FIÚ Még nem. Nekem nem.

*

LÁNY Ezt hallgasd meg: a zöld szín egy tehén; önmagával megelégedett, stupid... Ez a Vaszilij Vasziljevics Kandinszkij mondta, akié ez a két szék... Hogy a zöld szín az egy önelégült tehén... Érted... ! Önelégült tehén... Nem nevensz?

FIÚ Hát én aztán nem... Ráadásul meg a zöld szín az egy számár, nem tehén. Kivételesen erős számárnak kellene lennie. Van itt egy számár, a másik teremben, egy zöld Bortnyik-számár... Én így tudom.

LÁNY Biztos rosszul. Még azt is mondta ez a Vaszilij, hogy a fehér végtelen, zenei szünet, lehetőségekkel teli.

FIÚ Hm... Ezt a lélekről mondhatta. Mint az a porcelánfehér madár a kalitkában... A fehér végtelen, zenei szünet, lehetőségekkel teli... A lélek...! Nagy mázlista...!

LÁNY Kicsoda?

FIÚ Hát ez az orosz... Vaszilij.

LÁNY Lehet, hogy igaza van...

*

FIÚ Hallom...! Hallom a színeket...! Végre...!

LÁNY A hajam...! Visszanő a hajam ettől a kalitkás nőtől...

FIÚ Nocsak... Tőle...?!

LÁNY Bocsánat... A te nézésedtől... Igen-igen. Bocsánatot kértem...

FIÚ Látod, te is sietsz... Mindenesetre köszönöm.

LÁNY És a tied? Mi lesz a te hajaddal? Úgy néznének én is téged, csak néznének, néznének, amíg ki nem nőne neked is...

FIÚ Az enyém már soha. Én a te hajaddal megelégszem.

LÁNY Akkor nézzél, nézzél erősen... Amíg ki nem nő, mind egy szálig...! Te vagy az én végstádiumom...

FIÚ Elszökünk, valahova messzire, és minden reggel, amikor kikelünk egymás karjaiból, együtt fésüljük a hajadat.

LÁNY Mert az én hajam a te hajad is, azért, ugye?

FIÚ Az enyém is, igen... Kifésüljük belőle az éjszakát...!

LÁNY Este meg a nappalt...!

FIÚ A hajad...! Uramisten! Neked kinőtt a hajad...! Gyönyörű...!

LÁNY Milyen színű?

FIÚ Tengerzöld...!

LÁNY Nem tengerkék?

FIÚ Nem mindegy?

LÁNY Ha hullámszik, akkor mindegy...

FIÚ Most...! Most...! Megszökünk...

LÁNY Rendben, rendben... Akkor végre eljött a mi időnk is...!

FIÚ Álljunk fel... Óvatosan...!

LÁNY Fogjuk meg egymás kezét... Óvatosan!

FIÚ Így jó?

LÁNY Tökéletes!

FIÚ Gyere...! Így...! Így jó...!

LÁNY A kezed, Uramisten, az ujjaid...!

FIÚ Milyen színű a Lélek, édesem?

LÁNY Ha hullámszik, akkor mindegy, édesem.

FIÚ Hullámszik.

LÁNY Akkor mindegy.

¹ Írásom a Magyar Nemzeti Galéria felkérésére készült, a Textúra 2023 projekt egyik darabjaként, Pénczes Boróka figyelmes és inspiratív kurátori irányítása alatt. A darab forrásául Breuer Marcell B33 és B34 jelzetű Bauhaus „lengőszékeket”, az ún. Vaszilij-székeket választottam. Az előadások idején a székeket a Rippl-Rónai teremben helyezik el. Érdemesnek látjuk megemlíteni még, hogy a székek Vaszilij Vasziljevics Kandinszkijről kapták a nevüket – ez a részlet írásunkban lényeges dramaturgiai jelentőséggel bír. Az MNG-előadás megalkotói: Éry Franciska rendező, Adorjáni Beáta dramaturg, Bocsárdi Magor zeneszerző, Hugo Aguirre jelmeztervező és Gergye Krisztián koreográfus. Előadják: Messaoudi Emína, Martinkovics Máté, Kiss Nikolett, Brezovszky Dániel.

1948 nyarán, egy Rómában készült fényképen, egy nő lehunyt szemmel ül az utcán vagy udvaron. Egy csatornafedő mellett ül, háttal a falnak támaszkodva. Széttárt, felhúzott két lábán a nadrág szára felgyűrve, kezeit összekulcsolja a lába között. Az utca üres, a zsalugáterek csukva. Mintha dél lenne, nem vet árnyékot semmi. A nő a falhoz simulva várja, engedi, hogy átjárja a napfény, át-hassa a sugárzó meleg.

Kelényi Béla 11

LEPEL, DEKÓDOLÁS: REIGL JUDIT 100

A fénykép bal szélén egy magas ablak és egy félig kinyílt kapu egyik, sötétbe nyíló fele is látszik. A lehunyt szemmel ülő nőt nem érdekli, hogy hová nyílik ez a kapu, mit rejt belsejében a sötét. Azt sem tudni, hogy mit lát, mit láthat a fényben izzó szemhéjak mögött.

Még nem tudja, hogy már ott formálódik benne mindaz, amit majd mindig látni fog maga előtt. Nem tudja, hogy ebből a még beláthatatlan gomolygásból majd hatalmas emberi testek lenyomatai robbannak, zuhannak átlósan szét, hogy kifeszítsék a tér falát. Hogy egyszerre repülnek majd fel és lefelé is. Hová? A ragyogásba? A semmibe? Vagy úton vannak a sötét, örökös kárhozat felé? Még azt sem tudja, hogy egész életében kell újra és újrászülnie terhét, ami most úgy kavargó benne, akárha egy kínzó, nem szűnő kiáltás visszhangját verné folytonosan vissza az Utolsó ítélet fala, a Sixtus-kápolnában. És még fogalma sem lehet arról, hogy miféle némasággal kell majd megbirkóznia, amikor megszólalna az üresség és a hitetlenség végre elcsendesedett éjszakáján. Nem tudja még, hogy kaphat-e bármire is választ, és azt sem tudhatja, hogy létezik-e egyáltalán a válaszadó. A római utca kövén ülő nő még nem tud semmit. Csak hagyja, hogy átjárja a fény.

Művészettörténeti tévhiteket oszlathatunk el, műértelmezési teóriákat cáfolhatunk meg Kárpáti Tamás eme kiállítási kollekciójának vizsgálatával és a bemutatott művek keletkezéstörténetének, alkotómódszerének megismerésével.

12 Wehner Tibor

A TESTEK ÉS A DOLGOK TESTET ÖLTÉSE ÉS SZERTE- FOSZLÁSA

Kárpáti Tamás festőművész
kiállítása

Az egyes festői életművek korszakainak meghatározása, interpretációja során általában a történelmet, a kort, a társadalmi környezetet és változásait vagy megváltoztatásának óhaját, az egyéni sors gyökeres fordulatait jelölik meg a szakértők, és a megszo-
kott metódusok szerint minden bizonnyal így járhatnánk el mi is Kárpáti Tamás vörös-narancs és szürke-fekete képeinek

korszakolását, egymástól való elválását, az életműbe ágyazódását indokolván és magyarázván. De ezúttal tévutakon járunk. A kérdés úgy hangzik, hogy mi lehet a pontos indítéka, mi lehet a titka a vörös-narancs képek és a szürke-fekete kompozíciók, a két, egymástól gyökeresen más, egymással ellentétes atmoszférájú műegyüttes, festői kifejezés megszületésének, és e két műcsoport hogyan és miként jelenhet meg azonos időben egy művész munkásságában? A válasz meglepő módon roppant egyszerű és hétköznapi: a kérdésre, hogy mely alkotói törekvések beteljesítéseként alkot a festő meleg sugárzású, vörös-narancs képeket, és mikor vált hideg, borongós, szürke-fekete árnyalatokkal hangsúlyozott vásznakra, a festő megkerülve a művészetfilozófiai okfejtéseket csak annyit mond: amikor úgy ébredek reggel, hogy vörös-narancs képeket kell festenem, akkor azt festem, amikor meg borúsabb lelkiállapotban kezdem az új napot, akkor meg jönnek a szürkék és a feketék. Vagyis a művészettörténészeknek azt kell kutatniuk, hogy mi az eredője, mi az indítóoka a festő ébredését meghatározó, és esetenként változó lelkiállapotnak, tehát az alkotómódszer determinánsa alapvetően lélektani, pszichikai természetű tényező. A kérdés súlyosságát egy kérdéssel megvilágító Friedrich Wilhelm Nietzsche egyébiránt már száz évvel ezelőtt imígyen szölte: Ugyan mit kezdhetünk egy olyan nappal, amely ébredéssel kezdődik?

A lelki tényezők meglehetősen bizonytalan kimenetelű faggatása és taglalása helyett evezünk egzaktabb vizekre, példának okáért vessünk egy pillantást a jelenkori magyar festészet egyik legfelkészültebb, a festőmesterséget

a legmagasabb mesterségbeli tudás-szinten művelő alkotójának technikai arzenáljára. Kárpáti Tamás a mai, a futószalagon történő képgyártás alkotói között kivételes művészegyéniség, aki hallatlan műgonddal és a középkori mesterek tudásával és szorgalmával festi műveit, amelyek készülésétől már egy 1993-ban lejegyzett beszélgetésben is vallott: „Nekem a disz- 13
szonanciát a hideg színek jelentik. Most szeretnék elmenni egy kicsit a melegtől a hűvösebb felé: szürkékkel, feketékkel akarok foglalkozni. Mert hiába vagyok most disszonáns: tudom, bármikor együtt lehetek a saját lírai szonátámmal.”¹ Ebben a beszélgetésben a festő részletesen elemzi a saját, az olajképek által megszólaló „lírai szonáta” megalkotásának műhelytitkait: „78-79-ben megpróbáltam az enyves-kkrétás alapozást. Ezt deszkára vagy rétegelt lemezre kentem fel, és arra festettem. Később vékony lenvásznat enyveztem föl a fára, a repedezés kiküszöbölésére. Erre hordtam föl a krétás alapot, Akár négy-öt réteget is, ha azt akartam, hogy eltűnjön a vászon faktúrája. Száradás után felrajzoltam a kompozíciót, amelyet papíron már legalább ötven variáció előzött meg. Korábban pontosan megrajzoltam az egészet ceruzával, most már csak szénnel vázolólok föl nagyjából. Ezután kezdem aláfesteni a színeket. Az utóbbi időben ezt néha egy vörös vagy sárga alaptónusú festékkel, ecsettel való átkenés is megelőzi. Ez egy alaphangot ad, s az ilyen középtónusból jobb indulni. Először a világosakat, majd a sötéteket festem meg, aztán újabb száradás után rámegegyek a következő réteggel lazúrosan, amit sűrűbb festékkel való festés, újabb lazúrozás, s ismét sűrűbb festékfelhordás követ. Hónapokig tartó száradás után a sötét tónusú képek esetleg záróakkort is kapnak, hogy be ne mattuljanak, el ne tűnjenek a színek.”² Ebben a beszélgetésben Kárpáti Tamás arra is utal, hogy előszeretettel készít kisméretű képeket, mert a nagy kompozíciók távolságtartást követelnek, és a kis kép a bensőségesebb, a finom mondandók megszólaltatásának, közvetítésének terepe. S emlékezett arra is, hogy amikor festészeti munkásságában megreked, akkor rajzolni kezd, és tus- és ceruzarajzokat, valamint pasztelleket készít. „Ez fölfrissít, fölzsabadít, és sok újat is hoz. Bizonyos periódusokon a rajz segít át, s akkor újra visszatérek a festészethez. Hasonló a pasztellhez való viszonyom is. Serkent az olajfestésre is, de kevés engedélyt adok neki a betüremkedésre, mert elveszi az időt a festéstől. Minden időt sajnálok, amit nem festéssel töltök.”³

Bárhonnan is próbáljuk megközelíteni, bárhogy próbáljuk felfejteni Kárpáti Tamás titokzatosságokkal átszőtt művészi világát a dolgok, a valóság és a lelki meggyőződés bonyolult együttjátszásába és egymásrautaltságába ütközve festészetének intenzív hatókörében a létezésről, a lélekről, az Istenről kell gondolkoznunk. Hiába próbálunk a mesterség, a festészet mestersége, a képcsínálás klasszikus ideája és tradicionális eszközrendszere felől

Új Forrás 2023/10 – Wehner Tibor: A testek és a dolgok testet öltése és szerte-foszlása – Kárpáti Tamás festőművész kiállítására

közelíteni Kárpáti Tamás világához, akkor is a szakralitásokhoz, a hithez, a reményhez és a valóságon túli világokhoz érkezünk. A keresztény hitvilág mítoszaihoz és legendáihoz, alakjaihoz, szentjeihez, szentségeihez. Ez a szakralitás azonban nem a több évszázados, évezredes ikonográfiai rendszerbe illeszkedő megjelenítés és kifejezés, nem a jól ismert szimbólumok és motívumok megszokott összefüggésrendszerekbe foglalt megidézése, hanem azok szabad, öntörvényű megjelenítése. A festőiség igénye ugyanis mindent átformál és átértelmez. Ez a fantasztikus érzékenységű színekre hangolt festőiség nem a megjelölés, a felmutatás színtere, hanem a rátalálás és az elvesztés: a sejtetett, a tünékenységekben játszó, a foltok egymásba mosódásából előbukkanó, a színek kavargásából előszüremelő alakoké, arcoké és rekvizitumoké. Ahol nem tudható, hogy a dolgok biztos testet öltenek, vagy szertefoszlanak a semmiben. Hogy fizikai valók, vagy szellemiségek. Nem a keresztény művészet demonstratív, meggyőzésre törekvő előadása ez, hanem személyes, bensőséges, érzelmi szólammal fogalmazó és megszólaló, hol lelkesedésekkel, hol lemondásokkal, bizonyosságokkal és szorongásokkal árnyalt vallomás.

Ez a képegyüttes az elmúlt egy-két év festői terméséből válogatott kollekció. Kárpáti Tamás szentendrei padlásműtermében a jelenkori magyar festészet egyik legragyogóbb életművét építi a tradíciókhoz ragaszkodva, de a modernitás szellemével is felvértezve. Fogadtatására jellemző mozzanat, hogy a maholnap hetvenöt éves művész önálló kiállítása előtt a Múcsarnok kapui még mindmáig nem nyíltak meg, pedig munkássága immár öt évtizedes, és – mint másfél évtizede már megvonhattuk e konzekvenciát – elmondható, hogy a közelmúlt, s napjaink magyar piktúrájában roppant kevés ilyen tudatosan, következetesen munkálkodó festőművészre, értékekben gazdag életműre lelhetünk. Nincsenek nagy váltások, nincsenek éles fordulatok az oeuvre-ben, csak kisebb elmozdulások regisztrálhatók, s közben csendesen, szépen sorakoznak egymás után a képek. Természetesen nem teljesen társtalan ez a festészet, több-kevesebb bizonyossággal megjelölhető az elődök, az inspirációkat adó klasszikusok; a középkor ismeretlen mesterei, Watteau, Rembrandt, Turner, Gulácsy és Mednyánszky, de megkockáztatható, hogy jelenkori művészetünkben fenségesen társtalan, egyedülálló, autonóm ez a piktúra. Formakultúrájában, anyagkezelésében, eszközrendszerében hagyományos, látásmódjában, kifejezésében modern és korszerű, érvényességében megkérdőjelezhetetlen. Stílusjegyei, jellegzetességei, vallomásszerű jelenség- és jelentésvilága, atmoszférája, lélekrezdülései által – csak és kizárólag

fennkölt jelzőket alkalmazhatunk – hiteles, személyes, megrendítő és fel-emelő. Kárpáti Tamás új képei előtt – mint mindig, ezúttal is, de a jelenkori művészetben ritka pillanatot – valóban csak megrendülten állhatunk.

(Budapest, Look Gallery, 2023. szeptember-október)

15

1 Kárpáti Tamás. (Bev. Wehner Tibor.) Budapest, 2010. T-Art Alapítvány.

2 Mester Ildikó: A megfoghatóság és a megfoghatatlanság határán. *Új Művészet* 1993. 3 sz. 50-54., 83-84. p.

3 I. m.

Új Forrás 2023/10 – Wehner Tibor: A testek és a dolgok testet öltése és szertefoszlása – Kárpáti Tamás festőművész kiállítása

Jaroslav Hašek ifjúkorában számos utazásra, csavargásra, kóborlásra vállalkozott, s egyfajta írói programként dolgozta fel ezeket az élményeit nemcsak írói indulásánál, de a későbbi évek során is, amikor Prágából már nem nagyon

16 Száz Pál

JAROSLAV HAŠEK GALÍCIAI CSAVAR- GÁSAIBÓL

Fordítói bevezető

játszódót –, melyben rengeteg helyszínt nevez meg. Ezeket magyarra eddig csak elvétve fordították le, jelen válogatásunk e hiányt igyekszik némiképp oldani.

A galíciai csavargások szűkös életrajzi tényeit ezúttal is az elbeszélések és karcolatok helyszínével érdemes összevetni, még ha ez gyakran csak növeli is a homályt, amelyben a kutató olvasó tapogatózik. Részben azért, mert a szerző létező helyeket kever kiötlött nevekkel, illetve sokszor nem is lehet könnyen eldönteni, hogy kitalált, lengyelesen hangzó helynévről van-e szó, vagy hibás lengyelséggel lejegyzett (néha konkrétan csehesített) valóságos helynevekről. E helyszínek összekötése pedig még további bizonytalansággal kecsegtet.

Galícia a szlovák vidék mellett a legkorábbi kóborlások helyszíne. Az 1901-es, második utazás július elején indult, a cimborák csapatát a Hašek-fivérek, Viktor Janota (akinek a neve alatt az álnévlovás író közölt cikkeket), valamint két másik barát, Ivan Porubský és Milan Kulíšek alkották. Minden valószínűség szerint előbb Zakopanébe mentek, ahol csónakáztak a Dunajec folyón, mely több elbeszélésében is felbukkan, akárcsak a Podhale, vagyis a Tatra lengyel oldala, észak felé síksággá szélesedő völgyei. A tátrai turizmusnak remek példája a nyájas *A lassú utazás* című Nowy Targ és Zakopane között játszódó karcolat, amelyben a helyi emberek, a *góralok* (hegyiek) természetét is igyekszik megragadni a kocsis Michal Bajuka alakjában. Talán ezen az úton, s talán ellenkező irányba a csámborgó cimborák a Skawa és a Raba folyó mentén északnak mentek Stróža és Myślenice községébe – itt játszódik a *Galíciai táj farkasokkal*. Tovább Bochnia környékére mehettek, ezekkel a helyszínnel is találkozunk (*Wódka lasów, wódka jagodowa*). Mindkét írás erős tájélményt közvetít. Talán, de kitudja, csak annyi biztos, hogy a Jaroslav és öccse Bohuslav Zakopane látképét ábrázoló lapot adott fel. Az innét 1901. augusztus 6-án keltezett lapon a következő sorok álltak:

mozdult ki – míg a besorozás és a mozgósítás meg nem indult. A lengyel területeken, tehát az osztrák–magyar Galíciában való kóborlását lehetetlen pontosan feltérképezni, mégis számos e vidékeken játszódó elbeszélést írt – legalább annyit, mint a Felsőmagyarországban

„Üdvözlétünket küldjük a Tátrából. Nemsokára átlépjük a határt. Több mint 2000 m magas hegyeken keltünk át. Éjjelente hideg van itt, mínusz 4 fok. Anyukának írunk levelet. Az a fehér ott hó. Jarda, Boža.”

Az utazást a határ átlépése, a Tátrán való átkelés után pedig Felső-Magyarországon, a szlovák vidékeken folytatták a Hašek fivérek 17 útjukat.

18 Jaroslav Hašek

A LASSÚ UTAZÁS

Tátraalji kép

Nem csapkodta hátra a fülét soha, a földet sem kaparta a patájával, ritkán nyertett fel, de húzni húzott fáradhatatlanul.

Nos, ilyen volt a Nowy Targ-i Michal Bajuka lovacskája.

Sosem mosolygott, nem szerette a sok beszédet, nem részegedett le (az emberek azt állították jól bírja az ivást), de dolgozni szeretett, sőt, szívesen dolgozott.

Nos, ilyen volt Michal Bajuka fuvaros.

A lovacska és Michal jó kis párost alkottak. Amikor este lefeküdtek – Michal Bajuka ugyanis a lovával az istállóban aludt – itt néha, ugyan igen ritkán, Michal szóba elegyedett a szalmán fekvő lovával. Különleges dolog kellett, hogy legyen, ha Bajunka megosztotta azt az említett Čiarnýval.

– Hé, Čiarný – szólt a lovához Bajunka szombaton kényelmesen nyújtózva az istálló ajtajában a lópokrócon –, láttad kit vittünk ma Zakopanéba? Az az úr és a hölgy Targból vitették magukat, éppen úgy, mint tizenöt éve. Tudod te, mit kaptam tőlük? Tizenöt rajnait.

Bajuka egy darabig hallgatott, mert a hosszú mondat lefárasztotta.

– És beszéltek is nekem mindenfélét – folytatta Michal –, bizony, Čiarný, furcsa dolgokat mondtak, az az úr azt állította... – Michal azonban elhallgatott.

– Bizony Čiarný, furcsa dolog ez – szólalt meg újra kisvártatva – különös beszéd volt ez. Az az úr azt mondta: „Maga alapozta meg a boldogságom.” Furcsa szavak, nem igaz, Čiarný?

Michal Bajuka, belefáradva a hosszú beszédbe, befordult az istálló meleg fala felé és elaludt.

*

Michal Bajukának jó volt az emlékezete.

Tizenöt éve ott állt a kocsija mellett egy tizennyolc éves gimnazista, a lembergi Zwadowski, és azon alkudozott vele, hogy mennyiért vinné el Zakopanéba. Nagyon kevés pénze volt, mivel Nowy Targban sok apróságot

vásárolt össze, sétatálcát, faragott nyelű baltát, s hasonló apróságokat. A főtéren mindössze néhány góral álldogált hímzett ingben, kivert övvel. Ezek előtt Zwadowski nem szégyellt alkudni. Ám ekkor egy kellemetlen dolog történt vele.

A téren keresztül ifjú hölgy igyekezett a kocsi irányába. Kasia 19
Dębiczowa volt az, aki bácsikájával ugyanabban a szállodában lakott Zakopanében, amelyikben Zwadowski lakott az apjával.

Miközben a gimnazistához közeledett, így szólt hozzá: – Ez csodás, hiszen mi szomszédok vagyunk Zakopanében, mehetünk hát együtt. Képzelve, elvesztettem a bácsikámat.

– Hát ez igazán szomorú – válaszolt a gimnazista az aggodalomtól sápadtan, mert nem tudta, hogy végződik majd az alkudozása. Szégyellte magát.

– Kirándulni mentünk a bácsikámmal Nowy Targba, ő szenvedélyes gyűjtője a népi hímzésnek, engem Pąntkában hagyott a vendéglőben, és mivel nem érkezett vissza, elindultam nélküle. Csak nem fogok Pąntkában aludni, szalmaalmon. Legalább majd jól megbüntetem őt.

– De kisasszony, nem kellene ezt tennie – szólt Zwadowski komolyan –, a bácsikája biztosan aggódni fog önért.

– Ugyan, dehogy – nevetett a kisasszony –, gyakran el szokott engem veszíteni, egyszer tényleg szalmaalmon kellett aludnom. Ezért fogom megbüntetni. Leugrottam Nowy Targba, mert tudtam, hogy ráakadok egy ismerősre, aki majd éppen Zakopanéba megy. És lám, megtaláltam magát. Magával megyek. – Kasia kisasszony elmosolyodott. – De nincs pénzem, minden a bácsikámnál maradt, kénytelen lesz kölcsönözni nekem.

A gimnazista diákegyenruhája zsebében görcsösen szorongatta utolsó két aranyát. A keze megremegett, amikor Kasia vidáman felugrott a kocsira.

– Ahogy mondom, nem adhatok többet magának – fordult Zwadowski Michalhoz – mint két aranyat.

– Nem megyek sehova. – Válaszolta Michal nyugodtan.

– Adjon neki még egy aranyat – súgta Kasia a gimnazista fülébe.

– Szeretek alkudni – felelte Zwadowski, és kényszeredetten elmosolyodott.

– Barátom – fordult Michalhoz –, nem adok magának többet, csak ahogy mondtam, két aranyat. Két aranyért elvihet minket, és ne zsaroljon.

– Két aranyért nem megyek sehova – válaszolta nyugodtan, ahogy az imént is Michal. – Két arany kevés!

– Ez érdekes – suttozta Kasia.

– Kevésnek nem kevés – mondta Zwadowski – nem utazik senki, és ha nem akarja, hát majd próbálkozom...

Ekkor hirtelen rádöbbsent, hogy a kisasszony már a kocsin ül.

– Megyek máshoz – mondta – akárki elvisz két aranyért.

20

– Senki se – válaszolta Michal –, senki az égvilágon. – Majd hirtelen elhallhatott. – Csakis én. Én elviszem magukat. – Majd hozzátette – De olyan lassan megyek majd, olyan lomhán, hogy késő éjszaka lesz, mire Zakopanéba érünk.

Egy pillanatra elhallgatott, majd mintha eszébe jutott volna, kisvártatva hozzátette: – S akkor... akkor majd sötét lesz... mint a zsákban. A Dunajec mellett megyünk majd... s belepottyanunk mindannyian. Ott már... sokan megfulladtak. A gyors sodrás...

– Akkor hát két aranyért utazunk, tessék, itt van – kiáltott fel boldogan Zwadowski helyet foglalva a kocsin a kisasszonnyal szemben.

– Lassan – szólt oda lovának Michal, és megindultak.

– Ó, hát ez igazán érdekes – nevetett Kasia, és a gimnazista Zwadowski szintén nevetett.

– Az tetszik nekem magán – mondta Kasia Dębiczowa –, hogy olyan határozottan a sarkára állt a kocssal.

– Az az elvem, hogy sosem fújok visszavonulót – mondta Zwadowski büszkén.

Michal Bajuka az elvárton felül teljesítette a fenyegetését.

Másfél óra alatt megérkeztek ahhoz a patakon átvezető hídhoz, amelyhez Nowy Targból fél óras út vezet. A Dunajechez pedig, amelyhez további negyed óra az út, további jó órát mentek.

A kocsi meg-megállt az úton, akár negyedórára is, Michal pedig közben az utasait fürkészte.

Parnica előtt egy órával besötétedtek, az este hideg volt.

Úgy történt, hogy bár Kasia nem szokott bolondozni, megengedte a sáros gimnazistának, hogy szorosán mellé üljön.

Michal Bajuka egyre lassabban és lassabban haladt.

A két ifjú egymáshoz simulva dicsérték az út szépségét, és amikor hét óra alatt Paraninára értek, bevallották egymásnak, mennyire szeretik a másikat, s amikor a kocsi újra megállt, megcsókolták egymást.

S nyugodtan csókolódzhattak is, mert Michal Bajuka valóban lassan haladt.

Kasia Zwadowská, született Dębiczowa, örömmel emlékezik Michal Bajuka lassú útjára, aki szombaton a lovával való beszélgetés közben azon csodálkozott, hogy lehetséges, hogy az az úr, akit tizenöt éve Zakopanéba vitt, azt mondta neki: „Maga alapozta meg a boldogságom.”

21

Eredeti cím: *Pomalá jízda. Podtatranská črta.* Eredeti közlés: Národní listy odpoledný 1904. 08. 20.

Új Forrás 2023/10 – Jaroslav Hašek: A lassú utazás
Tátraalji kép

22 GALÍCIAI TÁJ FARKASOKKAL

Humoreszk

Amikor tavalyelőtt Stróza falvába egy úr érkezett, aki az erdőben a Raba folyó fölé meredő sziklára felmászott, és lefestette az egész falut a környékével együtt, a falusiak mind csodálkoztak, hogy ez az úr miért éppen az ő falujukat festette le, egy efféle isten háta mögötti tanyát, amely a legközelebbi várostól is hatórányi útra fekszik.

Az idei télen pedig még jobban elcsodálkoztak, amikor ez az úr újra eljött, és egy másikat is hozott magával.

Ugyan mit fognak festeni? Bizonyára a havat. Hát nem furcsa ez? Havas domboldalakat rajzolni, meg az erdő behavazott fáit? Furcsa bizony, határoztak a falu lakosai – hiszen mi örülünk, ha benn ülhetünk házikóinkban, és újabb hasábot dobhatunk a tűzre, hogy melegebb legyen, közben beszélgetünk, azok az urak meg kijárnak, és a behavazott házikóinkat rajzolják.

Közben mindkét festő a saját festményén dolgozott, vagyis csak annak vázlatain.

Ott ültek a szobában, amelyet a polgármestertől béreltek ki.

– Hát úgy gondold, Koldowski – szólalt meg a fiatalabb –, hogy a festményeink sikeresek lesznek?

– Ebben biztos vagyok – válaszolt Koldowski –, de azt hiszem, kedves Wołodko, még nagyobb sikerük lenne, ha valami olyasmi lenne rájuk festve, amely a szemlélőben mély benyomást kelt.

– Azt hiszed tehát – válaszolta Wołodko –, hogy a mi behavazott domboldalaink nem keltenek semmiféle benyomást?

– Ezt nem hinném – válaszolta Koldowski –, ugyan miért ne keltenének benyomást? Behavazott, apró házikók, bennük tűzhely, azon pedig tűz, amelyet gyönyörű vörösre lehet festeni, szép visszfényel a havon. Az erdő fái a házikó mögött szintén mély benyomást keltenek. A gallyak meghajlanak a hó súlya alatt, s remekül kidomborodik a háttér sötétzöld fenyvese. Aztán az erdő sötétje. A festményed egyáltalán nem rossz. Gyönyörűen megragadja a Raba folyót. Kiválóan ábrázolja szilaj áradását, a jégtörmelék a partjainál teljesen természetes. Ugyan mi vége festenek mindig befagyott folyókat? De mindennek ellenére azt hiszem, valami hiányzik a képeinkről, hogy teljesen mély benyomást tudjanak tenni.

– Mégis mi? – kérdezte Wołodko.

– Nem hiányzik más egyéb a mi képeinkről, mint a farkasok – válaszolta Koldowski. – Elég lenne csak néhány farkas, hogy mély benyomást keltsen. Szerintem te is láttál már egyszer az életben farkast.

– Igen, a múzeumban meg a vadsparkban – felelte Wołodko –, de megpróbálhatom lefesteni. A térképeken pedig több farkas rajza is szerepel. 23

– Jól van – mondta Koldowski –, festünk néhány farkast a behavazott táj képére. Ez egyszerű és szép. Télen világosabb a farkasok bundája, hamuszürke. A pofájukat biztosan világosabbra kell festeni, néhány sötétebb csíkkal tarkítva a bundájukat. Mély benyomást fognak tenni. Odafestek néhány farkast, kisebbeket és nagyobbakat is.

– Én is odafestek néhányat – szölt Wołodko –, attól érdekesebb lesz a festmény.

– Festek néhány farkast – mondta Koldowski – az erdei útra, amely Stróžából Bójicba vezet.

– Én pedig az erdő elé, a falu mögé festem őket – szölt Wołodko –, ahol a Nowi Targba vezető út fut.

A két barát pedig kiment, hogy a képeikhez újabb vázlatokat készítsenek arról, hogy hogyan kelthetnének rajtuk a farkasok eltörlhetetlen benyomást a szemlélőre.

*

Józef, Zwara jegyző fia, akinél a behavazott tájakat és farkasokat festő urak megszálltak, nagyon jól ismerte a Stróžából Bójicba vezető utat, amiről Klodowski festő beszélt.

Hogyan ne is ismerhetné, amikor hetente háromszor szokta megtenni Kaśka, Baćik lánya után Bójicba. Stróžából Bójicba három óráss az erdőn keresztül vezető út, amely így telente teljesen be van havazva, de ugyan miért ne járná meg, ha egyszer szereti Kaśkát.

A háromórás út különben is gyorsan eltelt, mert egyfolytában ő járt az eszében, és a három óra alatt mindig a beszédére készült, arra, hogy majd Baćiktól megkéri a lánya kezét.

Amikor pedig Bójicból hazafelé tartott, szintén gyorsan eltelt a három óra, mert ekkor pedig azon töprengett, hogy hogyan lehetséges, ahogy aznap még nem szedte össze a bátorságát, hogy megkerje őt.

Így járt egész télen, és még mindig nem vette a bátorságot a dologhoz.

Ő, aki nem félt senkitől sem a hegyekben, sem a Raba völgyében, ő, a kiváló ökölvívó, nem vette a bátorságot, hogy azt mondja Baćiknak: – Add hozzám a lányod feleségül! – Nem vette a bátorságot akkor sem, amikor Baćik azt mondta neki:

– Már jó régóta jársz hozzánk, Józef, no hát mi légyen?

– No hát úgy, úgy... – válaszolta. És akkor sem mondott semmit, amikor Baťik azt mondta neki:

– No, Józef, hát mégis miért jársz hozzánk? – mire pedig Józef azt válaszolta:

– Úgy, úgy, hiszen te hízelegsz nekem, urambátyám.

Józef újra hazafelé ballagott Bójicból. Szomorúan ment, mert a Baťik szavain gondolkodott, azon, amit a mai beszélgetésük során mondott neki.

Útban Bójicba Józef Zwara megint eltökélte, hogy ma megkéri Kaška kezét, s most is szomorúan tér vissza, mivel ezúttal sem vette hozzá a bátorságot.

Ebben még nem lenne szomorúság, no de bezzeg abban, amit az öreg Baťik mondott neki, mikor beszélgettek!

– Michal Dať szabadságos, vasárnap hazajön. Tudod jól, hogy az utolsó évet szolgálja a katonaságnál, és a lányom után jár. Az öreg Dať azt mondja, hogy vasárnap biztosan eljön, hogy megkérje Kaška lányom kezét. És ha én azt mondom Kaškának, »elveszed Daťot«, akkor Kaška elveszi Daťot. Ha pedig azt mondom neki, »elveszed Józef Zwarát«, akkor elveszi Józef Zwarát. Mit szólsz te ehhez?

– Úgy, úgy, atyámuram – válaszolta Zwara.

– Tudod jól – folytatta az öreg Baťik – hogy itt a hegyekben úgy tartják, »Ki hamarabb csap, előnyben van«.

– Úgy, úgy, atyámuram – felelte Józef –, szent igaz. No, atyámuram, mit gondol, soká tart még idén a tél?

Józef Zwara a hazaúton ezen a beszélgetésen töprengett. – Hiszen már mondhattam volna, s mégsem mondtam. No de hát ha nem mondtam máma, mondom majd szombaton. És mire vasárnap megjön Dať leánykérőbe, azt mondja majd neki Baťik: »No, fiam, Kaška a stróza Józef Zwaráé lesz. Hiszen ismered a mondást, úgy tartják, »Ki hamarabb csap, előnyben van«. Igen – gondolkodott Józef –, holnapután szombaton megkérem Kaška kezét. Milyen különös, hogy ma nem vettem hozzá a bátorságot, habár az efféle dolgok kialakulásához idő kell.

*

Koldowski és Wołodko péntek reggel szorgalmasan dolgozott a téli tájkép vázlatain. Lelkesen és ügyesen rajzolták a farkasokat.

– Mély benyomást fog tenni – dicsérték egymást, amikor Zwara jegyző lépett a szobába.

– Méltóságos uraim – mondta tisztelettudóan kapva le fejeéről a báránybőr szegélyű sapkáját –, méltóságos uraim talán megbocsájtják, amiért

a fiam, Józef úgy lármázott tegnap éjjel. Leitta magát a semmirekellő, azért iszik, hogy bátorságot öntsön magába. Holnap Bójicba megy, hogy megkérje Kaśka kezét.

– Ugyan, nem történt semmi, Zwara úr – mondta erre Koldowski. – Jöjjön, nézze csak meg, min dolgozunk. Láthatja, hogy nem haragszunk. Ismeri azt ott a festményemen? 25

Zwara jegyző a festőállványok előtt találta magát: – Az ott a Bójicba vezető út – mondta – már hogyste ismerném, no de azok az állatkák...

– Azok ott farkasok – mondta Koldowski.

– A Szent Szűzre, hát farkasok, bizony farkasok – mormolta a jegyző. – Nagy hír ez, méltóságos uraim, amit itt lefestettek.

– Ugyan, semmiség – mosolyogott el Koldowski.

– Nézze meg az én képemet – ajánlkozott Włodko.

– Te szent ég – kiáltott fel a jegyző –, ez a falu mögötti erdő, és szintén teli van farkasokkal. Hát az egyik közöttük még a viczorog is, látszik a pofája! Milyen szépen megfestették őket. Nos hát, ha farkasok, akkor farkasok. Ez aztán nagy hír. Voltak itt farkasok, vagy húsz éve, széttépték a szomszéd lovát. Ki gondolta volna. Szólnom kell a szomszédnak. Az ádáz bestiák! – rázta az öklét a festmény előtt, aztán elment.

– Szilaj népség – jegyezte meg Koldowski, mikor elment. – Mások, mint a Krakkó környéki, vagy a mazurkai parasztok.

– Te Koldowski, mit gondolsz, ne ránduljunk ki máma valamerre? Mondjuk Bójicba. Mára egyébként is nyomorúságosak a fényviszonyok – ajánlotta Włodko.

– Miért is ne – válaszolta Koldowski –, ma már öt farkast festettem, a hatodik várhat. Estére visszaérünk. – Bundát öltöttek, és kiementek a téli időbe.

Zwara jegyző időközben a kocsmába ment. Télvíz idején a szomszédok mindennap a kocsmában ültek, amikor pedig a jegyző belépett éppen egy gyalázatos minőségű vodkát iszogattak.

– Szomszédok – szólt hozzájuk Zwara –, itt a farkasok!

– Ugyan, csak ugratsz minket – felelte Lębik szomszéd –, húsz éve jártak erre legutóbb.

– Nem viccelek – válaszolta a jegyző –, a festő urak, akik nálam laknak, farkasokat láttak. Le is festették őket.

– Nem hiszem én azt – szólalt meg Stanko kocsmáros. – Ugyan hol látad te azt a képet?

– Szent Sztanyiszlávra mondom – bizonygatta a jegyző –, a festő urak farkasokat láttak, és lefestették őket. Az egyik méltóságos úr az erdei útra festette őket, amely Stróžából Bójicba vezet.

A kocsmában felharsant: – A kutya bestiák! – Józef Zwara kiáltott fel így. – Az ordas bestiák! Tehát azon az úton, amelyen Bójicba készülök menni a leánykérésre.

– A másik méltóságos úr – folytatta a jegyző – az erdő elé festette őket a falu mögé.

– Nagy bátorság azoktól a méltóságos uraktól – ragadta magához a szót Lębik szomszéd –, hogy farkasokat festenek.

– De milyen szépen – felelte a jegyző viczorogva. – Így nyitogatja a pofáját az egyik, fogait viczorítja, a festő urak meg lefestették. Az egyik farkas meg mintha ugrani akarna, hopp! És fogát viczorítja az is, öltögeti a nyelvét, meregeti a szemét!

– Uram irgalmazz! – kiáltotta Stanko kocsmáros, és keresztet vetett. Példáját követték a többiek is, és sorra hányták a kereszteteket.

– A farkasok egészen a faluig merészkednek – folytatta a jegyző –, szörnyű csak rájuk pillantani is. Csak úgy villognak a szemeik. Az ember csak nézi, nézi, és már reszket is belé. Mindjárt nekiugrik a képből, gondolhatná. Ugyan ki hitte volna. Húsz éve nem hallottunk farkasokról, mire egyszer csak idemerészkednek a falu széléhez olyan közel, hogy le is festheted őket. És éhesek, látszott rajtuk a képen. Soványak, csupa csont és bőr mindegyik.

– Talán a magurai vagy a tátrai hegyekből jöttek le – szólta a vén Protka – ide, a Raba folyó völgyébe, hogy megköstöljanak minket.

– Fogjunk össze ellenük – mondta bátran Stanko kocsmáros, majd óvatosan hozzátette – Sokan vannak?

– Az egyik képen azt hiszem ötöt láttam lefestve – felelte a jegyző –, a másikon pedig talán nyolcat, de több lesz belőlük. A festők nem festenek le mindent, amit látnak. Az erdő széléről is kihagyták azt a két nyírfát, hát valamelyik farkast is kihagyhatták.

– Ez komoly dolog – szólalt meg Protka –, vermeket kell ásni rájuk, ahogy Magyarország vidékein csinálják. Gödröt ásnak, befedik gallyakkal, némi havat dobnak rá, és a befedett verem közepére egy darab húst tesznek. És a farkasok odamennek. És meglátják a húsdarabot. Mért ne ragadnánk el? Rávetik magukat, s máris a veremben végzik. Aztán agyoncsapják őket.

– Micsoda bátor emberek – mondta a jegyző – ezek a festő urak, festenek, csak festenek, előttük a farkasok, ők meg mintha csak valami fát festenének. És nem szólnak semmit. »Ugyan, semmiség«, mondták.

– Mit gondolsz, ássunk ki azonnal a vermeket?

– Ássuk máris – javasolta a jegyző. S mert ezt Stróza főembere mondta ki, parancsnak számított.

Amikor lapátokkal a falu mögé mentek, Józef Zwara ezt suttogta ajának: – Nem megyek én Bójicba leánykérőbe. Kedves még nekem az életem.

– Előbb kiássuk a farkasvermet – felelte neki a jegyző – a Bójicba vezető erdei út mentén.

Délután a két festő már visszafelé indult Bójicból Strózába.

– Ezeknek a farkasoknak nagy hatásuk lesz, meglásd. – Mondta továbbfűzve a beszédet Koldowski. – Igazán remek, ahogy a havas háttérből szinte kiemelkednek.

– Az ott meg micsoda az út közepén? – figyelt fel rá Koldowski.

– Úgy néz ki, mint egy liba – mondta Wtodko –, nézzük meg, mi is az.

– Fel van dülva itt a föld – szólalt meg Koldowski – hiszen ez...

Törés és szakadás hangzott, s abban a pillanatban mindketten a verem mélyén találták magukat, miközben a fák ágairól potyogott rájuk a hó.

– Hisz ez farkasverem – szölt Klodowski, aki elsőként tért magához. – Kiabálnunk kell, hogy kihúzzanak. A képeink igazán erős hatást fejtettek ki... Hát nem érted?

*

Az ottani vidék biztosan iszonyatos télen – mondogatták a szemlélők, amikor a két festő kiállította a farkasos képeit.

– Nagyon is iszonyatos – bólogattak a festők –, gondolja csak meg, egyszer még egy farkasverembe is beleestünk!

Így mesélte az esetüket a két festő. Józef Zwara pedig azt beszélt Strózában: – Ha nem jöttek volna a farkasok, máma már Kaśka férje lennék. Hála istennek, nem lettem az. Daḃ, a férje már kétszer is megpróbálta felakasztani magát. Olyan rossz asszony az...

Eredeti cím: *Krajina z Haliče s vlky. Humoreska*. Eredeti közlés: Národní listy, 1905. 01. 16.

Stróža – Település Krakkótól 40 km-re délre, a Raba folyó partján.

Bójic – Nincs ilyen nevű település Stróža közelében.

28 WÓDKA LASÓW, WÓDKA JAGODOWA

Galíciai kép

Nem volt még egy pap, akinek alakja annyira bevésődött volna a falusiak emlékezetébe, mint az *ojciec plebań*, a plébános úr” Dąbrowicében.

Sokáig emlegetni fogják még a jóságos öreget az egész tarnowi járásban, s a mai lakosok elmesélik majd a gyerekeiknek, amit erről a jóemberről a szüleiktől hallottak.

De nem a lobogó szavú prédikációinak, amelyek a jólelkű parasztokat békével töltötték el, s nem is az áhítatosságának köszönheti halhatatlan dicsőségét Dąbrowicében és környékén, sőt, egészen Tarnowig. Hanem a zöld wódkájának, amelyről néha maga jelentette ki lelkesen, hogy nem más az, mint testének vére, gondolatainak extraktuma, elméje gyermeke.

Nem hangzott kevésbé költőien készítményének neve sem: *Wódka lasów*, *wódka jagodowa*. Ő maga azt állította, hogy akkor adta neki ezt a nevet, amikor évekkel ezelőtt, hosszas próbálkozások után végre elkészítvén az első üvegcsét, megérezte a friss zöld készítményben a Dąbrowice környéki erdőket, a tavasz és a nyár illatát, az epervirág illatát és az érett szamóca ízét együttvéve.

Senki sem tudta, hogyan készíti e kitűnő italt a plébános úr. Csak annyit lehetett tudni, hogy a fő hozzávalóját a nagy piros szamócák alkotják, amiket saját kezűleg szedett az erdőben.

Imáihoz mindig hozzátett egy-két miatyánkot, hogy sok piros szamóca teremjen, amiket később hatalmas kosárba gyűjtött bizonyos, csak számára ismert lelőhelyeken.

Egész augusztusban késő éjszakáig villogott a fény az alacsony, megfeketedett parókia ablakában, amelynek nyitott szárnyai közül kellemes illat szálldogált. S ha a falusi fiatalok felmásztak a parókia kertjének fáira, megláthatták, ahogy az *ojciec* (atya) fehér haja a lehető legkülönösebb kigyószzerű készülékek felett szálldos. Láthatta, ahogy a plébános úr remegő kézzel magához vett friss készítményéből egy kis kehellyel, áhítatosan keresztet vetett, lassan kiitta, cuppogott, majd csettintett az ujjával, hogy a testes kályha előtt békésen doromboló vén kandúr felugrott, mintha a feje felett gyűjtöttak volna fel egy köteg szalmát, s pisszegve futott ki a szobából.

A plébános úr ebben a pillanatban földöntúli lénynek tűnt, különös és szent áhítattal másztak le a fiatalok a parókia alma- és körtefáiról nem feledvén el megtölteni zsebeiket egynémely fa gyümölcsével.

Ez volt augusztusban. A november a nagyszámú flaskók megtöltögetésével és a címkék felragasztgatásával telt, amelyeket a dąbrowicei rektor úr a tél folyamán teleírt és festett.

A címkék kissé fantasztikus módon ábrázolták, ahogy Szent Szaniszló egy kisangyalkát áld meg, aki testes üveget visz, amelyen 29 ez a felirat áll: „Wódka lasów, wódka jagodowa.”

Amikor lehullott az első hó, és éjjel a falutól nem messze farkasüvöltés hangzott, az egyik vasárnap a plébános úr lágy és meghatott hangon bejelentette, hogy minden hívet a parókiára hív keresztény lelkigyakorlatra.

Azon a vasárnapon a parókia tágas szobája megtelt az egymás sarkát taposó falusiakkal.

Az *ojciec* a kifakult, öreg heverőn ült, amely isten tudja hány papra emlékezett, és szívélyesen, állandóan mosolyogva beszélt arról, hogy beköszöntött a tél, hogy advent van, hogy ne feledjenek el templomba járni a hideg miatt, és hogy támogassák a rászorulókat. Aztán hozzátett még pár szót a közlegő karácsonyi időszakról, majd kiment a szobából.

Kisvártatva egy nagy, flaskókkal teli kosárral tért vissza, és szétoztotta a falusiak között a zöld erdei vodkáját, az ő számocapálinkáját.

Ebben a pillanatban sokaknak könny szökött a szemébe, ahogy végigtekintettek ősz fején, kedves arcán, örömtől remegő szakállán, miközben készítményét osztogatta közöttük. Sokaknak szökött könny a szemébe arra a gondolatra, hogy mi lesz velük, ha majd a vén pap az igazak álmát alussza a dąbrowicei nyírfáinak és vörösfenyőinek árnyékában.

Dąbrowicébe így érkezett meg a tél, amelytől a plébános úr mindig is tartott, és amely miatt az egész tavaszt és nyarat végigimádkozta, hogy a jóisten bocsássa meg a vétkeiket, amelyeket az előző télen elkövetett, és amelyeket a jövőben még el fog követni.

Néha úgy tűnt számára, hogy tartalékba imádkozni mégiscsak helytelen dolog, de megnyugtatta magát annak gondolatával, hogy a jóisten tudja, miért olyan törekenyek az emberi lények.

Hogy miféle téli bűnök voltak ezek? A téli bűne a zöld vodkája iránti szeretete volt.

A téli estéken hiányolta azokat a zöld erdőket, amelyekben annyira szeretett sétálni, és hogy valamiképpen beleélje magát az illatos nyárba, a testes kályhája melegében üldögélt a készítményét magában rejtő nagy flaskó előtt.

A flaskó mellett álló pohár néha megtelt a gyönyörű zöld itallal, s újra kiürült.

Amikor az ital első cseppjei a plébános úr ajkához értek, megjelent tekintete előtt a tölgyesek, a fenyvesek, a nyírfaerdők üde zöldje, és szeme előtt néhány helyen feltűnedeztek a pirosuló pontok, a nagy, érett szamócák is.

A breviárium, amelyet elkészített, zárva maradt, s az esti ima helyett a csöndes szobában furcsa neszek hangzottak, amint ínycsókára módra szürcsölte a zöld, gyöngyöző folyadékot.

Az öreg plébános úr ült, ivott, és merengett az erdők zöldjéről, a tavaszról, a nyárról, és nem zavarta meg az sem, ha valahol a parókia alatt vonítottak a farkasok, s néha fegyver dördült, hogy az éhes ragadozókat elűzze.

De még a két évvel fiatalabb húga, a házvezetónője, sem zavarta őt, hogyha bejött, és a bátyja bűnén siránkozva szólongatni kezdett minden szentet, amelynek neve éppen eszébe jutott.

A plébános úr nem mondott semmit, csak ingatta ősz fejét, és tovább töprengett a zöld erdők illatán.

Aztán amikor lefeküdni indult, s forgott vele a világ, hosszú dalt kezdett énekelni az erdei asszonyokról és a zöld vodkáról, öregecske húga pedig inkább befogta a fülét.

Másnap aztán későn ébredt, és egyre másra fogadkozott, hogy soha többé arra a szép italtra még csak rá sem néz. De mihaszna! Jött az este, odakint fénylett a holdvilágban a hó, megint csak megszállta a nyár után való sóvárgás, és megint csak poharat ürtett pohár után.

A húga kitudja hány éven át imádkozott napra nap, hogy a jóisten mentse meg a bátyját a pokolbéli kínoztól, de minden télen megisméltődtek ezek az esték, amelyek során a breviárium zárva maradt, a flaskók pedig sorra ürültek.

Hiába volt minden búcsújárás Kalwarjára, sőt, Częstochowára, hiába áldozott ott pénzt, s mondatott misét szerencsétlen bátyjáért.

Amikor idővel visszagondolt minderre, keservesen sírásra fakadt.

Ájtatos lelkében a pokolbéli kínok képei a plébános úréval váltakoztak.

Az egyik télen az ördög – ő mondta így – nagyobb sikerrel próbálkozott a plébános úrnál.

Egyszer elalvás előtt olyan hangosan dalolt az erdei tündérekről, hogy Jurzik Owczina, a községi bakter, hazafelé tartva késő este a kocsmából, megállt a parókia előtt, és egy pillanattal később az éjszakai csendben már duett hangzott fel.

Az egyik hang elég erős volt, bár a vaskos ablaküveg lefojtotta, a plébános úré volt, a másik rekedtes pedig a községi bakteré, aki úgy tűnik, a farkasvonítást utánozta, nemsokára ugyanis néhány paraszt puskákkal és karókkal a parókia épülete mellett verődött össze. Természetesen meglepődtek, s meglepetten hallgatták az *ojciec pleban* énekét az erdei asszonyokról és a zöld vodkáról, de olyan áhítatosan, mintha a templomban énekelné elő a litániát Szűz Mária tiszteletére.

Amikor másnap délután kettő felé a plébános felkelt az ágyából, kisírt szemű hűgától értesült a nagy nyilvános megbotránkozásról, amelyet annak köszönhet, hogy az előző éjjel megint kísértette az ördög.

És megint fogadkozott, de este megint ugyanaz az éjjeli jelen-
ség ismétlődött, és a fél falu hallgatta áhítatosan és tátott szájjal há-
lósobája ablaka alatt, ahogy odafenn a lelkipásztoruk különös
dalokat énekel a zöld vodkáról és az erdei asszonyokról.

31

Ettől a naptól fogva az énekes multság ismétlődni kezdett, a parasz-
tok minden éjjel a plébános úr ablaka alatt hallgatóztak.

A hűgára szomorú idők köszöntöttek. Mindenhol a pokol láng-
jait látta, majd egyszer összeszedte a bátorságát, s remegő kézzel le-
velet írt a vikárius konzisztornak Tarnówba, amelyről egy szót sem
szólt a bátyjának.

Eltelt néhány nap.

Egy gyönyörű téli napon a parókia előtt száncsengő és négy
kehes ló dobogása hangzott fel, hogy szinte beleszikrázott a patájuk.
A szánról a tarnowi tisztelendő vikárius konzisztor lépett le az általá-
nos vizitáció miatti meglepettségének hangot adó paphoz.

Villámként futott át a plébános úr elméjén, hogy vajon értesül-
hetek-e Tarnówban az ő énekes produkcióiról, s rá sem mert nézni az
ősz, bár jó pár évvel fiatalabb vikáriusra, aki ennek ellenére nagyon
tisztelettudóan beszélt a sokkal idősebb fehér hajú pappal.

A méltóságos atya nagy elégedettséget mutatott a templomot
illetően, és amikor vacsora után leült a plébános úrral szemközt, ke-
resve az alkalmat arra, hogy valami módon teljesítse a pap hűgának
kívánságát, aki pedig a szomszédos szobában serényen imádkozott.

– Az itteni vidék bizonyára nagyon szép nyáron – szólalt meg
hosszas hallgatás után.

– Így igaz, nagyon szép – mondta a plébános bánatosan a sarokba né-
zegetve, ahol egy nagy üveg állt az ájtatos címkével.

– Erdeje pedig látom, akár mennyi van a falunak – folytatta a vikárius
–, de télen szomorú a vidék. A legjobb a meleg kályha mellett üldögelni, és
imádkozni a breviáriumból. Szintén szép olvasmányok lehetnek Szent Ágos-
ton és az egyházatyák elmélkedései. Az ördögi kísértés ellen a legjobb. Test-
véruram, hoztam magammal néhány könyvet az örök életéről, Szent Ágoston
gyönyörű elmélkedéseit. A legjobb este olvasni őket, két-három óra hosszan.
Mindjárt behozom.

Ezekkel a szavakkal ment át a szomszéd szobába.

Miután eltávozott, a plébános úr hirtelen magához tért, odaugrott a
varázssitalát tartalmazó flakóhoz, és jól meghúzta.

Amikor a méltóságos vikárius úr visszatért egy halom könyvvel kezében, a plébános úr már újra a helyén üldögélt békésen, és ájtatosan nézte a mennyezetet.

– Íme, itt van az az olvasmány, amely az olvasót egészen más birodalom felé vezérli, és minden rossz gondolatot elűz – mondta a vikárius a pap elé téve a könyveket, majd nemsokára hozzátette: – Valami illatot érzek itt, mintha az erdő illatozna.

– Ez az én készítményem: *Wódka lasów, wódka jagodowa* – tört ki a plébánosból nagy örömmel, és válasza sem várva két pohárkát töltött meg a zöld itallal, s koccintott a megrökönyödött vikárius úrral.

Kiürítették a poharakat.

– Íncsiklandozó, nem igaz? – Kérdezte a felvillanyozott plébános válaszul a vikárius úr cuppogására.

– No ugye, jöhet még egy! – és újra kiürültek a poharak.

– Ragyogó, olyan, mintha az ember a nyári erdőben bolyongana, és a nyár illatát szívná magába – sóhajtott fel érzékenyülve a vizitátor.

A plébános úrnak csillogott a szeme, amikor a készítményéről beszélt, az elméje gyermekéről és gondolatai extraktumáról.

Közben mindketten a zöld italt kóstolgatták, és a méltóságos vikárius minden újabb pohárka előtt azt suttogta: „Multum nocet, multum nocet”, egészen megfélekedve az útja céljáról, az ördögről, Szent Ágostonról és az egyházatyákról...

Diszkrétan hallgatok. Csak annyit teszek hozzá, hogy ez volt az első, de messze nem az utolsó általános vizitáció. S amikor a vikárius úr harmadnapon hazatérve kicsomagolt egy nagy üveg *wódka lasów, wódka jagodowát*, döbbsen vette tudomásul, hogy a flaskó becsomagolására néhány oldal szolgált Szent Ágostonból és az egyházatyákból.

A *wódka lasów, wódka jagodowa* a dąbrowicei papnak hallhatatlan dícsőséget biztosított.

Eredeti cím: *Wódka lasów, wódka jagodowa. Črta z Haliče*. Eredeti közlés: Národní listy, 1902. 07. 07.

Wódka lasów, wódka jagodowa – Az erdők pálinkája, az eperpálinka

wódka – mindenféle pálinka, a likőrt is beleértve

Dąbrowica – Község Bochnia mellett, Krakkó és Tarnów között.

búcsújárás Kalwarjára, sőt, Częstochowára – Kalwarja, zarándokhely Galíciában, Krakkótól délre 6 órányira. Częstochowa Katowicétől északra messze földön híres búcsújáróhely, a zarándokok Fekete Madonna képét tisztelik.

Multum nocet, multum nocet – Sokat árt, sokat árt.

Most, hogy a fiúk már felnőttek, és Rob meghalt, Lois egy társasházi apartmanba költözött Toronto egyik újabb vízparti lakóparkjában. Megkönnyebbült, hogy többé nem kell aggódnia a gyep, a falra szívósan felkúszó folyondár, a padlásra betörő, a kábelek szigetelését lerágó mókusok és a furcsa zajok miatt. Ezt az épületet biztonsági rendszer védi, és csak a szoláriumban látni növényt, cserepest.

Margaret Atwood 33

TÁJBA VESZŐ

Lois örül, hogy sikerült akkora lakosztályt találnia, mely elég tágas a képeihez. Közelebb vannak egymáshoz, mint a házban voltak, de így európaibb az elrendezésük; csoportosítva, egymás fölött és mellett láthatók a falakon. Nem hagyományosan – egy a kanapé, egy a kandalló fölött, egy a hallban –, olyan távolságban, hogy az ne legyen tolakodó. Így jóval hatásosabbak. Látszik, hogy nem berendezési tárgyak.

Egyik sem nagy méretű, ami nem azt jelenti, hogy nem értékesek. Festmények, vázlatok és rajzok, olyan művészektől, akik sokkal kevésbé voltak ismertek, amikor Lois először vásárolt tőlük. A műveik később bélyegeken, az iskolaigazgatói irodákat díszítő reprodukciókon, kirakós játékokokon tűntek fel, vagy szépen nyomott naptárokon, melyeket a nagy cégek kevésbé fontos ügyfeleknek küldtek karácsonyra. E művészek az I. világháború után és az 1930-as, '40-es években alkottak; tájképeket festettek. Loismnak kilenc műve volt tőlük. Ilyenek: sziget egymásba fonódó fákkal és hullámok simított rózsaszínes kövekkel, több szigettel a háttérben; tó fákkal gyéren benőtt világos, durva sziklával; élénk színű bozótos folyópart, rajta egy piros és egy sűrke kenuval; sárga őszi erdő az ágak közt foltokban látható tó jégkék csillogásával.

Lois választotta őket. A férjét nem érdekelték a művészetek, de be látta, hogy valamit kell tenni a falakra. Minden dekorációs döntést a neje hagyott, miközben a pénzt, természetesen, ő adta. A gyűjteménye miatt Lois a barátai – főleg a férfiak – között híres lett arról, hogy jó érzéke van a művészeti befektetésekhez.

Pedig nem ezért vette meg a képeket. Azért vette meg őket, mert kellett neki. Kellott neki, ami bennük volt, bár akkoriban nem tudta megmondani, hogy mi az. Nem a békesség. A legkevésbé sem tartotta őket békésnek. Amikor rájuk néz, szavakkal ki nem fejezhető nyugtalanság fogja el. Noha nincsenek rajtuk emberek, még állatok sem, olyanok mintha valami vagy valaki vissza-, kifele tekintene belőlük.

Amikor tizenhároméves volt, Lois kenutúrára ment. Korábban csak egyik napról a másikra ruccant ki valahova. Ez hosszúnak ígérkezett, bele az „úttalan rengetegbe”, ahogy Cappie mondta. Lois első kenutúrája volt ez, és az utolsó.

Cappie vezette a táborot, amelybe Lois kilencéves kora óta járt.

34 Manitu¹-tábor volt a neve; az egyik a jobb lánytáborok közül, de nem a legjobb. A tehetősebb szülők iskoláskorú lányukat ilyen és ehhez hasonló táborba küldték nyaranta. Általában indián nevük volt, és lelkes, serény vezetőjük. Ezekben rendszeren megtanítottak úszni, vitorlást vezetni, kenuban evezni, esetleg lovagolni és teniszezni is. Ha nem ezt tetted, akkor művészpálántaként csalé hamutartót korongozhattál anyukádnak – akkoriban dohányoztak az anyák –, vagy karkötőt fonhattál színes fonalakból.

Mindig vidámságot vártak tőled, már a reggelinél is. A hangos kiabálás, az asztal kanállal csapkodása nemhogy megengedett volt, jeles alkalmakkor még bátorították is. A csokoládéfogyasztást korlátozták a fogak és a bőr egészségének védelmében. Esténként vacsora után az étkezőben vagy a szünyogoktól hemzsegő ünnepi tűzrakóhely körül közös éneklések voltak. Lois máig emlékszik az „Ó, te drága Klementina” és a „Kedvesem tengerjárón hál” teljes szövegére, és hogy a „tenger” szónál hullámozni kellett a kezekkel, a „hál”-nál arccal ráhajolni az egymásra fektetett tenyerekre. Sohasem fogja tudni elfelejtteni ezeket, szomorítja el a gondolat.

Lois úgy véli, képes felismerni azokat a nőket, akik így táboroztak, és ez jól ment nekik. Máig erős a kézfogásuk; kisebb terpeszben, határozottan állnak; és végigmérnek, mennyire lennél jó a kenuban – elöl, nem hátul. Ők hátul ülnének. De úgy mondanák: a tatban.

A Manitu már nem létezik, de tudja, hogy vannak még ilyen táborok. Azon kevés dolgok közé tartoznak, amik nem sokat változtak. Ma használhatatlan tűzzománcot és ólomüveget készíthetsz elektromos kencéjükben, és amennyire barátai unokáinak csinálmányait ismeri, nem nőtt a művészi színvonal.

Lois, amikor a háború utáni első évben meglátta a Manitu-táborot, nagyon öregnek találta. A helyenként hiányos rönkborítású épületek, a meszelt kövekkel körülrakott zászlórúd, a napszíttá szürke dokkok a kötélfonatokkal és rozsdás kikötőbilincsekkel, a kerekded petúniaágyás az irodaajtó mellett, mintha mindez a régmúlt hagyatéka volna. Valójában a század első évtizedeiben alapították Cappie szülei, akik – mint a hideg vízzel zuhanyozást – jellemerősítőnek tartották a táborot, mely aztán örökségként és kötelezettségként szállt lányukra.

Lois később átlátta, Cappie-nek mekkora erőfeszítésébe kerülhetett fenntartani a táborot a nagy gazdasági válság és a háború idején, amikor gyéren csordogált a pénz. Ha ez a dúsgazdagok tábora, nem csupán a jómódúaké,

akkor kevesebb gondja lett volna. De elegendő Öregcsaj – lányos anya – volt ahhoz, hogy az egész működőképes maradjon, ha nem is csilivili: a bútorzat ütött-kopott volt, a festés hámlott, a tetők beáztak. Az étkezõben ilyen Öregcsajok fakult fotói függtek. Gyapjú egybefürdõruhát viseltek megmutatva kövér, ragyás combjukat, vagy bő szoknyás, fura teniszruhában, 35 karjukat összefonva álltak.

Az étkezõben, a soha nem használt kandalló fölött, egy koszló kitömött szarvasfej meredezett, amely valahogy fenevadnak látszott. Egyfajta kabala volt, Monty Manitunak hívták. Az idõsebb táborozók azt terjesztették róla, hogy kísértet úzi, és – miután leoltották a gyenge és megbízhatatlan világítást, vagy megint kikapcsolta egy generátorhiba – életre kel a sötétben. Lois egy ideig félt tõle, de aztán megszokta.

Cappie is ilyen volt. Hozzá kellett szokni. Negyven-, harmincöt- vagy ötvenéves lehetett. Őzbarna haja volt, amit mintha fazék pereménél vágtak volna hosszra. Elõrenyújtotta fejét, mely akár egy csirkéé, úgy ingott, miközben körbejárt a táboron a naplókát ellenõrizve és ezt-azt kipécézve bennük. Akárcsak Lois lelkesze, õ is sokat mosolygott és idegeskedett, mert azt akarta, hogy minden jól menjen, neki is fakult bőre és vékony nyaka volt. De mindez eltűnt, mihelyt Cappie éneklést vagy mást vezetett. Akkor boldog volt, magabiztos, és egyszerű arca szinte ragyogott. Örömet akart okozni. Ilyenkor szerették, máskor csupán bíztak benne.

Sok olyan dolog volt a Manitu-táborban, amit kezdetben Lois nem szeretett. Utálta az ebédlõ hangzavarát, a kanálcsapkodást, a nagy énekléseket, amelyek élvezetét azzal kellett kimutatnod, hogy üvöltesz. Otthon náluk nem dívott a hangoskodás. Utálta, hogy szabályos idõközönként levelekben kell beszámolnia a szüleinek, hogy jól érzi magát. Olyan sokba került a táborozása, hogy nem panaszkodhatott.

Nem szívesen vetkõzött a szobatársai elõtt, még félhomályban sem, pedig oda se figyeltek rá; aludni se volt jó nyolcadmagával egy bungalóban, amikor egyesek horkoltak, mert begyulladt a mandulájuk vagy megfáztak, mások sírtak, mert rémeset álmodtak vagy bepisiltek. Alul bezárva érezte magát az emeletes ágyon, fölül félt, hogy lezuhan – enyhe tériszonya volt. Betegen került haza, és gyanította, hogy a szülei jobban érezték magukat, míg nem volt otthon, pedig az anyja hetente megírta, mennyire hiányzik nekik. Mindez akkor történt, amikor kilencéves volt. Mire tizenhárom lett, az egészet megszerette. Addigra „rég motoros” lett.

Lucy volt a legjobb barátja a táborban. Loismak megvoltak a téli barátai, amikor iskolába járt, viszkettették a gyapjúholmik, és már délután besötétedett. A nyári barátja azonban Lucy volt.

Ő a második évben jelent meg, amikor Lois tízéves volt, és Poszáta. Cinkék, Poszáták, Hollók, Jégmadarak – ezeket a neveket kapták a korcsoportok a Manitu-tábor törzsi rendszerében. Abban az időben, emlékszik Lois, a lányok madarak, a fiúk négy lábúak nevét kapták (például, Farkasok), de némelyik állat –
 36 a keselyű vagy a hiéna, a görény és a patkány – szóba sem jöhetett.

Lois segítette Lucynek kipakolni a kis bőröndjét, összehajtva polcra tenni a ruháit, és megvetni az ágját. Maga fölé költöztette az emeletes ágyon, hogy szemmel tudja tartani. Rögtön látta, hogy Lucy sok szabály alól kivétel, és máris tulajdonjogot formált rá.

Lucy az Egyesült Államokból jött, ahonnan a képregények és a filmek. Nem annak a három városnak – New York, Hollywood, Buffalo – az egyikéből jött, amelyről Lois tudott, hanem Chicagóból. A házuk a tóparton állt, kapuja és nagy kertje volt. Állandó szobalányuk volt. Loisékhöz hetente kétszer jött egy takarítónő.

Az egyetlen ok, amiért Lucy ebbe a táborba küldték (kissé gúnyos, lenéző pillantást vetett a bungalóra, megsértve és elszomorítva Loist), az volt, hogy az anyja lánykorában ide járt táborozni. Valaha kanadai volt, de férjhez ment egy illetőhöz, aki az egyik szemén kötést viselt, mint egy kalóz. A háborúban sérült meg. „Srapnel” vetette oda lazán Lucy. Lois – aki nem tudta, mi az – úgy le volt nyűgözve, hogy csak nyelt egy nagyot. A saját ép, kétszemű apja, ehhez képest nagyon átlagos volt.

– Az én apám tud golfozni – próbált büszkélkedni.

– Mindenki tud golfozni – mondta Lucy. – Anyám is.

Lois anyja nem tudott. Lois megmutatta Lucynek a kinti épületeket és a dokkot, majd az étkezőben Monty Manitu vészjóslo fejét, de előre tudta, hogy egyiktől se lesz elragadtatva.

Nehezen indult a dolog, de Lucy megértő volt, és ugyanazzal a könnyed vállrándítással vette tudomásul a Manitu-tábort, amellyel általában a dolgokat fogadta. Ebből is a legtöbbet fogja kihozni, folyton emlékeztetve Loist, hogy pontosan ezt teszi.

Azonban voltak dolgok, amiket Lois tudott, Lucy nem. Lucy minden szűnyogcsípését elvakarta, és hogy bekenjék, az orvosiba kellett vinni. Vitorlázás közben levette a pólóját, és bár a segítőjük, miután meglátta, visszavetette vele, addigra csúnyán leégett. Olyan rákvörösre, hogy ijesztő fehéren virított fürdőruhája X-pántjának nyoma. Később megengedte Loisnak, hogy lehúzza válláról a hámló bőrfoltokat. Amikor a „Pacsirta, csábos pacsirtát” énekelték, a francia szöveg egyetlen szavát sem tudta. A különbség az volt, hogy Lucy nem zavarta, ha nem tudott valamit, Loist igen.

A következő és az azutáni teleken Lucy és Lois leveleztek egymással. Mindketten egykék voltak, amit abban az időben hátránynak véltek, ezért úgy írtak egymásnak, mintha testvérek, sőt ikrek volnának. Loisnak kicsit

meg kellett erőltetni magát e téren, mert míg Lucy aranyszőke volt, áttetsző bőrrű, nagy kék babaszemekkel, ő átlagos barna, szeplős és nyakigláb. Háttal egymáshoz tapadó L-betűkkel írták alá leveleiket, hasonlóan a törülközőkön látható monogramokhoz. Írásban sokkal érzelmesebbek voltak, mint 37
élőszóban bármikor, és amikor ismét találkoztak, az mindig megdöbentő volt, mert olyan sokat változtak. Főleg Lucy. Úgy látszott, mintha lökészerű adagokban növekednének. Újabb viszontlátáskor elsőre alig tudtak megszólalni.

De Lucy mindig tartogatott egy-két meglepetést, valami csodát, amit megmutathatott. Az első évben elővett egy fotót, apró tüllszoknyában volt rajta, a haja kontyban, aztán körülpirvettezte a dokkot, hogy Lois lássa, hogyan kell balettozni, és eközben majdnem elesett. A következő évben felhagyott ezzel, és lovagolni kezdett. (A Manitu-táborban nem voltak lovak.) Az ezután következő évben elváltak a szülei, majd kapott egy kétszemű nevelőapát, és új házba költöztek, de a szobalány a régi maradt. A rákövetkező évben – mikor Poszátából Hollókká léptek elő – jött meg a havivérzése, mindjárt az első héten. Ketten elcsentek pár gyufát az egyik segítőtől, aki titokban dohányzott, és szürkületkor a zseblámpájuk fényénél tüzet raktak a legtávolabbi melléképület mögött. Már kitanulták a tábori mesterséget, bármilyen tüzet meg tudtak gyújtani. Akkor, ott elégették Lucy egyik egészségügyi betétjét. Lois nem tudja, miért tették, és melyikük ötlete volt. De emlékszik arra a mély meglepedésre, melyet a lángoló vatta és a sístergő vér láttán érzett, mintha valami néma szertartást vittek volna véghez.

Nem kapták el őket, de egyébként se buktak le táborbeli kihágásaik közben. Lucy nagyon figyelt, és nagyon meggyőzően tudott hazudni.

Idén Lucy megint más: lassúbb, ábrándos. Már nincs kedve kilógni sötétedés után, cigit lopni a segítőtől, csokival üzletelni. El-elréved, és reggelente nehéz felébreszteni. Nem szereti a nevelőapját, de az édesapjánál se lakna szívesen, akinek új felesége van. Úgy véli, az anyjának viszonya van egy orvossal, nem tudja biztosan, de látta őket smárolni az illető autójában, kinn a kocsifelhajtón, amikor nem volt otthon a nevelőapja. Aki meg is érdemli. Utálja a magániskolát. Van egy fiúbarátja, aki tizenhatéves, és kertészinasként dolgozik. A kertben ismerte meg. Elmondja Loísnak, milyen a csókjá: kezdetben gumi-szerű, de aztán teljesen elalél tőle. Megtiltották, hogy találkozzon vele, és bentlakásos iskolával fenyegetik. El akar menekülni otthonról.

Lois keveset tud felhozni viszonzásul. Az élete békés és kielégítő, de boldogságról nemigen van szó. Te olyan szerencsés vagy – mondja neki Lucy kissé fölényesen. Azt is mondhatná, unalmas, mert Lois pontosan így érzi magát ettől.

*

Mivel Lucyt nem érdekli a kenutúra, Lois kénytelen leplezni a saját izgalmát.

38 Az indulás előtti estén, éppoly kelletlenül vánszorog és ül le nagyot sóhajtva a tábortűzhöz, mint Lucy.

Cappie, a csapatfőnök és a segítők minden túra előtt útra bocsátó szertartást rendeztek a kenuzóknak. Cappie rúzzsal három vörös csíkot húzott az orcáira. Olyan lett, mint akit három ujjal jobbról-balról megkarmoltak. Tintával kék kört rajzolt a homlokára, a feje köré összecsavart kendőt kötött, mögé fodros végű madártollakat tűzött, és betekerte magát egy piros-fekete csíkos pokrócba. A csak két vörös csíkot viselő segítők, szintén pokrócban, a tam-tamokat, a tömbsajtok fadobozára feszített és szögelt bőroket ütötték. Cappie volt a törzsek nagyfőnöke, és amikor egyik karját felemelve belépett középre, mindenkinek „Ufff”-ot kellett kiáltania.

Lois némi rosszérzéssel gondol vissza erre. Ennél sokkal többet tud az indiánokról. Tudja, például, hogy valójában nem indiánnak kéne nevezni őket. Van elég bajuk, és akkor mások még a nevükkel és az öltözékükkel hamiskodnak. Mondhatni, meglöpják őket.

De arra is emlékszik, amikor még nem volt tudatában ennek. Hajdanán szerette a tábortűzet, a fény villódzását az arcok gyűrűjében, a tam-tam utáztatok hangját, amely erős volt és hirtelen, akár egy riadt szívdobbanás; szerette Cappie-t pokrócosan és tollakkal, ahogy – amilyennek egy törzsfőnöknek lennie kell – ünnepélyesen felemeli a kezét, és azt mondja: „Hollóim, üdvözöllek benneteket”. Nem volt idéltlen, nem volt nevetséges. Akkor indián akart lenni ő is. Szívós, romlatlan, és őslakos.

„A Nagy Vízre szálltok” – mondja Cappie. Úgy képzelem, mint a többiek is, hogy így beszélnek az indiánok. „Ember nem járta vidékre lépsz. Több Holdat megélsz.” Ez nem igaz. Csak egy hétre mennek, szó sincs holdfogyatkozásokról és -töltékről. A kenutúra útvonala ismert, bejelölték a térképen, és az évről évre használt, névvel ellátott sátorozó helyeken fognak megállni útközben. De mikor Cappie így beszél – Lucy hiába vonja fel a szemöldökét – Lois érzi a tágas vízfelszín, az elnyúló partok beláthatatlan, kissé ijesztő méretét.

„Füvészám hozzatok kagylópénzt!” – mondja Cappie. „Háborúzatok ügyesen, harcosaim, szerezzetek sok skalpot!” Ez is túlzás: úgy tesz, mintha fiúk volnának, és vérszomjasak. Sehogy se illik rézbőrű lányokhoz az a felhívás. És maga a játék sem.

Mindegyiküknek fel kell állnia és előrelépnie, hogy egy-egy vörös csíkot kapjanak az orcáikra. Azt mondja nekik, őseik példáját kell követniük – emlékezik Lois lakása ablakán kínézve –, és eszébe jutnak az anyja toalettasztalán látott régi, megbarnult fényképek: a keménygalléros, fekete kabátos, marcona

férfiak, és a fűzöt, fodros ruhát és berakott haját viselő merev nők, akiknek soha, eszük ágában se volt kenuban kievezni egy tóra.

A szertartás végén egymás kezét fogva mindannyian körbeállták a tűzrakóhelyet, és napzárót énekeltek. Nem hangzott túl indiánosan, gondolja Lois. Úgy hangzott, mint valami takarodó egy katonai helyőrségen vagy egy filmben. De Cattie sose gondolkodott összefüggő rendszerben, vagy törődött a történelmi hűséggel.

39

Másnap reggeli után a nagydokkból indultak útra hármasával négy kenuban. A rúzscsíkok még nem koptak le teljesen, múlt leégésnyomoknak látszanak. Fehér vitorlázósapkát vettek fel a nap ellen, sűrűn csikozott pólót és világos, visszahajtott szárú, bő shortot viselnek. A középső evezős térdel, fenekét az összetekert hálósákokra támasztva. Két segítő van velük, Pat és Kip. Pat mindig észnél van, Kip kissé befolyásolható és könnyebb becsapni.

Az égen fehér, pufók felhők. Enyhe szellő lengedez, csillognak a víz fodrai. Lois Kip kenujának az orrában ül. Még mindig nem tudja tökéletesen elindítani az evezőcsapást, ezért egész úton előre vagy középre sorolják. Lucy, aki nála is rosszabbul lapátol, mögötte ül. Nagyot fröcsköl Loisra.

– Ezt még visszakapod – szólal meg Lois.

– Egy bögöly volt a válladon – mondja Lucy.

Lois hátrafordul megnézni, vigyorog-e a barátnöje. Egymást fröcskölgetik. Mögöttük, túl az első sziklakiszögellés göcsörtös fáin, eltűnt a tábor. Lois úgy érzi, elszakadt egy láthatatlan kötelék. Szabadon, függetlenül, önállóan lebegnek. Kenujuk alatt a tó egyre mélyebb, hidegebb.

– Nem viháncolunk a kenuban! – szól rájuk Kip. Pólója ujját valószínűleg föltúrta, karjai barnák és izmosak, arckifejezése határozott, evezőcsapásai tökéletesek. Látszik, rajta, hogy pontosan tudja, mit csinál.

A négy kenu szorosan egymás közelében halad. Harsányan, elszántan dalolnak. Zeng „A szállásmester kamrája”, a „Klementina” és a „Pacsirta”. Inkább üvöltözés ez, mint ének.

Aztán felerősödik a szél, rézsútosan éri őket, és minden erejüket bele kell adni, hogy célhoz érjenek.

Történt valami fontos, ami megalapozta vagy előre jelezte volna a későbbi történeteket? Lois mindenre emlékszik, a legapróbb részletre is, ám ez nem használ neki.

Délben megálltak úszni és ebédelni, majd folytatták útjukat. Végül elérték a Kis Nyírfást, az első éjszakázóhelyet. Lois és Lucy tüzet rakott, a többiek felállították a nehéz ponyvasátrakat. A tűzrakóhely már régről ott volt, lapos kövek U-alakban. Egy megégett konzervdoboz és egy sörösüveg 40 volt a közepén. A tüzüket újra kellett gyújtani, mert kialudt.

– Igyekezetek – mondta Kip. – Mindjárt éhen halunk.

Az alkonypír fényénél mostak fogat, a krém habját a tóba köpve. Kip és Pat minden ételmezt, ami nem konzerv, egy zsákba tett, nehogy megdézsmálják a medvék.

Lois és Lucy nem a sátorban aludt. Kikönyörögték, hogy a szabad ég alatt alhassanak, mert akkor úgy beszélgethetnek, hogy a többiek nem hallják. Ha esne, mondták Kipnek, megígérik, hogy nem másznak be mindenki lábán át; a kenuk alá fekszenek. Így hát odakint maradtak.

Lois megpróbált kényelmesen elhelyezkedni a hálózsákban, melyen érződik a raktár áporodottsága és az előző táborozók sós, édeskés testszaga. Bekucorodott, fejét összetekert pulóverére hajtotta. Elemlámpáját belülre tette, nehogy elguruljon. Fájó karjának izmai aprókat pendültek, mint az elpattanó gumiszálak.

Lucy ott mocorgott mellette. Halványan derengett arcának fehér oválisa.

– Nyomja egy kő a hátamat – szólalt meg Lucy.

– Nekem is – mondta Lois. – Akarsz bemenni a sátorba?

Ő ugyan nem akart, de a kérdés indokolt volt.

– Nem – válaszolta Lucy a hálózsákjába gubódzva. – Jó volna visszamenni – jegyezte meg kíváratva.

– A táborba?

– Chicagóba. Utálom, ahol most lakom.

– És mi lesz a barátoddal? – kérdezte Lois.

Lucy nem válaszolt. Elaludt, vagy úgy tett, mintha aludna.

Sütött a hold, susogtak a fák. Az ég csillagos volt, temérdek csillag egymásutánja egész az égaljig. Kip azt mondta, ha ilyen fényesek, az időjárásváltást jelez. Kinn a tavon két bűvármadár szolongatta egymást őrijtó, szenvedelmes rikoltozással. Akkor, ott nem hangzott gyászosnak. Csupán háttérzaj volt.

Reggel a tó nyugodt, sima volt. Maguk után V-alakú nyomot hagyva siklottak a víztükrön. Mintha repülnének, olyan volt. Ahogy a nap magasabbra hágott, nagyon meleg, szinte forró lett a levegő. A kenukban karjukra, lábukra röppentek a csípni kész böglyök. Lois remélte, hogy feltámad a szél.

A következő, Kilátópont nevű tűzrakóhelyen álltak meg ebédelni. Azért hívták így, mert noha a vízpart lapos sziklapárkány volt, a közelében szirt magasodott, melynek ösvény vezetett a tetejére. Az volt a kilátóhely,

bár nem volt ismert, hogy mi látnivaló van onnan. Kip szerint csak egy panoráma.

Lois és Lucy elhatározta, mindenképp felmászna. Nem volt kedvük tötyörögni az ebédre várva. Nem ők voltak soron, de különben se kerülgették a „hadtápkodást”. Nem volt nagy ügy ebédet készíteni: csak 41 ki kellett csomagolni a sajtot, elővenni a kenyeret és a mogyoróvaját. Igaz, Pat és Kip mindig előadta kis erdei műsorát, vizet forraltak a teájukhoz.

Szóltak Kipnek, hogy hová mennek. Mindig meg kellett mondani, hová mennek, még akkor is, ha csak pár lépésnyire az erdőbe, száraz gallyakat szedni gyűjtősnek. És soha nem mehetél egyedül.

– Rendben – mondta Kip a tűz fölé hajolva, uszadékfát dobva bele. – Negyedóra múlva ebéd.

– Hová mennek? – kérdezte Pat vizet hozva a tóból a csajkában.

– A kilátóhoz – felelte Kip.

– Legyetek óvatosak – mondta Pat, ahogy szokta, mintegy utógondolatként.

– Régi motorosok – zárta le a témát Kip.

Lois az órájára néz: tíz perc múlva tizenkettő. Ő figyel az időt, Lucy nem foglalkozik ezzel. Felmennek az ösvényen. Száraz talaja hol gömbölyűre kopott rózsaszín-szürke, hol cakkos szélűre hasadt sziklatömbök között vezet. Kétoldalt sudár balzsam- és lucfenyők, balról foltokban látszik a tó. A nap delelőn, sehol egy árnyék. Forróság dől rájuk alulról, fölülről. Az erdő száraz, recseg-ropog.

A csúcs nincs messze, de mire felérnek, megizzadnak a kaptatón. Csupasz karjukkal törölgetik a verítéket arcukról, óvatosan leülnek egy felhevült sziklára; másfél méterre a peremtől, melyet Lois túl közelinek érez. Tényleg kilátó ez, a meredek fal tetejéről hosszan ellátni a tó fölött arra, amerről jöttek. Lois elképed, milyen messzire jutottak a karjuk pusztá erejével. Ettől erősnek érz magát, képesnek sok mindenre.

– Innen jó nagyot lehet csobbanni – állapítja meg Lucy.

– Ahhoz örültnek kell lenni – mondja Lois.

– Miért? – kérdi Lucy. – Simán menne.

Feláll és lép egyet a perem felé. Loisnak elszorul a lélegzete; olyasféléen, mint amikor hirtelen nagyot zöttyen egy autóban.

– Ne csináld – mondja.

– Mit ne? – hecceli Lucy. Tudja, mit érez Lois a magasban. De aztán visszafordul, és így szól:

– Muszáj pisilnem.

– Van papírod? – kérdezi Lois, akinél mindig van, és átad egyet.

– Kösz – mondja Lucy.

Mindketten tudják, hogyan kell pisilni az erdőben: gyorsan, hogy meg ne csípjenek a szúnyogok; bugyival a térdek között; terpeszben guggolva, hogy ne a lábadra menjen; lejtőirányban, hogy kevésbé látszon a feneked.

42 Illik odébb lépni és elfordulni attól, aki a dolgát végzi. Lois tapintatosan feláll, és elindul vissza az ösvényre.

– Megvársz? – kérdi Lucy.

Lois lejjebb lépett a sziklák közé, és megállt ott, ahonnan nem lát rá Lucyre. A többiek hangját hallotta a partról; beszélgetést, nevetést. Valaki azt kiáltotta: „Hangyák, hangyák!” Valószínűleg beleült egy hangyabolyba. Oldalt, az erdőben, egyet károgva, holló szólt rekedten.

Az órájára nézett: dél volt. Ekkor hallotta meg a kiáltást.

Azóta már annyiszor felidézte magában, hogy az eredeti kiáltás úgy elmosódott, mint egy lábnyom, melyre már többen ráléptek. De biztos volt benne (sőt, szilárd meggyőződése lett), hogy nem a félelem szülte. Nem sikoly volt. Inkább a meglepetés okozta, és túl hamar vége szakadt. Rövid volt, akár egy kutya vakkantása.

– Lucy? – mondta Lois. Azután, immár teli torokból: Lucy! Fölmászott a kövek között. De Lucy nem volt odafent. Vagy nem látszott.

– Ne hülyéskedj – mondta Lois. – Ideje ebédelni menni. De Lucy nem állt fel egy szikla mögül, nem lépett elő mosolyogva egy fa takarásából. Hét ágra sütött a nap, a sziklák fehéren virítottak.

– Ez nem vicces – mondta Lois, és nem is volt az. Kezdett megijedni, ahogy egy kiskgyerek megijed, amikor nem tudja, hogy hová bújtak a nagyobbak. Hangoosan vert a szíve. Gyorsan körülmélt, aztán hasra feküdt, és a szikla pereméről lenézett a mélybe. Dermesztő érzés volt. Sehol semmi.

Visszabotorkált az ösvényre. Alig kapott levegőt, és ijedtében sírni sem tudott. Szörnyen érezte magát, bűnösnek és kétségbeesettnek, mint aki véletlenül valami nagyon rosszat tett, amit soha nem lehet helyrehozni.

– Lucy eltűnt – mondta Kipnek.

Kip bosszúsan nézett fel a kis tüze mellől. A csajkában forrt a teavíz.

– Hogy érted azt, hogy eltűnt? – mondta. – Hová ment?

– Nem tudom. Egyszerűen eltűnt.

Senki nem hallotta a kiáltást, ahogy azt sem, amellyel ő Lucyt szólította. A parton a lányok egymás közt beszélgettek. Kip és Pat fölment a kilátóhoz. Keresgéltek, kiáltoztak, sípot fújtak, de nem jött választ.

Miután lejöttek, Loisknak pontosan el kellett mondani, hogy mi történt. A többi lány körben ült és némán hallgatta. Mindannyian riadtak voltak,

különösen Pat és Kip. Ők voltak a túravezetők. Csak úgy, minden ok nélkül, nem veszíthetsz el egy táborozót.

– Miért hagytad őt egyedül? – kérdezte Kip.

– Épp csak visszamentem az ösvényre – válaszolta Lois. – Már mondtam, Lucynek kisdolga volt.

Nála idősebbek előtt nem merte használni a pisilés szót. Kip el-fintorodott.

– Talán csak bement a fák közé, és rossz felé indult – mondta az egyik lány.

– Lehet, hogy szándékosan csinálta – mondta egy másik.

Egyik elképzelésben se hitt senki.

Kenuba ültek, körbeveztek a kilátó alatti részen, és belenéztek a vízbe. De sziklák görgése, csobbanása se hallatszott, amikor az eset történt. Egyetlen nyomot sem találtak. Lucy egyszerűen eltűnt.

Ezzel vége is lett a kenutúrának. Ugyanúgy két napba telt vizsztatérni, mint eljönni, pedig hiányzott egy evezősük. Éneklés nem volt. Aztán motorcsónakkal, kutyákkal odament a rendőrség. A hegyi szakasz tagjai voltak, a kutyáik német juhászok, erdei nyomkeresésre kiképzettek. De mivel időközben esett az eső, nem találtak semmit.

Lois Cappie irodájában ül. Arca puffadt a sírástól, látta a tükörben. Teljesen tompa, mint aki megkukult. Nincs maradása. Túl nagy meg-rázkódtatás érte. Holnap érte jönnek a szülei, hogy hazavigyék. A kenutúrán részt vett lányok közül jónéhány ugyanígy távozik. A többiek egyelőre maradnak, mert a szüleik Európában vannak, vagy nem elérhetők.

Cappie komor. Megpróbálták elhallgatni a történeteket, de a táborban, természetesen, mindenki tudja. Nemsokára a sajtó is megtudja. Nem lehet eltitkolni, de mit lehet mondani róla? Mi olyat, aminek értelme van? „Egy lány fényes nappal nyom nélkül eltűnik.” Nem hihető. Másra, rosszabb dolgokra fognak gyanakodni. Minimum gondatlanságra. Pedig ők mindig annyira vigyáztak. Baljós árnyak borulnak a Manitu-táborra, mint valami köd. A szülők más, szerencsésebb táborokba viszik majd a gyerekeiket. Lois még tompán is olvas Cappie gondolataiban. Mindenki így gondolkodna.

Lois – feje fölött a tábor rajszóggal feltűzött szokásos napirendje – a vezetői iroda öreg íróasztala mellett, egy kemény széken ül, és kisírt szemmel Cappie-t nézi. Cappie most mosolyog, mintegy biztatásul. Mesterkéltén oldott, el akar érni valamit. Loismnak ismerős ez az arckifejezés; akkor ilyen, amikor becsempészett csokiszemeket, besúgott éjszakai kilógások után nyomoz.

– Mondd el még egyszer – mondja. – Az elejétől a végéig.

Lois annyiszor beszámolt már az esetről Patnek, Kipnek, Cappie-nek és a rendőrségnek, hogy szóról szóra tudja a szövegét. Tudja, de már nem hisz benne. Történet lett belőle.

44 – Ahogy mondtam, Lucynek ki kellett mennie. Adtam neki papírt. Visszamentem az ösvényre, ott vártam. Aztán meghallottam a sikkantást...

– Igen – mondja Cappie bizalomgerjesztő mosollyal –, de mi volt előtte? Miről beszéltetek?

Lois elgondolkodik. Ezt még senki nem kérdezte tőle.

– Azt mondta, onnan jó nagyot lehet csobbanni. Simán menne.

– És te mit mondtál erre?

– Azt, hogy ehhez őrülnék kell lenni.

– Haragudtál Lucyra? – kérdi Cappie bátorítólag.

– Nem – feleli Lois. – Miért haragudtam volna? Sose haragudtam rá.

Megint sírhatnakja van. Vége azoknak az időeknek, amikor tényleg haragudott Lucyre. Lucy maga lett a tökély.

– Néha anélkül haragszunk, hogy tudatában volnánk ennek – mondja Cappie, mintegy magának. – Néha nagyon megharagszunk, és nem is tudjuk. Néha olyat teszünk, amit nem is akartunk, vagy amiből nem tudjuk, mi következik. Úrrá lesz rajtunk az ingerültség.

Lois még csak tizenhárom, de hamar átlátja, hogy Cappie ezt egy kicsit sem érti magára. A többszám csak órá vonatkozik: azzal vádolja őt, hogy lelökte Lucyt a szikláról.

Pofonként éri őt ennek igazságtalansága.

– Én nem... – nyögi.

– Mit nem – kérdi Cappie gyengéden. – Mit nem, Lois?

Lois a legrosszabb választ adja. Sírva fakad. Cappie tekintete felér egy nyugtázással. Megkapta, amit akart.

Később, már felnőttként, Lois meg tudta érteni, miről szólt ez a kikérdezés. Cappie kétségbeesését, igényét egy hihető történetre. Valamire, ami képes eloszlatni azt az érthetlenséget, amivel Lucy után meg kellett birkóznia. Azt akarta, hogy Lois adja meg az okot, hogy maga Lois legyen az ok. Még csak nem is a sajtó vagy a szülők miatt, hiszen bizonyíték nélkül sose lett volna mersze megvádolni. Maga miatt volt szüksége rá: hogy magyarázatot találjon a Manitu-tábor és mindannak elvesztésére, amiért dolgozott. Az évekre, melyek során elkényeztetett gyerekeket szórakoztatott, szülőknek hízelkedett, bolondot csinált magából a hajába tűzött tollakkal. A Manitu-tábor valóban elveszett, nem élte túl az esetet.

Lois mindezt húsz év múlva tette helyre magában. Túlontúl későn. Már tíz perccel azután is késő volt, hogy kijött Cappie irodájából, és visszakullgott a bungalóba összecsomagolni. Lucy ruhái még mindig ott voltak, összehajtva a polcon, mintegy várakozón. Érezte magán a többi lány fürkésző tekintetét. Lehet, hogy ő tette? Biztosan ő volt. Ettől kezdve 45 többektől kapott ilyen tekintetét.

Lehet, hogy nem erre gondoltak. Lehet, hogy csak sajnálták őt. De ő úgy érezte, hogy bíróság elé állították és elítélték, és abban a tudatban élt, hogy elővették és megbüntették valamiért, amiről nem tehet.

*

Lois itt ül a nappaliban, a teáját issza. A térdmagasságtól mennyezetig érő ablakokon át a kéesszürkén hullámzó Ontario-tóra lát, meg a Toronto-szigetek szélfúttá fűzfáira, melyeknek susogását nem hallani ilyen messziről és az üveg innenső oldalán. Ha nem túl szennyezett a levegő, a szemközti partot is látja, a szomszédos országét, de az ma homályba vész.

Talán le kéne mennie, ki az utcára, és venni valamit. Elég üres a hűtője. A fiai azt mondják, túlságosan begubózik. De nem éhes, és kiszakítani magát innen egyre megterhelőbb.

Már alig emlékszik, milyen volt a két gyerekekkel a szülészetén, szoptatni őket csecsemőkorukban, férjhez menni, hogyan nézett ki Rob. Annak idején sem érezte, hogy mindenre odafigyelt volna. Többnyire fáradt volt, mintha nem egy, hanem két életet élne: a sajátját és egy másik, körötte lebegő árnyéket, amely nem hagyta magát megvalósítani. Azt az életet, amely akkor történt volna meg, ha Lucy nem lép ki térből és időből.

Soha többé nem ment északra, Robék családi üdülőjébe, vagy lakatlan – erdős, tavas, bűvármadaras – tájakra. Még a közelükbe sem. Mégis, mintha mindig egy másik hangra figyelt volna, egy olyan valakiére, akinek ott kellett volna lennie, de nem volt. Egy visszhangra.

Míg Rob élt, míg a fiúk felnövekedtek, úgy tehetett, mintha nem halaná ezt az űrt a hangokban. De most kevés dolog vonja el a figyelmét róla.

Elfordul az ablaktól, és a festményeire néz. Ott azok a kusza fák a rózsaszínbe hajló szigeten. Ugyanaz a táj, ahova eleveztek azon a régi nyáron. Látott útikönyveket arról a tavas vidékről, légi fotókat. Fentről másképp fest, még nagyobb, reménytelenebb: vaktában elszórt kék tócsák sötétzöld bozótban, a fák sörtéknek hatnak.

Hogy tudnál ott megtalálni bármit is, ami eltűnt? Talán, ha mindent kivágnának, leapasztanának, valamikor előkerülnének Lucy csontjai, bárhol rejtőztek is. Néhány csont, egypár gomb, a shortja övének csatja.

De egy élettelen személy az holttest, amelynek kiterjedése van.
46 Létezik valahol, látható. Ládába, földbe tehető. De Lucy nincs ládában, sem földben. És mivel pontosan sehol nincs, bárhol lehet.

Ezek a festmények pedig nem tájképek. Mert ott északon, hagyományos európai értelemben nincsenek tájak: szelíd lankák, kanyargó folyók, egy házikó, és a háttérben hegyek bíborszín alkonyi éggel. Helyette kuszaság van, hosszan elnyúló labirintus, amiben nagyon hamar eltévedhetsz, ha le-térsz az ösvényről. Egyik festményén sincs háttér, távlat, csak egy beláthatatlan, a fák és ágak kuszaságában, a sziklás táj zezugaiban bővelkedő előtér. Bármily messze hatolsz belé, sosincs vége. És a fák nemigen fák, inkább élénk színekkel feltöltött energiacsápok.

Ki tudja, hány fa állt azon a szirten közvetlenül azelőtt, hogy Lucy eltűnt? Megszámolta valaki? Lehet, hogy utána eggyel több lett.

Lois itt ül a székében, és nem mozdul. Csészét tartó keze félúton megállt a szája felé. Hall valamit, majdnem hall: felismerést vagy örömet kifejező kiáltást.

Nézi a festményeket, beléjük mélyed. Mindegyik Lucyt ábrázolja. Ő nem látszik, de ott van rajtuk, a rózsaszínbe hajló sziget, vagy az azutáni mögött. A szirtről készült képen a leomlott sziklák rejtik. A folyópartot ábrázolón az egyik felfordított kenu alatt gubbaszt. A sárga őszi erdőben azért nem látni, mert túl a jégkék tavon, egy olyan fa mögött áll, melyet a többi eltakar. De ha besétálnál a képbe, és meglelnéd a fát, tévednél, mert az a bizonyos fa messzebb van.

Mindenkinek lennie kell valahol, és Lucy itt van Lois lakásában. A falak bejáratként nyíló fedettségeiben. Itt, nála. És nagyon is életben van.

Szilágyi Mihály fordítása

¹Manitu: az algonkin indiánok elképzelte személytelen természetfeletti erő, a számos szellem egyike. Hitük szerint a természet és az élet közötti kapcsolatot és egyensúlyt a szellemek teremtik meg, és ebben kiemelkedő szerepe van Gitche Manitunak, a Nagy Szellemnek – újabb keletű, pontosabb fordításban: a Nagy Kapcsolatnak. A lélek európai felfogásától eltérően az algonkin hitvilágban a tárgyak is kapcsolatban állnak a természettel és az étellel, nekik is megvan a maguk manituja. Mivel a mai Kanada és USA keleti vidékein őshonos algonkin törzsek kerültek először kapcsolatba a telepeseikkel – az útleírások, majd az indiános könyvek által –, a manitu lett az első Európa-szerte ismert indián szavak egyike.

Tábor Béla határozottan és kimondottan spekulatív gondolkodó. Olyan spekulatív gondolkodó, akinek mondatai az első pillanattól elevenünkbe vágnak, egészséges szellem nem térhet ki előlük azzal, hogy „ez csak spekuláció”, elkötelezetlen gondolati játékok. Arra a kérdésre, hogy mikor nem „légből kapott” egy „spekuláció”, Tábor Béla a kanti módszertani követelményt, a „transzcendentális követelményt” átfogalmazva így válaszol: „ha az aktuális patológiakumból indul ki, annak a feltételét kutatja.” Hogy mi is az aktuális patológiikum, azt röviden így foglalja össze: „Aktuális patológiikum: olyan aktuális szenvedés, amelynek logikai szerkezete van, és így a

Surányi László 47

„OLYAN AKTUÁLIS SZENVEDÉS, AMELYNEK LOGIKAI SZERKEZETE VAN”

Bevezető az *Érzékenység mint
a logosz energizálása* című

Tábor Béla-összeállítás elé

valóság történetének *logikai* következménye!”¹ Ha a mai szellemi élet által kínált koordinátarendszerben próbáljuk elhelyezni, kétségtelenül logocentrikus ez a meghatározás. Ugyanakkor Tábor tagadja a logocentrikusságnak azt a félreértését és önfélreértését, amely a szenvedést feloldhatónak véli a gondolkodásban, és „az egzisztenciális érzékenység két ellentétes szemléletű nagy őst, Marxot és Kierkegaard-t”, vagy utódaikat, Kafkát, Ebnert követve abból indul ki, hogy „a szenvedés mindenképp önálló tényező marad”.² Ott is, ahol logikai szerkezete van? Nem ellentmondás ez? A logocentrizmus ellenfelei szerint Kierkegaard-tól Sesztovon át Lévinasig épp ez a logikai szerkezet az, amit le kell bontani a szenvedésről, hogy valóságához hozzáférjünk, mert a logikai szerkezetű szenvedés már fixált, ideologizált szenvedés. Tábor Béla azonban érezhetően ellenkező előjellel beszél logikai szerkezetéről. Mit ért tehát rajta? Másrészt milyen logocentrizmus az, amelyik az egyetlen misztériumot „a Személyiség és szenvedés viszonyaként” írja le? És még ha ebbe a leírásba bele is érthetjük a logoszt mint „viszonyt”, akkor is két súlyosabb pólus között van kifizítve, és közöttük: a Személyiség (amely sok szálon kapcsolódik Eckhart mester „lélekszkrétájához”) és a szenvedés között közvetít. Az a jelenség-komplexum, „amelyet [kutatásunk] kiinduló bázisként fogadunk el [...], a szenvedés- és a szomjúság-komplexum”, írja. „Ez a jelenség-komplexum: az aktuális patho-logikum”, teszi hozzá. A szenvedésnek ott van logikai szerkezete, ahol a teljesség igényében gyökerező szomjúsággal van közvetlen kapcsolatban. Ez a kapcsolat az, ami kérdezhető.

Ez a logocentrizmus, amely *egy mozdulattal* a teljesség igényében gyökerező szomjútság valóságát és annak valóságos szenvedést okozó hiányát teszi kiindulóponttá, s amely valójában János evangéliumának testet öltött logosz-konceptióját aktualizálja és alakítja módszertani követelmény-nyé, *áttöri* a ma adott gondolati-nyelvi koordinátarendszer kereteit, ezért azon belül nehezen, ha egyáltalán kezelhető ellentmondás. Tábor Béla mégis azt mondja, hogy egy spekuláció csak akkor ragadja meg a valóságot, csak akkor nem „légből kapott”, ha épp ezt az ellentmondást ragadja meg és teszi kiindulópontjává. Az ehhez az ellentmondáshoz való viszonyunk határozza meg minden cselekedetünk értelmét. Ha azon a gondolati-nyelvi koordinátarendszeren belül maradvá gondolkodunk, értékelünk és cselekszünk, amelyben nincs helye az aktuális patológikum e koncepciójának, akkor olyan szenvedésre ítéljük magunkat, amely logikai következménye ugyan a valóság történetének, de logikai szerkezete megfoghatatlanná, s így a szenvedés kérdezhetetlenné válik. Ezért Tábor Béla állításának egyetlen tényleges próbája az, ha mintegy működésében tesszük próbára, tehát ott, ahol teszi, amit mond, és azt tesszük mérlegre, amit ott tesz és mond. Minden más értékelés légből kapott, mert kihátrál az ellentmondással való szembenézés elől. Ha viszont „működése közben”, a maga valóságában akarunk szembenézni ezzel a módszertani követelménnyel, akkor könnyű dolgunk van, amennyiben Tábor Béla minden könyve, írása valóban ezt teszi: az aktuális patológikumból indul ki, olyan szenvedésből, amelynek logikai szerkezete van. Módszere nem a descartes-ihoz hasonló, a kérdéseket és a megismerés módját eleve körülhatároló módszer, épp ellenkezőleg, a határkérdések (a „spekuláció”) igenlését és lehorgonyozását jelenti abban a határhelyzetben, amelyet így ír le: „A lét alapkérdése: hogyan nézünk szembe a szenvedéssel?”³

*

Tábor Béla 1945-ben, a két és fél éves munkaszolgálatból hazatérve szinte azonnal írni kezdte *Logosz és történelem* című könyvét.⁴ Egy ebből vett konkrét példán jól szemléltethető, mit jelent, ha a szenvedésnek logikai szerkezete van. Egyben azt is érthetővé teszi, mi köze ehhez az érzékenységnek, és azt is, hogy az érzékenység „energizált logosz”.

A könyv írásának közvetlen kiváltó oka és közvetlen témája az, amit az „Auschwitz” vagy a „soá” szóval próbálunk kifejezni. Tehát aktuális, a történelmi létünket gyökeréig átható szenvedés. De vajon aktuális *patológikum* is? Nem a gonoszság vagy örület logikai igazolása vagy tisztára mosása – ahogy a logocentrizmus ellenfelei vádolják is ezzel a logocentrizmust – azt mondani, hogy a soá „a valóság történetének *logikai* következménye”? Nem

a logocentrikus gondolkodás kudarca-e azt állítani, hogy olyan szenvedésről van szó, amelynek „logikai szerkezete van”? Nem tiltakozik ellene minden bennünk? Nem szentségtörés? Maga Tábor Béla is azzal kezdi könyvét, hogy „Auschwitzban megőrült a történelem”.⁵ Az örület *logikai* következmény volna? Igen, Tábor Béla ezt állítja. Nemcsak állítja, részletesen elemzi is, hogy hogyan. A *közvetlen* előzmény, amely szabaddá tette az utat a történelem megőrüléséhez, a történelmileg uralkodóvá vált polgári „racionalizmus”, tárgyiasító tudomány és technicizmus. Az elemzésből itt csak egy, a témánk szempontjából is lényeges, az *etikai síkra* vonatkozó mozzanatot tudunk kiemelni, ahol az értelemtagadás közvetlenül tetten érhető.⁶ Itt „a nyers erő, az ösztönerő mennyiségének értékprimátusa a jellemző, szemben ezeknek az erőknek felülről nyert kvalitatív értékével.” És „ez a nyers dinamizmus levonja a maga következtetéseit a polgári történelem modern filozófusainak kétértelműségeiből”. Ezt a kétértelmű szellemi magatartást fejezi ki például Nicolai Hartmannnál „az erő törvénye vagy a kategoriális alaptörvény”, amely szerint „erő és magasság fordított viszonyban állnak egymással... A magasabb létforma mindig a gyengébb”. Scheler hasonlóan fogalmaz: „Minden magasabb létforma az alacsonyabbhoz képest relatíve erőtlén és nem saját erejéből valósítja meg magát, hanem az alacsonyabb erejéből... Ami az emberben igazán teremtő és hatalmas, nem az, amit szellemnek nevezünk, hanem a lélek sötét tudatalatti ösztönhatalmai”. És Hartmann és Scheler nem is tartoznak „a fasizmus szellemi előtörténetének személyi gócpontjai” közé, ők „még a szellem érdekét vélték szolgálni a polgári történelem utolsó fázisában”. Azért éppen őket idézi Tábor, „mert ezek a megfogalmazások, éppen intencióik kétértelműségébe zárva, már egészen közvetlenül érzékeltetik a bűvármutatványt, azt, amit a fasizmus később értéktábláján és gyakorlatában megvalósított. A törvényt, hogy az alsóbb dimenziók szolgáltatók az energiát a felsőbbek számára, mások is kimondják – kimondja többek között a magyar Schmitt J. Henrik és kimondja J. Böhme is. De náluk félreérthetetlenül kiderül, hogy az alulról jövő energiák *önmagukban* negatív energiák, vak energiák, csak pusztítani képes energiák és pozitív, *építő* erejüket éppen ők nyerik felülről, a szellemből.”⁷ A fasizmus nem szeret az ilyen egyértelműségekhez kapcsolódni. Ehelyett beszél a modern polgári filozófia nyitott kapuján és a nyers erő, az ösztönerő mennyiségi primátusát érvényesíti, »a sötét tudatalatti ösztönhatalmak« primátusát: *alulról* való etikát realizál. Mindnyájan ismerjük a közelmúltból ennek gyakorlati megjelenéseit, a tudatalatti faji erők primátusától a gyűlölet primátusáig.”

Új Forrás 2023/10 – Surányi László: „Olyan aktuális szenvedés, amelynek logikai szerkezete van”
Bevezető az Érzékenység mint a logosz energizálása című Tábor Béla-összeállítás ele

Az idézet jól szemlélteti azt, hogy „Auschwitz”, a történelem megőrlése a polgári történelem filozófusai értelemtagadásának logikai következménye. Magukat az értelem képviselőinek vélik, de erőtlennek, *energiátlan*nak érzik azt, amit képviselnek. Vagyis értelemtagadók. Szabó Lajos érték-
50 elméleti előadásában Laskot idézi, aki szerint az érték érvényes, tehát értékes, de ennek nincs valóságos ereje, a valóság létezik, de nem értekes.⁸ Itt rögtön kiderül az is, hogy ez miért önellentmondás: a polgári történelem filozófusainak ez az öndestruktív valóság- és önértékelése nagyon is hat, alakítja a valóság történetét, felszabadítja, a valóság rangjára emeli azokat az energiákat, amelyek a nyers erőt teszik a mindent uraló erővé.

Innen közvetlenül is érthető, miért középponti témája Tábor Béla kutatásainak a *logosz* energizálása. Auschwitz örülete az ellenkezőjének, az anti-logosznak, a daimónnak az energizálása, amely minden értelmes nagyot akarás bénultságát használja ki, Tábor Béla képével: minden, a tiszta nagyot akarás visszavonulása, bénultsága által hagyott űrt magával tölt be. (A hatalmi igény alaptermészete, hogy mindent be akar tölteni – azt is, aki a hatalmi igénnyel fellép.) A *Logosz és történelem* – a fentiekből jól követhető okból – az akaratot helyezi középpontba. Logocentrikus, amennyiben az akaratot energizált logoszként mutatja be, amelynek energiarezervoárja a lélek vágyenergiái, viszont egyértelműség és a teljesség igénye vezérli.⁹ Az itt közlendő szöveg pedig az energizált logosz másik metszetét, az érzékenységet elemzi. Hogyan függ össze a kettő? Tábor *A szellemről* című írásában a személyiséget, a mindenkiben, aki személy, közös centrumot érzékenységgócként és akaratgócként írja le.¹⁰ De itt most azt akarjuk követni, hogyan jutunk ennek spekulatív igazságához az aktuális patológiakumból indulva.

*

Idézetünk tehát annak érzékeltetésére szolgál, amit maga az egész mű alaposan elemez: a logosz energiátlansága, mintegy önkasztrálása és ezzel párhuzamosan átvilágítatlan erővel telítődése a valóságot alakító történések sorát szabadítja fel, amelyek az első, axiomatikusan tervezett és kivitelezett kísérletté állnak össze arra, „hogy letöröljék az ember arcáról az isteni vonást”. (Lévinas arc-elmélete itt érintkezik Tábor Béla mondanivalójával.¹¹) Az idézettel e történelmi sornak egy végső láncszemét emeltük ki, amely szinte kézzelfoghatóvá teszi, hogy „a történelem megőrlése” a valóság történetének logikai következménye. De mi váltja ki a logosz energiavesztését, az európai történelem centrumomlását? És mi ez a centrum?

Másrészt abból, hogy a történelem – a polgári történelem – megőrlése a valóság történetének logikai következménye, és megengedve, hogy az a *szenvedés* is *logikai* következmény, amit ezel ránk zúdít, mindebből még

mindig nem következik, hogy ennek a szenvedésnek *logikai szerkezete* lenne! Még mindig érvényes a kérdés: nem a valóság és a szenvedés valóságának megcsúfolása, elárulása azt gondolni, hogy ilyen szerkezete van? Nem épp ez az, amivel a logocentrizmus elárulja a szenvedést? Nem mondja-e maga Tábor Béla is, hogy „a szenvedés önálló tényező marad”? 51

Továbbá: milyen „logikai következmény” az, amely éppen az anti-logosz erőinek a kiszabadulásához vezet? És milyen „logosz” az, amely ennek ad szabad utat? Nem a logocentrizmus önleplezése azt állítani, hogy ilyen történelmileg katasztrofális ellentmondás a végső következménye? Hiszen éppen ez az, amiért a fent idézett filozófusokat Tábor Béla támadja! Hogyan lehetséges, hogy az értelem, a logosz idegen erővel telítődik, vagyis idegen erőcentrum hatókörébe esik? Ez utóbbi Tábor Béla szerint épp a szenvedés leírása! Azaz: hogyan lehetséges a logosz szenvedése, foglalhatnánk össze kérdéseinket. A krisztianizmus alapkérdése. És egy spekuláció csak akkor nem „légből kapott”, ha ennek, az aktuális patológiának a feltételét kutatja! Ez az alapkérdése Tábor Béla itt megjelenő érzékenységelemzéseinek.

*

Egyelőre ott tartunk, hogy kétségtelenül a valóság történetének logikai következményéről van szó. De az egész valóságé-e? És ha nem: milyen valóságé? És milyen centrum omlik itt össze?

Kezdjük Tábor Bélának annál a kérdésénél, hogy milyen történelem az, amelynek a megőrléséről szó van. A választ már jeleztük: a polgári történelemé, amely a gazdaságcentrikus szemlélet, a haszonelv primátusát teszi uralkodóvá, életformát meghatározóvá; a minimalizmus és az (ön)tárgyasítás uralmát. Életforma-meghatározóvá: ez a történelem a mi történelmünk. Életünk döntő részét kénytelen-kelletlen benne éljük. A kérdés csak az, hogy személyiségünk meghatározó középpontját, magját is áthatja-e (lásd centrumomlás), vagy ez a személyiségi középpont ettől a történelemtől független középpontként sugározza energiáit? A történelem egésze tágabb, mint a polgári történelem. Így a minket érintő történelem is. Mint ahogy a valóság történetét sem meríti ki az a sorsunkat alapjában befolyásoló metszete, amelyet a valóságunkat masszívan alakító, és Auschwitzhoz vezető erők uralnak. Ha annak a szenvedésnek a gyökeréhez akarunk eljutni, amelyet ezek az erők ránk zúdítottak, mélyebbre kell ásunk a valóságban is. Olyan elágazási pontig, ahol a logosz és a vele szembeni ellenállás gyökeréhez, és a harcukban gyökerező, tehát logikai szerkezetű szenvedéshez, az aktuális patológiához jutunk, és belátjuk, hogy az van az aktuális szenvedésünk mélyén.

Új Forrás 2023/10 – Surányi László: „Olyan aktuális szenvedés, amelynek logikai szerkezete van”
Bevezető az Érzékenység mint a logosz energizálása című Tábor Béla-összeállítás ele

De előbb még álljunk meg itt. Ez a mondatunk most már azt is magában foglalja, hogy a szenvedést – mélységét – nem meríti ki az, amit az Auschwitz és előzményei-következményei folytán szenvedők elszenvedtek, és a túlélők következő generációi elszenvednek. Nem a szenvedés és a szenvedők elárulása ez?

Többszörösen nem az. Egyrészt: az állítás nem foglalja magában azt, hogy aki e szenvedés borzalmait elszenvedti, az az aktuális patológiakomot is tapasztalja, átéli, tehát szenvedését ennek kisugárzásaként tapasztalja. Épp az az állítás, hogy ehhez a tapasztalathoz *érzékenység* szükséges. Krisztus, vagy Jesajánál Jahve szolgája (Jes. 53.) *ennek az érzékenységnek* a megjelenítője. Annak a személynek vagy közösségi elitnek a megjelenítője (ismeretes az az évszázados vita, hogy Jahve szolgája Krisztus-előkép-e, vagy Izrael közösségét szimbolizálja), amelynek érzékenysége van arra a mélyebb szenvedésre, amelyre a közösség „derékhada” nem, legfeljebb egyes kisugárzó következményeire érzékeny. A szellemi elit ennél az érzékenységnél, az aktuális patológiakra való érzékenységnél kezdődik – ezt jelenti „gondolkodás és szenvedés szövetsége”. Az értelmes gondolkodásból, így a logoszból kiiktathatatlan az érzékenység. Ez rávilágít nemcsak arra, hogy miért lesz Tábor Bélánál az érzékenység a logosz energizálásának második metszete az akarat mellett, hanem arra is, hogy hogyan értendő, hogy az érzékenység aktuális patológiakom. Pátosz és logosz, fájdalom- és örömerzékenység, ellenállás és harmóniává oldás egysége egymástól elválaszthatatlanul. Ez az érzékenység mélyebb öröm- és szenvedés-érzékenység, tehát kvalitatív értelemben súlyosabb.

Mindez nem a valóságot elsötétítő masszív, nyers szenvedés elárulása. Épp ellenkezőleg. Ahol nincs – és Európában ma nem látható – olyan szellemi elit, amelynek megvan ez az érzékenysége, ott a konkrétan átélt szenvedés masszívabban és mozdíthatatlannak tűnő – mintegy mennyiségi – súllyal nehezedik a szenvedőre. Ahol a kvalitatív szenvedés kvantitatívvá válik, ott mozdíthatatlanná válik. Innen a szenvedéstől való csömör, amelyről Tábor Béla – de például Beckett *Godot-t várva* című darabja is – beszél.¹² Szó sincs róla tehát, hogy tagadni akarnánk vagy kényszerülnénk a masszív szenvedés valóságát. Ellenkezőleg. Akinek nincs – akár szellemi-társadalmi közvetíté-
seken keresztül – hozzáférése az aktuális patológiához, az érzékenységhez, és az aktuális patológiakom kisugárzását attól függetlenül, sorsként, sorstalanságként vagy végzetes véletlenként, de mindenesetre a történelem pozitív céljától elválasztottként tapasztalja, éli át, az jobban, talán mondhatjuk: mennyiségi értelemben jobban szenved tőle abban az értelemben, hogy „szenvedni: idegen erőcentrum hatókörébe esni”. Ezt az esést végérvényesebbnek éli meg, nincs vele szemben belülről mozgósítható szabadság-energiája, csak a tehetetlenség irányát éli meg. Belülről mozgósítható: mert

az aktuális patológikum érzékenysége csak „belülről”, az élő lelkiismeretben gyulladhat fel, csak onnan meríthetünk energiát a felkutatására.

Egy személy akkor egészséges, ha van ilyen belülről mozgósítható szabadság-energiája, vagyis akarata. És egy nép akkor, ha van *ilyen személyek* közösségét jelentő szellemi elitje, amely e szabadság-energia jegyében él, és ezt tudja sugározni, közvetíteni. A soá után különös jelentősége van annak, amit Tábor a soá előtt pár évvel *A zsidóság két útja* bevezetőjében ír: „egészséges nép *mindent* saját akarata függvényének tekint, amíg csak él; ha vereséget szenved és életben marad, a vereség nem jelenthet többet számára, mint azt, hogy akarata *még* nem tudta keresztülvinni.” Mások mégoly alaposan szervezett bűne sem mentesít ez alól, nem lehet hivatkozási alap a cselekedeteinket vezérlő érték meghatározásánál. „Talán változott körülmények között, de változatlanul akar, és változatlanul nem tesz mást, mint akar. Csakhogy itt céltudatos akaratról van szó, nem pedig önkényről vagy szeszélyről; az akarat előfeltétele pedig az *egész* szellemiség igénybevétele.”¹³ Ezt az akaratot, a szellem és így a valóság egészére érzékeny, annak energiáit szabadon és egyértelműen mozgósító akaratot, mint Tábor Béla mondja, az akaratot mint energizált logoszt kell újra szabaddá tenni. A fenti mondatok, és környezetük érzékelteti, hogy a soá után ez milyen drámai, a lehetetlenség hipnózisának hadat üzenő feladat és magatartás. De *ennek* az akaratnak a valóságához tartozik a lehetetlen lehetségessé, valósággá tévése, a lehetetlen lehetetlenségének áttörése. Nem a tetszőleges, önkényesen választott lehetetlené, hanem az egész szellemiség igénybevételét gátló lehetetlené.

Az elmondottakból az is kiderül, hogy félreértés az érzékenységet az aktív akarattal szemben passzivitásként, a formáló akarattal szemben szenvedőlegességgként felfogni. Lényegéhez tartozik, hogy legmélyebb rétegeiig érintkezik a szenvedéssel, „magára veszi” a szenvedést, ahogy Jahve szolgálja magára veszi a közösség szenvedését, de ha a pátoszt mint szenvedést és mint szenvedélyt elszakítjuk a logosztól, a logosz energiavesztésének a másik oldalához jutunk. Az egyik az akaratot szolgáltatja ki a mind alacsonyabb, mennyiségi erőknél, a másik az érzékenységet redukálja szenvedőlegességre. (Ez a helyzet Lévinasnál is.)

Új Forrás 2023/10 – Surányi László: „Olyan aktuális szenvedés, amelynek logikai szerkezete van”
Bevezető az *Érzékenység mint a logosz energizálása* című Tábor Béla-összeállítás ele

*

Most már visszatérhetünk a kérdésre, hogy a valóság történetének milyen elágazási pontjáról van szó, ahol a szenvedés logikai szerkezete megfoghatóvá válik, és amelynek kisugárzásában élünk? Ez a pont ugyanaz a pont, ahol az

az erő tört teljes energiájával elő, amely az egész európai történelmi valóság, és tágabban az egész valóság mértékévé vált. „Az az esemény, amely az emberi történelem alkatában rejlő konfliktust forrpontra hevítette: az európai ősforradalom volt.” Ez az ősforradalom a logosz forradalma, amit Tábor

54 Béla krisztusi ősforradalomnak is nevez. „*Amit a hit Istennek nevez, a történelem nyelvén úgy hívják: szabadság.* Nem a szabadságnak valamilyen korszerűen és végesen alkalmazott formája, mert az ilyen szabadságot az alkalmazás szempontjai már mindig megkötik. Hanem az a szabadság, amelynek részleges alkalmazására minden ilyen korszerűen és szempontszerűen megkötött szabadság-forma kísérletet tesz: a teljes szabadság, az abszolút szabadság.”¹⁴ És Tábor Béla, csakúgy, mint Dosztojevszkij,¹⁵ azt képviseli, hogy Krisztus alakja a személyiségnek ezt a teljes szabadságát állítja élő valóságként, s ezzel a történelem egyetlen értelmes céljaként és mértékeként élénk. Alapja az a biblikus mondat, hogy az ember Isten képmása. „»Az ember Isten képmása«: ez nem teológiai tétel, nem metafizikai tétel, nem művészi tétel, nem antropológiai tétel. Ez az ősforradalom. Az, hogy zsidóság és kereszténység egyaránt ebből nőttek ki, csak annak kifejezője, hogy minél magasabb érték-igénnyel lép fel egy szellemi akarat, annál közvetlenebbül nyeri tápláló nedvét ebből az ősforradalomból.” A logikai szerkezet, s ezzel a szenvedés logikai szerkezete egy konfliktus, a szellem szintjére emelt konfliktus. „Az emberi történelem alkatában rejlő konfliktus: a szabadságvágy és szabadságfélelem konfliktusa. Az ősforradalom kiemelte a szabadság igenlését az ösztönök sötétben kavargó világából, a vágy határozatlanságából és *szabadságakarattá* tette. *Ezzel a tettel vált a történelem fordulópontjává.* Mert azzal, hogy a szabadságvágy igenlését kiemelte az alaktalan vágy köréből és centrális igénnyé, centrális akarattá alakította, kiemelte az eddigi konfliktus síkjából is. Ettől a pillanattól fogva a történelem más síkon játszódik le. A vágy felelőtlenységével együtt a félelem felelőtlen-sége is megszűnt a történelem *első arcvonalát* jellemezni. A szabadságfélelem *szabadságtagadássá* hatványozva vonul most már harcba a *szabadságakarattal* ellen.”¹⁶ És ha az akarat energizált logosz, akkor a szabadságakarattal és szabadságtagadás harcának szerkezete hatványozottan logikai szerkezetű: a logosz energizált szerkezete, a szellemi harc legmélyebb, centrális szintje. A logosz nem szünteti meg a kettőt, szabadságakarattal és szabadságtagadás harcát, de energizálja az előbbit. Így a szenvedést sem szünteti meg – az csak a megváltás pillanatában szűnik meg. Amit viszont tesz: egy pillanatra felgyújtja a teljes szabadság *valóságának* fényét, amiből, aminek megformált energiájából táplálkozhatunk, valóságunkat tágíthatjuk. A lehetetlen lehetlenségét aktuálisan áttörhetjük, a szenvedés méregfogát kihúzzhatjuk. „Mikor az ősforradalom azt hirdette: az ember Isten képmása, ezzel azt hirdette, hogy az ember erre a teljes szabadságra született. Kifejezte az ember

igényét a legnagyobb szabadságra.” A teljes szabadságra született, de nem szabadnak. Az utóbbi az „ősideológia, amely a valóságosan létező rabság leplezésére szolgál.” Az a szabadságakarát, amelyről itt szó van, „gyökerében éli át a meglevő rabságot és gyökerében jeleníti meg magának a kiharcolandó szabadságot. A krisztusi lépést az tette *ősforradalom*má, hogy 55 nem részlet-rabságokat és részlet-szabadságokat ragadott meg gyökérükben, hanem az oszthatatlan rabság gyökerét és az oszthatatlan szabadság gyökerét ragadta meg.” Ezért az egész történelem „aktuális patológiuma” jelenik meg az alakjában: magában foglalja a legmélyebb szenvedést, és ennek a szenvedésnek – energizált – logikai szerkezete van. Konkrét példán látjuk, amit mondtunk: a logikai szerkezetet három mozzanat együtt határozza meg. A legmélyebb *szenvedés* és a legmélyebb *szomjúság polaritása* feszül benne, és így intéz kikerülhetetlen *kérdést* a történelmünkhez.

Ez a kérdés a legmagasabb létdimenzióntól a legalacsonyabbig egész valóságunkat átfogja, *egybefoglalja*. Tele van feszültséggel. És a kérdéssé transzformálni nem tudott feszültség az indulatok túlsúlyához és centrumomláshoz vezet.

De a kérdéstől áthatott, a kérdésből születő válaszban is ott a tendencia, hogy elfeledtesse a kérdést. A válaszok a hit pisztikusai számára a kérdést helyettesítő válaszokká válnak, elszakadnak a kérdéstől, a kérdés pillanatától, amelyből születtek (a dogma is addig élő, amíg nem szakad el a kérdéstől, amelyre válaszol), s ezáltal görcsés, ideológiává válnak. Így a legmagasabb igények elvesztik energiájukat, egyre alacsonyabb szintű igények és elsöre kevésbé ideologikus kérdéseik kerülnek a középpontba. Ennek a folyamatnak az „eredménye”, mintegy leszámítolása a polgári szemlélet minimalizmusa és gazdaságcentrikussága. Mindez a valóság története, nem *szükségszerű* története. „Az újkor nagy érdeme, hogy az egyén érdekeit reflektorfénybe állította”, és ez *logikus* ellenmozdulat lehetett volna arra, hogy a középkor folyamán a személyiségi létkör szimbólumai egyre jobban eloldódtak az egyéniségek konkrét valóságától, mintegy fölötte lebegtek, egyre kevésbé volt erejük kaput nyitni az individualizált létbe zárt valóságon. „Az egyén érdekeit nem kutatta a maga gazdagságában”. Már a középkorban kialakult egy ellentétes irány, amely eltökölt az individualitás (és a testi lét) felé fordult. Az újkor ezt az irányt tette – szintén egyoldalúan – kiindulópontjává, és az egyéneket összekötő személyes-közösségi érdekeket nem kutatta a maguk gazdagságában, az egyéni érdekeket nem követte azok személyiségi centrumáig.¹⁷

Fordulópontot csak az jelenthet, ha sikerül energikusan, az individualáció egész súlyát belesűrítve rákérdezni e folyamat *első lépésére*, az első, a

Új Forrás 2023/10 – Surányi László: „Olyan aktuális szenvedés, amelynek logikai szerkezete van”
Bevezető az Értékényesség mint a logosz energizálása című Tábor Béla-összeállítás ele

legmélyebb válaszok elszakadására a kérdéstől, a kérdés teljes pillanatától, amelyből születnek.¹⁸ Érzékenységelemzéseiben Tábor Béla erre a lépésre, s ezzel az űs-szenvedés *genesisére* – „az aktuális patológiikum feltételére” – kérdez rá. Az individuáció őstörténetére.

56

¹ TÁBOR Béla, *Gondolkodás és szenvedés szövetsége*, Új Forrás, 2023/6, 8. Az első két bekezdés idézetei mind innen valók.

² Kierkegaard és Marx mindketten a szenvedélyt mint az igazságkutatás – s így az igazság – lényegéhez tartozót kérték számon Hegelen. Tábor Béla szerette idézni Marxnak azt a megállapítását, hogy a polgári világra a szenvedély nélküli igazságok és igazság nélküli szenvedélyek a jellemzők.

³ TÁBOR Béla, *Kísértés és bűn = Vajda Júlia*, szerk. KOZÁK Gyula, SOÓRY Andrea, Bp., Balassi, 2004, 219.

⁴ A könyv – a Rákosi-rendszerrel a szerzőjére zúduló nehézségek miatt – befejezetlen maradt. A kézirat őstörténeti kutatásainak eredményei – így a logosz energizálása mellett például vágy és akarat viszonyának elemzése, a polgári lét és történelem radikális kritikája, az értelem értelme, „a szó sugártörésének törvénye” – gondolkodásának és pneumatológiai gyakorlatának végig alapelemei maradtak, gyakran hivatkozott is rájuk. Ugyanakkor a kéziratot később csak befejezés és néhány más pont átdolgozása után adta volna ki, ám a kiadás lehetősége az 1948–1988 közötti évtizedekben fel sem merülhetett. Akkor sem került rá sor, amikor a nyolcvanas évek végén megnyitlakt a szabad publikációs lehetőségek. Ekkor ugyanis aktuális munkák kötötték le energiáit, így például a Szabó Lajosról írott nagy tanulmány (vö. TÁBOR Béla, *Személyiség és Logosz: Bevezető és kommentárok a valóság őstörténetéhez*, Bp., Balassi, 2003, 27–74.) és egy, az ezredforduló táján vajúdíó evidencia-váltásról szóló „őstörténeti” fejezet (ennek egy részlete *Anselmus istenbizonyítéka és Nietzsche istenkísértése* címen megjelent a Pannonhalmi Szemle 2010/4. számában).

⁵ A *Logosz és történelem* című kézirat *Bevezetés: A történelem Auschwitzban* című fejezetében. (Megjelenőben a Múlt és Jövő című folyóiratban.)

⁶ Ezt a pontot Tábor Béla is fontosnak tartotta: amit itt idézek, azt kis változtatásokkal beemelte a *Csütörtöki beszélgetések* során tartott egyik expozéjába is (a beszélgetés többi résztvevője Hamvas Béla, Kemény Katalin, Szabó Lajos és Mándy Stefánia). Az expozé *Szellemi topológia* címen megjelent az említett *Személyiség és Logosz* című könyvben; lásd a 84–85. oldalt. A bekezdés idézetei *A történelem alatt* című fejezetből valók (megjelenőben ugyancsak a Múlt és Jövő című folyóiratban).

⁷ A pokol az alacsonyabb dimenziók szabadsága, mondja Schmitt Jenő Henrik. A *Szellemi topológiában* bővebben: „De náluk az energia »ohnmächtig« [...]. Az ellentmondást – erőtlen energia – persze Schmittnél és Böhménél az isteni teremtés oldja fel, tehát az egész gondolati kör zárt volta, teljessége: a legelső dimenziót is a legfelső teremti, tehát végső fokon az energia is felülről jön. Így az alsóbb és felsőbb dimenziók energetikus viszonya náluk azokat a problémákat öleli fel, amelyek a bűnbeesettségéből, az ember történelmi létéből, a teremtő Istentől a megváltó Istenig való kerülőútvárból adódnak”.

⁸ SZABÓ Lajos, *Szemináriumi előadások*, Bp., Typotex, 1997, I, 89.

⁹ Az elemzés egyelőre a világhálón érhető el: http://lajoszsabo.com/TB/Tabor_bela_logosz_es_tortenelem_a_tudat_alatt_1_10a.pdf

¹⁰ TÁBOR Béla, *A szellemtől = Személyiség és Logosz...*, i. m., 17–26.

¹¹ Ugyanakkor Lévinas a logoszt a polgári történelem filozófusainak logoszával azonosítja, másrészt figyelmen kívül hagyja, hogy akik mások arcáról le akarják törölni az isteni vonást, előbb saját arcukról számúzik.

¹² TÁBOR, *Gondolkodás és szenvedés szövetsége*, i. m., 6.

¹³ TÁBOR Béla, *A zsidóság két útja*, Bp., Pesti Szalon, 1990, 9.

¹⁴ „A teljes szabadság az, amely előtt minden korlát lehull: még a halál korlátja is. De ez csak negatív meghatározása a szabadságnak. A pozitív meghatározás így hangzik: szabad az, akiben akadálytalanul működik a teljesség igényéből fakadó (tehát szabad) akarat és birtokában van mindazoknak a /belső/ képességeknek és /külső/ lehetőségeknek, amelyek e szabad akarat által kitűzött (tehát

értelmes) célok eléréséhez szükségesek. Ez a fogalmazás – a belső képességek és külső lehetőségek megkülönböztetésével – már a történelem nyelvén szól; a hit nyelve ezt a megkülönböztetést sem ismeri.”

¹⁵ Lásd a *Nagy inkvizitor* poemáját. Ugyanez a Dosztojevszkij máshol a logocentrizmust a $2 \times 2 = 4$ igazságával azonosítva támadja.

¹⁶ „Éz nem jelenti azt, hogy a szabadságvágy és szabadságfélelem őskonfliktusa megszűnt mozgató erő lenni a történelemben. Azt jelenti, hogy a történelem új síkot kapott, hogy most már ez az új sík a történelem első síkja és ezen a síkon kell eldőlnie a történelem belső harcának. Ez az új történelem első arcvonala. E sík mögött továbbra is él a régi sík, mint a történelem belső harcának energia-rezervoárja. A szabadságvágy továbbra is él: helye a szabadságakarát mögött van, amelyet energiájával táplál. A szabadságfélelem továbbra is: helye a szabadságtagadás mögött van, amelyet energiájával táplál. Minden értékakarát mögött a vágy az akarati energiák gyűjtőmedencéje és minden értéktagadás mögött a félelem a tagadási energiák gyűjtőmedencéje.” „Értékakaratról” és „értéktagadásról” értelmesen csak azt figyelembe véve beszélhetünk, hogy egy értéket csak az, és csak úgy tud akarni, aki és ahogyan érzékeny rá. (Mint ahogy az egységes értékelés igénye magában foglalja, hogy értékelni csak azt tudom, amire érzékeny vagyok, az egész értékrendszerre való érzékenységet is beleértve. Akik ebben az igényben eleve hatalmi igény ideológiáját látják, azok minden érzékenység végső mozgatójának a nárcizmust vélik, félreértve érzékenység és nárcizmus viszonyát. Tábor Béla is a kettő közötti szoros kapcsolatból indul ki az érzékenységelemzéseiben, de arra jut, hogy az érzékenység a nárcisztikus görcs fellazítása és áttörése jegyében gyullad fel.) A nyelv maga implikálja, hogy ha értelmesen akarunk értékről és akaratról beszélni, akkor eleve érzékenység és akarat egységéből indulunk ki. Az itt közölt szövegek ebből az egységből kiindulva elemzik az érzékenységet mint energizált logoszt.

¹⁷ TÁBOR Béla, *A modern művészet és a szimbólum válsága*, Műhely, 2022/3, 12. Vö. Uő, *Egocentrikus materializmus = Személyiség és Logosz...*, i. m., 171–172.

¹⁸ „Lehet-e hát hogy az is megkövül / az első áldó mozdulat”. MÁNDY Stefánia, *Menhír = M. S., a kéz a kéz a hal*, Párizs, Magyar Műhely, 1970, 16.

Új Forrás 2023/10 – Surányi László: „Olyan aktuális szenvedés, amelynek logikai szerkezete van”
Beverető az Érzékenység mint a logosz energizálása című Tábor Béla-összeállítás ele

57

Mit jelent az, hogy „energizált” logosz?

Mi a logosz: a teljesség igénye, mint kérdések forrása, és mint a teljesség igénye: a szenvedés el-
lenmozdulata.²

58 Tábor Béla

AZ ÉRZÉKENYSÉG MINT ENERGIZÁLT LOGOSZ¹

Mit jelent az, hogy „energizált”? Az energia (arisztotelészi-heideggeri értelmezésben is!) annak az erő-egyensúlynak a felbomlása, ami a rejtettséget jelenti!³ Egyenlőt-

len erők polaritásából fakadó áramlás. (Vagyis ellenállás legyőzésén alapuló áramlás!)

Akarat és érzékenység

A logosz energizálásának első metszetét az akarat őstörténeti elemzése útján nyertük:⁴ az akarat maga volna ebben az első metszetben az energizált logosz, mint az egy-értelműsége (vagyis teljességre! – ezek tautozofikus perspektívák!) törő logosz és a két-értelműsége törő vágy aszimmetrikus polaritása. Végül ott kötöttünk ki, hogy az akaratnak mint energizált logosznak – ennek az energizáltságnak minden más metszetével szemben – az a specifikuma, hogy *cselekvésre* irányul! (A logosz funkciója: élő (növekvő), energikus, értelmes értékelés. A cselekvés: testet öltött értelmi működé.)

És mindjárt kirajzolódott egy másik metszet horizontja: az érzékenység.

Mit tudok mondani az érzékenységről? Nem emlékszem rá, hogy gondolati munkám során valaha is olyan makacs ellenállásba ütköztem volna, mint akkor, amikor az érzékenységet akartam őstörténetileg leírni. Hajlandó voltam olykor már azzal elúzni a kérdést, hogy az érzékenység ősjelenség, ezért nem ragadható meg. De az ilyen érzéketlenség az érzékenység ősjelensége iránt az utolsó pillanatban mindig visszariasztott. Mert ha netán valóban úgy is volna, hogy az érzékenység ősbibb jelenség, mint például az akarat, akkor is érvényes marad rá a tautozófiai módszer követelménye: különböző perspektívák keresztüzébe kell tudni fogni.⁵

Arról van talán szó, hogy az érzékenység valóban ősbibb jelenség, mint az akarat, abban az értelemben, hogy az őszvalóság a maga önmaga iránti érzékenységével tölti már be az akarat funkcióját?...

Az érzékenység megragadásának nehézségei azzal függhetnek össze, hogy az érzékenység kiteljesült formája a megismerés és a megismerés maga a létezés őszformája: a létező egyesülése – erotikus egyesülése – önmagával.

Az *intenzió* ősmozdulata – míg az akarat az *extenzióé*. (Akarat – kifejezés – cselekvés. Érzékenység – megértés – megismerés.)

Másrészt az akarat leírásánál is felfedezhető az érzékenység mint implikáció: a vágy hiányérzetként való meghatározásánál. A vágy: hiányérzet, a teljesség hiányának érzete.⁶ Tehát a vágy maga már az érzékenység valamilyen megnyilvánulása. 59

Az érzékenység két pólusa

Az érzékenység az akarat ellenmozdulata: mert az akarat a vágyakat egybe-fegyelmező aktus, az érzékenység az *oldó*. A forma („hit”) ezek szerint a fegyelem és oldás egysége, *azonossága!*

Ha az akaratban az erősebb (teremtő) pólus a logosznak az a hangsúlya, hogy a *teljesség igénye* mint kérdések forrása, úgy talán az érzékenységben a logosznak az a hangsúlya az erősebb pólus, hogy a teljesség igénye mint *kérdések* forrása. A kérdés: fellazított válasz. Az egyik pólus tehát a teljesség igénye mint *fellazított válaszok* forrása volna, vagy másképp: a válasznak a *teljesség igényéből történő fellazítása*. Ez a logosz verbalizálása, szüntelen áramlása! A „folyó, amelybe nem lehet kétszer belelépni”: ez a törvény maga a logosz!⁷ De mi a válasz? Mert érthetőnek látszik, hogy az érzékenység egyik pólusa valami fellazítás vagy fellazulás. De miért fejezzük úgy ki magunkat, hogy ami az érzékenységben fellazul: valami válasz?

אָנָה 'ana' = felelni; meghallgatni⁸

elnyomva lenni

אִנָּה 'inna' = sanyargatni, kínozni; erőszakolni

אָנָה 'naane' = feleletet kapni kíntzás, sanyargatás = אִנָּה 'innui'
elfogadni szegény, szerencsétlen = אָנָה 'ani'

meghallgatni

engedni

megalázkodni.

Ha a héber szó a választ a *kínnal* hozza kapcsolatba, ez csak újabb megvilágítása annak, hogy a logosz, amely (a teljesség igényéből fakadó) kérdések, vagyis *fellazított* válaszok forrása, valóban a szenvedés ellenmozdulata: „a kín fellazítása” = a *görcs* fellazítása! Ez pneumatológiailag is nagyon fontos! A görcs a teljességből való kiszakadás.⁹ Minden görcs csak a teljességből oldható fel. És az egyetemes terápia alapja: a kérdés.

Mit tudunk a válaszról? Először is azt, hogy egy kérdés „elintézése” (vagy esetleg „megoldása”) – tehát megint arra utal vissza, amit meghatároztunk vele.¹⁰ Regressio ad infinitum, „tyúk és tojás”. Lehet, hogy ezzel a regressussal, egymásra utalással valami döntő fontosságú határpontra tapintottunk, mint ahogy ez végső tautológiáknál is lenni szokott. De vajon mást nem tudunk mondani a válaszról ezen a circuluson kívül?

Miért kell a választ fellazítani? A kérdés megfelel ennek a másíknak: „mi az élet célja?” Sőt: „mi a lét célja?” Mert a fel nem lazított válasz szerepe analóg a legabsztraktabb cselekedetével, a gyilkosságéval: „az utolsó kérdés előrehozása”.

Mit tudunk tehát a válaszról a circuluson kívül? Mindenesetre azt, hogy „elintéz” valamit (nevezetesen egy kérdést, de most az elintézésen van a hangsúly). Hogy intéz el és mit jelent ez az elintézés?

A válasz (az „autark válasz”) úgy „intéz el”, hogy kivezet a nyugtalanság (a rejtettség!) légköréből, távol visz a mag hőjétől: „lehűt”. Feltéve, hogy nem olyan válasz, amely mindjárt kapukat és ablakokat nyit önmagán – *az egy válasz: a végtelen sebességű kérdés–válasz felé. „Válasz” itt plurale tantum: „válaszok”, amelyek önmagukba zárva válaszolnak a kérdésekre, abba a helybe zárva, ahol felmerülnek, nem pedig „szélesebb sorok gyűrűztetésével”.*¹¹

A válasz, amely tovább tart önmaga pillanatánál: a görcs!¹²

Az *érzékenység* egyik pólusa tehát a válasznak a teljesség igényéből történő fellazítása. A másik pólus az „én-görcsösödés”: a narcisztikus irány; a fellazításának ellenálló válasz. Önállósodó, jelzettől elszakadni törő jel.

Érzékenységstruktúra: patologicum

Melyik tehát az az ősválasz (prelogikus válasz), amelyet a logosz fellazít? A szenvedés (amire az szó nyelvőstörténeti vizsgálata vezetett rá minket). Ez az érzékenységnek, mint az energizált logosz második metszetének teljes struktúrájára utal: lehetővé teszi, hogy ezt a teljes struktúrát egyetlen szóba sűrítve fejezzük ki. Ez a szó, amely az energizált logosznak, mint érzékenységnek struktúráját kifejezi, így hangzik: patologicum. Ebben a kifejezésben ismét találkozunk a logosznak azzal a meghatározásával, hogy „a szenvedés ellenmozdulata”. Akkor így mondtuk: a logosz a teljesség igényéből fakadó kérdések forrása, és *mint ilyen a szenvedés ellenmozdulata*. Most kiderül, hogy a meghatározásnak ez a második metszete az energizált logoszt második metszetében mutatja be: mint érzékenységet – és hogy ez az érzékenység a logosz és pátosz pólusai között áramlik.

Szenvedés mint fellazítandó válasz az érzékenységben: érzékenység és fájdalomképesség! Ez a szenvedés narcisztikus szenvedés, az individuum magába-görcsösödése.

„Patologikum”: érzékenység és fájdalomképesség a „pátosz” szó ket-
tős értelmében: szenvedély és szenvedés.

Érzékenység és daimón

61

Az érzékenység egyik pólusa a válasz-fellazító logosz, tehát a logosz mint kérdés. A másik pólus ez a fellazítandó válasz: a szenvedés. Ez a szenvedés végső fokon: nárcizmus. Tehát elkülönülés, elkülönülő individuáció, „Sonderung”. Az érzékenység olyan energia-áramlás, amely ezt a nárcisztikus elkülönülést (pontosabban elkülönülő mozgást) oldja fel.

A logosz egyik metszetében így is fogalmazható: a teljesség igénye mint a *daimón* legyőzésének igénye! Mert a „válasz”, amit fellazít: a daimón zártsága, „rejtőző individuáltsága”.¹³

A „daimón” a transzcendáló áramlás megrekedéséből születik, belső erőmagva tehát felejtés. A „daimonikus zártság” onnan meríti erejét, hogy – mint a duzzasztó gát a folyó vizét – egy helybe kényszeríti az áramló létezés sodrát. A daimón azonban készletből él!¹⁴ Az, hogy belső erőmagva a felejtés, egyben azt is jelenti: belső erőmagva az idő (és így a szorongás!). Ezzel szemben a logosz belső erőmagva a tér mint áthatás, egyidejűség, jelen. A daimón belső erőmagva az idő – tehát az elmúlásnak itt hasonlíthatatlanul jelentősebb szerepe van, mint a „logosz-létben”. Ezzel az elmúlással a daimón tulajdonképpen magát az elmúlást szegezi szembe védelemként: saját időbeliségét. A daimón felejtteni akarja az elmúlást, felejtteni akarja az időt, felejtteni akarja a felejtést: a pusztá önfenntartás („önfeledtség”?! – vagyis önmagában való örvénylése – a daimón lényege. (A daimón: az idő önmagában való örvénylése!) Ezért minden „tárgy” daimonikus (megszólíthatatlan!) – mint ahogy a daimón iránya a tárgyvá válás.

A mondottakból következik a daimón különlegesen „erotikus” jellege is. De ez a daimonikus erősz is tárgyiasító erősz: tendenciálisan elszigetelt szexualitás. A szexualitás: az (emlékező!) erősz felejtési oldala! Ezért a testképzés.

A felejtés mint „testképző”: a felejtés *emlékeztető* szül. Minden felejtés emlékeztetővel terhes. Az emlékeztető a felejtésbe zárva arra emlékeztet, amit a felejtés elfelejt (elrejt). Energetikusan úgy is kifejezhetjük, hogy az elfojtott emlékezés (jelenlét) utat tör (formát formál) magának.

„Az érzékenység olyan energia-áramlás, amely a nárcisztikus elkülönülést (pontosabban elkülönülő mozgást) oldja fel”: Itt is érvényes, hogy minél erősebb ez az elkülönülő mozgás – tehát minél erősebb a daimón! –, annál nagyobb érzékenységi energiák szabadulnak fel, vagyis annál nagyobb az érzékenység, feltéve, hogy a fellazító pólus még erősebb.

Nincs logosz daimón nélkül.

A művészi érzékenység

A művész az, aki érzékeny a formák és ezen keresztül a formák formája: a *forma* iránt. Ez a művész meghatározásának egyik metszete. De mit jelent az, hogy érzékeny? A logosz-daimón polaritást a daimón nagyobb ellenállásával és a logosz túlerejével: az érzékenységet („tükrözést”¹⁵) gátló nárcisztikus görcs, a daimón leküzdése. Nem művész az, aki kitér a daimónja elől, és nem művész az, aki megadja magát neki.

Miből alkot az alkotó? Egymást erősítő nárcisztikus és transzcendáló impulzusok feszültségéből. (Egyéniségi és személyiségi erők, daimón és logosz.) Azért alkot, hogy önlétét, önértékét (mások értékelésén keresztül is) intenzívebben érezze, de ezt önlétét *transzcendáló* érték teremtésével kell elérnie.¹⁶

A válasz mint a kérdés feltétele, a felejtés mint az emlékezés feltétele

A válasz a daimón zártsága: maga a felejtés mint a szenvedés forrása. De ez a válasz a kérdés előfeltétele, a felejtés az emlékezésé, a zártság a nyitottságé, a szenvedés (és a daimón) a logoszé. Hogyan?

A válasz (mint a daimón és a felejtés is!) lefojtja, *magába zárja* a rejtettséget, amely így szűk térbe zárva robbanásig feszül (vö.: dogma – a sűrített válasz! – mint a legnagyobb energia legkisebb térbe sűrítve!): így, ezen az alapszenvedésen keresztül lesz előfeltétele a kérdésnek, a fellazításnak, illetve a felejtés az emlékezésnek. „Aki dudás akar lenni, annak pokolba kell menni!” (A daimón mint pokol.)

Nincs emlékezés ott, ahol nincs feloldásra váró felejtés! Nincs kérdés ott, ahol nincs mit fellazítani – és érzékenység sem! Nincs logosz daimón nélkül.

Kérdés és rejtettség

Mert a kérdés őstörténete: az érzékenység! „Őstörténete” – ez az eckeharti módszert jelenti: „Alles Kornes innerste Natur!”¹⁷ Tehát: minden kérdés legbelső természete: érzékenység. „Legbelső természete” helyett így mondhatjuk: „legbelső mozdulata”.

Az érzékenység, amiről a formánál – de minden érzékenység legmélyén is – szó van, valami rejtett iránti érzékenység! A rejtetlen iránti érzékenységről legfeljebb mint az érzékenység alsó határesetéről, limeszéről beszélhetünk: mert a rejtetlen ránk kényszeríti magát, vagyis nem számol a létünkkel.

A kérdés: a rejtés keresése, „kioldása” a válaszból, amely befagyasz- totta! „A mélység hívja a mélységet!” A kérdésben – és így az érzékenysé- gben – a rejtettség hívja a rejtettséget! „Az elfelejtett személyiség” hívja benne „az elfelejtett személyiséget”.

Én vagyok – vagyis maga a kérdező – az a válasz, aki a kérdés- 63 ben (illetve érzékenységben) fellazul.¹⁸

„A felejtés nem passzív folyamat: minden felejtés hegyomlás – és ez a hegy arra omlik rá, aki felejt! („Rárakódások”) Ennek a hegynek a szikláit kell elgörgetni az eredeti szóhoz: ahhoz, ami én vagyok.”¹⁹

*Jób könyvéről
Egy 1984-es beszélgetés jegyzete²⁰*

A kiindulópont: „A kérdés fellazított válasz.” Itt a válasz: az ember. A kérdező: Isten. (A kinyilatkoztatás előfeltétele az ember teljes fel- lazítottsága.²¹) A válaszoló az ember.

Minden, amit tudunk Istenről, emberi tudás. Minden válasz: emberi válasz. Kérdezni csak ott lehet, ahol válasz van. A kis gyerek nem szereti, ha kérdezik. Minél erősebb válaszaim vannak, kérdéseim is annál erősebbek lehetnek. De a lineáris arány fennállásának határai vannak. Jób könyve ezt is illusztrálja. Jóbot kérdezi Isten. Jób igaz- ságban élt, l. a 29. fejezetet!! „Az igazságot magamra öltém, és az is magára ölte engem.” (29,14) „A vaknak szeme voltam, a sántának lába voltam.” (29,15.) „Hallgattak és figyeltek rám, és elnémultak a taná- csomra.” (29,21) Gyökerem a víznek nyitva lesz, s ágamon hál meg a harmat.” (29,19) (Azonosítja magát a bölcsességgel/szófiával. De előtte a 28. fejezet!)

Az igazságban élt – ezért őt kérdezi Isten. Akinek nincs ilyen erős igazsága, azt nem is tudja kérdezni. Szétfolyik a kérdése, feddésé válik (vagy parancsá). A könyv tétje az, hogy Jób meghallja-e Isten kérdését. Mert rögtön az elején kiderül, hogy Jób válasza (istenes élete, ártatlansága) mennyire hozzátapadt. Végig igaz életét, ártatlanságát keresi Istennél. Majd-hogynem egyetlen kérdéssé válik Isten kezében, mert nem hallja meg a kér- dést szenvedésében.

Ellenfelei nagystílűek. Elifáz látomása („hallomása”): 4,12-29. Czófár avangárd fideizmusa: „Értelemessé teheti a bolond embert is, emberré szülheti a vadszamár csikáját.” (11,12) De Jóbnak velük szemben kérdése van, amit nem hallanak meg, mert az embert csak féregnek, hamisságnak stb. tekintik. (Nietzsche, Dosztojevszkij: A klérus nagystílű látomása mögött nihilizmus, az ember lebecsülése van. Az embert a hamissággal, Istent a (kikutathatatlan) válasszal azonosítják.)

Jób könyvének szerzője viszont az embert Jóbbal, a válasszal, Istent a kérdezővel azonosítja. Az emberhez hozzátapad (testileg, lelkileg) a válasza, ezért nehezen hallja meg a kérdést. Mert Isten kérdései nem katekizmus-kérdések, vagy kontrollkérdések. „A vesét vizsgálják.” Az alapokat remegtetik meg.

Istennek a megnyilvánuláshoz erős emberekre van szüksége. Erősek válaszaikban, és hallják a kérdéseket. Hamvas 90%-ban és Nietzsche 50%-ban nem a legerősebb válaszokhoz intézi kérdéseit.

Az Elifáz és Jób közötti különbséget vlsz. (Fichte,) Hegel félrehallotta: az ember = válasz, ennyit hallottak belőle (ez mozgósította őket). Hamann valószínűleg hallotta. Dosztojevskij és Ady is.

¹ Tábor Béla jegyzeteiből összeállította Surányi László. Szerkesztette: Cziegler István, Horváth Ágnes, Surányi László, Szalkai István és Tábor Ádám. A szerkesztői jegyzetek {} között.

² {Lásd a *Logosz és történelem* kézirat *A tudat alatt* c. fejezetét: http://lajosszabo.com/TB/Tabor_bela_logosz_es_tortenelem_a_tudat_alatt_1_10a.pdf 16-26.o. Továbbá vö. TÁBOR Béla, *Gondolkodás és szenvedés szövetsége*, Új Forrás, 2023/6, 6-9.}

³ {Az energia fogalmát Arisztotelész vezeti be: a valóság, megvalósulás: energia, minden történés, minden tevékenység (pl. a látás, az élet, a megismerés) valami potenciálisan lehetségeset formál meg, aktualizál. Ezt a formáló erőt nevezi energiának. – Tábor szerint végső elemzésben a potencialitás mögött is egymás aktuálisvá válását gátló erők egyensúlya rejlik, és az energia ezt a rejtett egyensúlyt bontja fel.}

⁴ {Rövid összefoglalása a *Logosz és történelem* részletes vágy- és akaratelemzéseinek, amelyek jelenleg csak az interneten érhetők el az 2. lábjegyzetben szereplő linken.}

⁵ „Eddig annyit tudtam összeszedni”, folytatja Tábor Béla, „hogyan az érzékenység megértésénél ilyen perspektíva az intenzitás, a jelenlét, az ősegyeség felgyűlése és felzárása a hasadtságon keresztül – végül pedig hogy 'helyettesíthetetlenség', 'ismételhetetlenség': 'én'.” Kissé más megfogalmazásban: „Mi az érzékenység? 'Együtt rezdülés'. A széttörözött ősegyeség egymás felé törő törési pontjai. Az ősegyeség hője. Az ősegyeségtől való átfűtöttség. Az ősegyeség gyűl fel az érzékenységekben.” {A megfogalmazásban érzékelhető szoros kapcsolatot érzékenység és erősz között Tábor Béla már itt explicitte teszi. *Az Erősz: az emlékezés kockázata* c. szövegre utalva (megjelent: Új Forrás, 2023/6.) ezt írja: „Az érzékenység (és az erősz) az emlékezés kockázata. A múlt megszületésének kockázata: a valóság (a testet öltött múlt) tágulásának kockázata. 'Az erőszal polarizálódik jelenlétünk tere'.” Lásd még az *Érzékenység és érzékiség* című szöveget (megjelenőben.)}

⁶ {Minden vágy mélyén a teljesség hiányának érzete rejlik, mégsem minden vágy irányul a teljességre. De „az a jelenség-komplexum, amelyet *kiinduló bázisként* fogadunk el”, Tábor Bélánál „a szenvedés és szomjúság-komplexum” (lásd *Gondolkodás és szenvedés szövetsége*, Új Forrás, 2023/6.), és itt a szomjúság a teljesség hiányának olyan érzete – olyan vágy –, amelyet csakis a teljesség elégít ki, olyan szomjúság, amit csak a teljességből készített ital olt.}

⁷ {„A 'folyó, amelybe nem lehet kétszer belelépni': ez a törvény maga a logosz!” Mozgás és törvény egymást „magyarázza”, a logosz hiposztázis, de lényege a mozgás, az áramlás. Az egész szövegen végigvonulnak az áramlás és a vele homológ képek. Maga az érzékenység is áramlás, és a nárcisztikus görcs az érzékenység *áramlását* akasztja meg. Tábor Béla gondolkodásában, kifejezőmódjában általában is áthatja egymást az, amit „verbalizálásnak”, igésítésnek hív, és a hiposztázálás. Mikor később Eckhart mestert parafrázálva azt írja, hogy „minden kérdés legbelső természete: érzékenység”, ezt rögtön így folytatja: „Legbelső természete' helyett így mondhatjuk: legbelső mozdulata.” Amikor pedig olyan válaszról beszél, „amely mindjárt kapukat és ablakokat nyit önmagán – az egy válasz: a végtelen sebességű kérdés-válasz felé”, akkor nem egy elérhetetlenül

távoli horizontra tolt végtelenről beszél, hanem olyan reális perspektíváról, áramlásról, amely minden fogalmazásánál formáló erőként van jelen, mondhatnánk „energizált mértékként”, „transzcendáló áramlasként”. Ennek ellenálló pólusa a görcs, az önlezáró *mozdulat*. Egy másik önlezáró mozdulat nem tudja fellazítani, csak áthelyezni. – A végtelen sebességről lásd a *Kísértés és bűn* című fejezet mottóját. (SL)}

⁸ {A héber igék tövének többnyire hét – a jelentést formáló – alakja van. A fenti példában az אָנָה 'ana' ige három alakja szerepel.}

⁹ {Kérdés, válasz és szenvedés kapcsolatát szemlélteti Jób könyvének a szöveg végén közölt elemzése.}

¹⁰ {A kérdést Tábor Béla mint „fellazított választ”, tehát a válasz révén határozza meg. Ugyanakkor a választ a kérdés révén: „egy kérdés elintézéséeként”. Ez a végtelen regresszus.}

¹¹ {A *Logosz és történelem* már idézett, *A tudat alatt* című fejezete szerint ez a polgári (ál)értelem jellemzője is, ezért csak parciális, másodlagos kérdései vannak, míg az értelemnek teljesség-igényű kérdései vannak. A *Szükséglet és szillogizmus* című írás (*Személyiség és Logosz*, Bp., Balassi, 2003, 95–112.) azt a logikát elemzi metsző humorral és logikával, amely kérdezetlenül hagyja az alapszenvedést, az ember végességét, s így az embert kiszolgáltatja erőszak, kizsákmányolás és hazugság szentségtelen hármasságának. A szabad lét előfeltétele az alapszenvedés, a „nárcisztikus görcs” átvilágítása. (SL)}

¹² {Vö. az *Az igazság: teremtő-emlékező aktus* című fejezetet: „Igazság: a titok megnyilvánulása pillanatában. A pillanatot intenzitásként értve, amely addig él, amíg a behatoló idő szét nem robbantja. Az igazság addig élő – addig igazság –, amíg a titok megnyilvánulásának pillanata. Ezért a kihűlt igazságok hazugságok!” (*Művészet és szimbólum*, Műhely, 2022/1, 8–9.)}

¹³ A daimón a *részesség* igényéből fakadó válaszok forrása. „Válaszok” forrása: tehát a szenvedések forrásának forrása. A daimón: elrejtőző mozdulat. „Részesség” a szó kettős értelmében: egyrészt *egyéni* részvételem a valóság drámájában. Másrészt: a teljességből való kiszakítotttság, egy sorsmetszet lezárása (zártága). A *hiányt* (mint a teljesség ellentétét) rögzítő mozdulat!

A daimón tehát a hiány ellenálló működése, „önfenntartó ösztöne” önmaga megszüntetésével, vagyis a teljességgel szemben.

„Daimón”: az egyéniség telítődése sorssal. („Belső hold”?) „Logosz”: az egyéniség telítődése sorsot átvilágító fényvel. („Belső nap”?)

{A daimón zártságához vö. még a választ mint egy kérdés elintézését, azaz lezárását. És Kierkegaard-nál: „a démoni a zárkózott”. Kafka – akire erősen hatott Kierkegaard – *A per* Josef K.-jában ezt a démonit, a fellazítatlan válasz gögös önigenlését jeleníti meg. (HÁ) – Ennek elemzését, a polgári létforma kritikáját lásd TÁBOR Béla, *Jegyzetek Kafkáról*, Új Forrás 2020/10.}

¹⁴ {Az energiakészletből élésről vö. http://lajoszszabo.com/TB/Tabor_bela_logosz_es_tortenelem_a_tudat_alatt_1_10a.pdf 13skk.}

¹⁵ {A tükrözésről lásd TÁBOR Béla, *A Narkisszosz mítosz pneumatológiai értelmezése*, kézirat.}

¹⁶ {TÁBOR Béla, *Megismerni: teret teremteni*, Helikon, 2010/1–2, 57.}

¹⁷ {A teljes idézet: „Alles Kornes innerste Natur meint den Weizen, alles Metall meint Gold, alle Geburt meint den Menschen.” [Minden gabonaszem legbenső természete a búza, minden fémé az arany, minden születés az ember.] Meister ECKHART, *Schriften und Predigten*, ford. Herman BÜTTNER, Cassirer, 1921, 51. Quint kritikai kiadásában a 38. prédikáció (679.), ő így fordítja: Eines jenes Kornes Natur zielt auf Weizen, und alles Metalls Natur zielt auf Gold, und jedes Gebären zielt auf den Menschen.}

¹⁸ {„Amivel tisztában kell lennünk, először ez: a kérdésben *önmagunkat* lazítjuk fel (birtokolt énszintünket), *önmagunkat* osztjuk, önmagunkban keresünk új osztóvonalakat, és ez a formaalkotás: *önmagunk* alkotása. Az új hangsúlymegoszlás azt jelenti, hogy a nyelv súlypontjait átcsoportosítjuk magunkban – és a nyelv mi vagyunk.” Lásd *Preszókratikus bevezető*, Műhely, 2013/3 42–43.}

¹⁹ {Lásd *Az eredeti felejtés és a szó primátusa*, Új Forrás, 2019/7, 17. o.}

²⁰ {Lejegyezte Surányi László.}

²¹ „A kinyilatkoztatás feltétele: az abszolút kérdés: minden válaszom alapjának teljes fellazítása: narcizmusom abszolút felfüggesztése: abszolút transzcendálás, vagyis egész lényemmel a másik felé fordulás. Analógiát fedezhetünk fel a kinyilatkoztatás feltétele és a hallás feltétele között”, írja Tábor Béla egy 1971. júliusi jegyzetében, és hozzáteszi: „'Halljad' Izrael: 'Hallgasd!'”

66

KÍSÉRTÉS ÉS BŰN – A BŰN DEMORALIZÁLÁSA¹

Az őstörténet feladata, hogy mindent visszakövessen *eredeti* helyéhez, és eltávolodási lehetőségéhez ettől az eredeti helytől. Ezt az eredeti helyet tehát úgy kell meghatározni, hogy magában foglalja minden eltávolodási lehetőségét is. Ezt diktálja a folytonosság követelménye, a creatio ex nihilo [semmiből teremtés] elkerülésének követelménye. „Piszok az, ami nincs a helyén” – tehát a piszok *eredeti* helye magában kell, hogy foglalja azt a lehetőséget, hogy *nincs* a helyén.

A kiindulási pont ezért nem a nyugalom mint a mozgás hiánya, hanem a végtelen sebességű mozgás, amely magában foglalja a véges sebesség (és a nyugalom?) lehetőségét is. De hogyan foglalja magában? Mert eredeti „mozgatóra” ez esetben ugyan nincs szükség, de helyette szükség van „eredeti lassítóra”. A „végtelen sebességet” úgy kell meghatározni, hogy magában foglalja a „lassulás”, a „végesedés” lehetőségét is.

Ahol ezt nem tudom megtenni, ki kell jelölni a helyét – akár kérdőjellel, akár „mítosszal”, akár „határ-mítosszal”; de minden esetben világosan tudnom kell, hogy itt csak kijelöltem egy helyet és hogyan jelöltem ki.

Prelogikus őskérdés és ősválasz

Ha az הנע etimológiájából indulunk ki, arra az eredményre jutunk, hogy az ősválasz (logosz *előtti* válasz?): a szenvedés, a logosz kérdése pedig ennek a szenvedésnek a fellazítása. (Nem is a szenvedés fellazításáról, hanem a kín (ינני *innui*) fellazításáról van szó elsősorban! A szenvedés már a kín fellazítása!) De az ősválasz is valamilyen kérdésre kell, hogy válaszoljon – ezért válasz. Melyik tehát az az őskérdés, amelyre a válasz a szenvedés? Ezt az őskérdést a bűnbeesés mítosza rejti (amely egyébként magában foglalja az

מורה 'arum' elgondolkoztató kettős értelmét: *meztelen* és *ravasz!*). Itt talán valami olyan szimbólummal találkozunk, amely mito-logikailag megelőzi a maszkot is: a *fa* szimbólumot, mint az élet fáját és a jó-rossz tudásának fáját!

(A szimbólum szimbólumai: *fa* és *maszk*.)

68 Az őskérdés mintha az lett volna: milyen (vagy mi) a jó és rossz tudása fájának gyümölcse? Vagy esetleg: mi az egyéniség szabadságának (=autonómiájának?) gyümölcse?² (Vagyis az őskérdés a differenciálódás, az „*asunder*” [szét, ketté].) Erre a válasz a mítosz szerint az, hogy *jó* – és hogy ez a *jó*: a szenvedés (illetve egyben a szenvedés is!). A logosz (mint az *érzékenység* erősebbik pólusa) ezt a választ lazítja fel: a szenvedést. (Pato-logikum: a két pólus, vö. Nietzsche: a szenvedés impulzus a „miért” kérdésére, a forráskutatásra.)

De a szenvedés mint ősválasz a mítoszban arra a kérdésre válaszol, amely maga a bűn = a bűn lehetősége!, kísértés. Hiszen itt éppen a bűnbeesés mítoszáról van szó – vajon nem az ősmítoszlól? A logosz előtti (pre-logikus) őskérdés tehát maga a bűn, az ősbűn³ forrása, (a kísértés!!), – a „bűnt” itt ősertelmében véve, mint individuációt: „*asunder*” –, és a prelogikus ősválasz maga a szenvedés forrása.

Az őtestamentumi bűnbeesés-mítosz az ősegy, a bontatlan Egy állapotát és ennek a felbomlását írja le; ilyen értelemben a prelogikum mítosza, a logosz születésének mítosza (tudás fája, megismerés, logosz és test, elkülönülés és újraegyesülés). A logosz az ősegy, az eredeti egész (az igazság, az aleitheia, a rejtetlenség) helyreállításának igényéből fakadó kérdéseknek (illetve fellazításra váró válaszoknak és ezek fellazításának) forrása. (Reintegratio). A „rejtetlenség” (aleitheia) helyreállítása: a bűnbeeséssel adódó első válasz: a rejtőzés (maszk etc.) előtti állapot helyreállítása! A prelogikum (a logosz őstörténete?): a növekedés. Bábel tornya: mesterséges növekedés (logosz, nyelv és technika).

Fa és maszk

A prelogikus őskérdés: milyen a *fa* gyümölcse? A válasz: valami olyan, hogy rejtőzni kell tőle („fügefalevél”, illetve: *maszk!*). Tehát: a válasz mint dai-món: „maga a felejtés mint a szenvedés forrása”.

A modern pszichológia szerint is a bűnre, szenvedésre rejtőzéssel, felejtéssel reagál az ember (illetve *maszk-felvétellel*), mint a bibliai bűnbeesés-mítosznál.

De persze az, hogy az őskérdés a jó és rossz fájának gyümölcseire vonatkozik, durva leegyszerűsítés: valójában az őskérdés maga a *fa* – a gyümölcstermő *fa*!

Szimbolikusan: a *fa* gyümölcse a *maszk*? (Ebben az ősmítoszbán.) A *maszk*: a mítosz születésének szimbóluma. A *fa*: a szimbólum születéséé?⁴

A prelogikus őskérdés: a kísértés (a fa mint kísértés): magának a kérdésnek a lehetősége?

A fa az őskérdés szimbóluma, a maszk az ősválasz! Az első szimbolikus dialógus: a fára a maszk a felelet! (– Fa? – Maszk!)

Az élő fa mint szimbólum: a személyiség – egyéniség reláció 69 szimbóluma! És a mindenség mint egyetlen fa, mint fák egész-relatív hierarchiája!

A fa egyben mint növekedés is, mint gyökérből eredő szétágazás: mint egybe (Egy-be) nőtt sok, (pontosabban: mint az Egy-ből nőtt sok!)

A maszk „fixált ekstázisa” (Carl Einstein) válasz a „fára”, arra, ami soha nem fixálható, mert maga a növekedés.⁵ A fa „mindig megnő egy dimenzióval”: a szüntelen csodában (a növekedés csodájában) él!

A maszk mint „fixált extázis” válasz a „fára”. De az extázis maga az édes gyötrelem. Valóban „a jó szenvedés”, a jó, amely szenvedés és a szenvedés, ami jó: kohéziótlan eggyéválás!⁶

„A maszk dialektikája”

Maszk, rítus, ünnep, vallás összefüggése: a maszk egy nagy pillanatot akar rögzíteni. A kohézió igényéből születik, illetve a kohézió hiányának tudatából.

Mit rejt el a maszk és mivel? A nagy pillanat emlékével rejt el a kis pillanatok, vagyis a nagy pillanat felbomlását, a nagy pillanatban való megmaradás képtelenségét, a nagy pillanat elől való menekülést, a nagy pillanat elfelejtését. A maszk tehát nem egyszerűen emlékeztető, hanem az emlékeztető mint rejtő, az emlékeztető mint feledtető: olyan emlékeztető, amely elrejt a felejtést, amely elrejt a rejtőzést (az ősrajtőzést!).⁷

Mit rejt el a maszk? A mulandóságot! Az ősrajtőzés pedig maga az individuáció!

Maszk és fügefalevél: „Szégyellték magukat, hogy meztelenek”. Hogy maszk nélkül vannak? Maszk és persona! (Vö. „szerepjátás!” Az ősdráma ősszínésze másnak a szenvedését veszi magára a maszkkal.) A maszk (a persona) személyiség és egyéniség határa.⁸ Az első megmerevedés (egyéniséggé különülés) – de az *első*. A maszk félelmetessége: hogy a szenvedés *születésének* (az ősválasz születésének) pillanatát jelképezi.

Bűn és fixált bűn – a múlttá felejtett kísértés

A prelogikus őskérdés maga a bűn = individuáció lehetősége: az individuációs folyamat, de nem az individualításban való megrekedés!⁹

Az őskérdés: a kísértés?

Kísértés: „bűn” (individuáció) a *jelenlét* pillanatában! „Bűn” (daimón?): a *múlttá* felejtett kísértés! (Vö. „Erősz: a múlt születésének kockázata!”)¹⁰

70 A válasz, amely tovább tart önmaga pillanatánál: görcs! A fixált bűn, tehát a bűn, amely tovább tart önmaga pillanatánál: szenvedés.¹¹ A „bűnt” itt ősertelmében véve, mint individuáció („asunder”).

A szenvedés eszerint a bűn (az őskísértés!) fixációja, lerögzítése, lezárása! Az individuáció fixációja:¹² „Partikularizálás”, „részek önállósodása” – ami magának a betegségnek („patho-logikumnak”!) a meghatározása is! (Szemben az „egész-ség”-gel. Németül: Ge-sund-heit!! Angolul egészséges: „healthy”, „whole-some”! Héberül: „אִירָב”!! A teremtéssel függ össze?)

„Urverdrängung und Fixierung” [őselfojtás és fixáció] Freudnál¹³: ez a rögzödés, a fixálódás, mint az individuáció első patológikus mozdulata, kiszakadás az *egy egész* folytonos áramlásából, azonosulás az egyik résszel. Az első hamis azonosulás. Ez a gyökere az önfelvilágosítás megtagadásának.¹⁴ (Ez a rész-perspektíva-választás igen fontos mozzanata az *evidencia* őstörténetének.)

„Urverdrängung” [őselfojtás]: bűnbeesés. Demoralizált értelemben is: mint individuáció.¹⁵ Genézis (3,22): „mint az egyik miközülünk”

A bűn demoralizálása – a nihilizmus elleni küzdelem egyik sarokpontja

Kísértés és bűn viszonya a kor szellemi alapszerkezetéhez tartozik: avantgárd (új: tapasztalat mint találkozás!) és narkotizmus. Kísérlet és kísértés. Hogy ez a viszony problematikussá válik, szervesen következik a mítosz (hagyomány) felbomlásából. Ennek a felbomlásnak ätiológiájára pedig Nietzsche nihilizmus-elemzése vetett fényt a kereszténység, illetve a keresztény morál kritikájával. A bűn demoralizálása tehát a nihilizmus elleni harc egyik sarokpontja.

Nietzsche: „die moderne Tugend: intellektuelle Redlichkeit” [a modern erény: az intellektuális becsületesség]: átvilágítás, demaskírozás (demitizálás, dezideologizálás, lelkiismereti kontrollal).

Az élő etika feladata: a bűn demoralizálása, ami egyértelmű a morál demoralizálásával. A morál spiritualizálásával = etizálásával!

A bűn demoralizálása: teljes realitásának tudomásul vétele. A morális értelmezés leszűkíti a bűn valóságát egyetlen (társadalmi) aspektusára, és ezzel egyrészt „ártalmatlanná” teszi (teoretikusan), másrészt roncsolóan ártalmassá (pszichológiailag), és egyenlegképp: végzetesen pusztítóvá, rombolóvá és bénítóvá, mert lehetlenné teszi visszavitelét eredeti produktív-tragikus forráspontjába. A bűn moralizálásának következménye: a lelkiismeret trombóza, az etikum meghamisítása és megmérgezése.

A rossz lelkiismeretű emberek moralizmusa. Moralista: aki jobban fél a bűntől, mint saját lelkiismeretétől. Más szóval: aki „bűntelenséggel”, morális törvények betartásával helyettesíti saját lelkiismeretét. A lelkiismeret oszthatatlan: mindig az *egész* iránt érzékeny, és minden egyes problémára csak az *egészhez* való viszonyában. Ez a szabadság terhes és félelmetes mindenkinek, aki nem tette meg az ugrást az absence-ből a *présence*-ba. Ezért menekül a morálba, amely *csak* részekből áll, és a részek labirintusában könnyű elrejtőzni – önmagunk lelkiismerete elől.

71

A bűn produktív-tragikus forrásponjtja – az ősbűnnel tagolt szenvedés

Ha a „prelogikus őskérdés” a bűn (a kísértés) volna („asunder”, differenciálódás – tehát a bűn minden morális csengés nélkül!), úgy ez nem jelenti-e azt, hogy *minden* kérdésben kell lennie valaminek a „bűnből”? (Pontosabban nem bűnből, hanem kísértésből. „Kísértés-sel” való fellazítás: kísértés és kísérlés összefüggése!) Vagyis a „fellazítás” és az „ősbűn” struktúrája között nincs-e rokonság? Vagy más szóval: a szenvedés (válasz) fellazítása nem mindig a szenvedésnek (válasznak) „bűnnel” (ősbűnnel) való tagolása-e?¹⁶

„Bűnnel tagolt szenvedésről” csak akkor beszélhetek, ha itt, a prelogikumban eltekintek az időbeli egymásutántól! (Abból kiindulva, hogy a válasz leg-„ősibb” interpretációs lehetősége a szenvedés, a kérdése: a bűn.)

Minden kérdés a szenvedésnek a „Sonderung–Sündével” való tagolása? Ez az, ami old – ha a teljesség igényéből történik! Vagyis: ha „Sonderung” saját „individuumunktól”!

A prelogikus kérdés: bűnnel tagolt szenvedés. (Szenvedéssel tagolt bűn?) Ez Jób könyvének végső tartalma! (Dosztojevszkijnél is bőven akadnak rá példák!) És *nem* tud kérdezni az, aki jobban fél a bűntől, mint a saját lelkiismeretétől. Kierkegaard: „Furcht und Zittern”! [Félelem és reszketés.] A *logikus*, értelmes kérdés, a logosz mint kérdés már a bűn ellenmozdulatával tagolja, „lazítja fel” a szenvedést: a teljesség igényével!

¹ Tábor Béla jegyzeteiből összeállította Surányi László. Szerkesztette Cziegler István, Horváth Ágnes, Surányi László, Tábor Ádám és Vincze Márta. A szerkesztői jegyzetek {} között. A szöveg az *Érzékenység mint energizált logosz* című szöveg folytatása. Rögtön az első mondata is erre a szövegre utal.

² {Vö. Gen. 3.22 „Olyan lett, mint miközülünk egy”. Ezt Tábor így értelmezi: „mint miközülünk csak egy (az egyik)” Mint az „egyéniességünk”, mint csak az egyik pólus a személyiség-egyéniesség polarításban (ezt fejezné ki a többes szám!).}

³ {Tábor Béla olyan értelemben beszél „ősbűnről”, ahogyan J. Böhme „az Istenben levő gonoszról” beszél. Lásd TÁBOR Béla, *Kísértés és bűn = Vajda Júlia*, szerk. Kozák Gyula, Soóky Andrea, Bp., Balassi, 2004, 219–223.) Ugyanott van külön szó a „növényi” és az „állati kísértőről”.

- ⁴ {Értelmező utalás Bachofennek arra a gondolatára, hogy a mítosz a szimbólum exegézise.}
- ⁵ {Carl EINSTEIN, *Negerplastik*. Lásd a *Szimbólum és eksztázis* című alfejezetet itt: *Művészet és szimbólum*, Műhely, 2022/1, 12.) Ugyanítt a *Csoda, növekedés és szimbólum elválaszthatatlan kapcsolata* című alfejezetben (10–11.). van szó a csodáról, mint „amelyhez át kell alakulnom, meg kell nőnnöm, egy dimenzióval bővílnöm kell ahhoz, hogy mérhetővé tehessem a magam számára.”}
- 72** ⁶ {Vö. Csokonai *Édes keserűség* című verse záróstrófájával: „Ah, mézzel eley keserűség! / Kínnal teljes gyönyörűség! / Ó, Cypria édes igája, / Hogy kell nyakam adnom alája!” (TÁ). A szexualitásról mint „a jóról, amely szenvedés”, a kohéziótlan eggyéválásról részletesebben lásd TÁBOR Béla, *Érzékenység és érzékiség*, megjelenőben.}
- ⁷ A felejtés testképző, a felejtés emlékeztetőt szül: a test és a szimbólum: emlékeztető. Szemben a tudatos emlékezéssel: tudattalan emlékezés; szemben a spirituális emlékezéssel: materiális emlékezés.
- ⁸ {Tábor Béla nagyra értékelte Vajda Lajos *Ezüstgnóm* című rajzát. (SL)}
- ⁹ {Tábor Béla személyiség/egyéniség víziójának egyik középpontja! „Vagyok, aki vagyok”: a személyiség szüntelenül „jelenséggé teszi lényegét”. Ez magában foglalja az individuációt (vö. „aki”), „szabadon engedí önmagában”. Individuáció nélkül nincs „személyesítés”, az individuális konkrétó nélkül a személyesség nincs jelen, a személyiség nem hat. Ez magában foglalja az „individuációban”, elkülönülésben megrekedés kísértését – de „a kísértés a személyiség konstituens eleme” (TÁBOR Béla, *Anselmus istenérve és Nietzsche istenkísértése*, Pannonhalmi Szemle, 2010/4.). „A jelenlét pillanatának” az a „tartalma”, és addig „tart”, amíg a személyiségi erők megküzdnek az individuációban rejlő, a személyiség-transzperenciát elsötétítő negatív erőkkel. Ezért a jelenlét: kockázat (*Erősz: az emlékezés kockázata*). A „létszendvicsnek” itt a „személyiség-szendvics” felel meg: személyiség – individuáció – személyiség-transzparencia. A megrekedés az individualitásban „a narcisztikus görcs”, ellenmozdulata a szeretet. (Lásd *Megismerni: teret teremteni*.) A ritka pillanatok, amikor individuális létünk mögé látunk, belátjuk, megtapasztaljuk, hogy nem az elkülönült individualitással kezdődik a létezésünk. A pillanat „tartalma”: Az Egész felgyulladás és individuális kezdetünk közé nem iktatódik idő. (SL)}
- ¹⁰ {Lásd *Erősz: az emlékezés kockázata*, Új Forrás, 2023/6, 3–5.}
- ¹¹ {„A pillanat tart, az idő múlik”, írja Tábor Béla. „Tovább tart önmaga pillanatánál” = kiesik a pillanat vonzasköréből, a jelenből, és magába szívja az idő, a múlás közege. „A forma: jelenítés”, ez a jelenítés „kettős transzcendálás”: individuáció, különbség-teremtés és az individuáció, a különbség integrálása az Egészbe, *ugyanabban az egy aktusban*. (A szeretet az Egész működése, amely mindig individuumra, pontosabban személyre irányul, személyeket összekötő realitás/áramlás.) Az idő a múlás közege: idővel választja el az egy formáló aktus két mozzanattól, mindkettőt, a különbséget, tehát az individualitást és az Egészt is egymástól külön fixálja. = Transzcendencia és immanencia dogmatikus szembeállítás. A szeretet valóságának széthullása „eszmére” és „lelkiségre”. A nyelv valóságának tagadása. A szavak transzcendencia és immanencia találkozásából nyerik jelentőségüket és erejüket. (SL)}
- ¹² {A művészlét értékeléséhez – és a művészet „mértékeléséhez” – vö. ezt azzal, hogy „A művész az individuáció in statu nascendi”. *A modern művészet és a szimbólum válsága*, Műhely, 2022/3, 13.}
- ¹³ Siegmund Freud, *Die Verdrängung* [= S. F., *Studienausgabe*, Bd. III, Frankfurt am Main, S. Fischer, 1989, 107–118.}
- ¹⁴ {Utalás F. Baader bűn-meghatározására: „Bűn: önmagunk felvilágosításának elmulasztása.” Az egész fejezethez lásd *Személyiség: persona, Krisztus-misztérium és buddhizmus* Műhely, 2019/–6, 47–51. Az évezred-határon zajló evidenciaváltás elemzése az „Östörténet” egyik középpontja. Egy megjelent részlete: *Anselmus istenérve és Nietzsche istenkísértése*, i. m.}
- ¹⁵ {Tábor Béla tágabb értelemben „az alapevidencia rögzösödésére” is utal, és a tradicionalizmusról ezt írja: A tradicionalizmust fenyegető betegség a rögzösödés: hogy az alapevidencia egy-egy transzformációja bitorolja az alapevidencia szerepét. Tehát ott válik patológiussá, ahol egy-egy transzformációja elveszti transzparenciáját.}
- ¹⁶ {Ebből a mondatból indul ki a *Kísértés és bűn* – 1972-es, fent említett folytatása.}

Epilógus: Eső

Magasan a nap, csíkozza az eget – mennie kell. Milyen holdnak mondott búcsúzó a nap? Talán újhold van, ablakából sohasem látja, nagyanyja megtanította, ha csurgóra áll a holdkaréj, eső lesz másnapra. Vagy nézze az istálló kis lakóit, a gyors röptű fecskéket, ha alacsonyan szállnak, esőt jósol-

Sándor Andrea 73

HIÁNYZÓ KÉP

(regényrészlet)

nak, akár a port kavargató déli szélben fürdőző tyúkocok vagy a kirajzó hangyák a ház tövében, a nyári konyha oldalában mosakodó macska, itt kikötik magas gangrácsához, levegőztetik, rövid pórázon léptetik, ez a macska, hiába, nem jósol semmit. Honnan fúj a szél? Déli és nyugati hozza az esőt, most még a szemetet sodorja, az esti járdán kettétört üvegszilánkokat egymáshoz kocintja, az üres pléheket az utcalakó meg magához szorítja, mielőtt a szél végképp elragadja, pénzt remél, utolsó cseppet kinyalintana, de csak bűzös, fémés ízt érez, elhajtja, csörgeti tovább a ragacsos szél, hogy megállítsa végül egy rácsos víznyelő, amire ő már nem lép rá, „*látszik, hogy nem itt születél, sose lépnél csatornafedélre*”, néz kerek szemmel újdonsült barátnőjére, lépni már nem, de néha még rátéved, ki tudja, miért.

Koradéután, löki ki a város gyűrött arcait, fojtó a levegő, estére ideér az az eső. Ha az akácos felől kerekedik, csendes, áztató eső lesz, ez van itten délről, ezt már a nagyapja mondja, tanul meg, én piros szájú gyermekem, de ha onnan a kertek alól lódul, megtáncoltatja a nyíló gyümölcsöst, hallgasd csak, kocogtatja a zöld gyerekdiókat, nagy idő lesz, a termést is elverheti, figyeld meg, én piros szájú, a felhők is mások ottan, máshogy gömbölyödnék, dohogó késsel festik meg színüket. Aztán van, hogy csak megtréfál, port pettyez, keringőzünk hát egyet a szellőzni kitett dunyhákkal, párnákkal, hogy édesdedebb legyen az álom az *Én istenem, jó istenem* után, „*Ne menj még ki, Mami, nem alszom!*”, ezt már ő mondja a remegő vitrinű szobában, de hiába ez is, egyszer egyedül kell maradni a sötét éjszakával a nagy ágyban – „*...vagyázz reám*”.

Zsák, zsák, esőzsák, így kezdte a varázslást a titkát őrző birsalmafa molyhos oltalmában, de ment is tovább, a fűszálak közt lépdelve kereste a négylevelűt, hogy boldogan mutathassa nagyanyjának, mielőtt rázárul az imakönyv fedele egy szerelmes levélhez simulva, *nyíljon ki a szád, sá-siri-sá*, ennek titkát őrizi a birsalmafa törzse, egy monogram, buta szokás, tudja, így lett szerelemfa az illatos gyümölcsnek fája, ki-kiment hozzá lopva, őrizi-e

még alacsony törzse a betűsebet, vagy begyógyította fájó kérge, *öntözted a földeket*, és ment tovább, nem maradhat faközelenben, jól tudja, hogy járt Barna Pistáék egyetlen fia, megpörkölődött, a fénylő ág lesújtott, szegény, szegény egyetlen fiú, így lett Róka Jolán lánya a büszke Káplár száraz asszonya, micsoda szégyen, szegény Jolán, *duzzaszd a harsogó gyümölcsöket, sá-siri-sá*.

A nehéz szagú füstölőnél végre megállt, *zsák, zsák, esőzsák*, kicselezve a csaláncsokkrétát, ami a határban szedett mentával együtt várta, hogy forró főzötté szelídülve illatozzon az őszi szobában, *nyíljon ki a szád, sá-siri-sá*, a szőlőtőkét figyelte és a jonatánlevelet, mint a félig szétnyílt, titkot rejtő gyerekkezek, ha odahull az első esőcsepp, ringatózva kerekedik, ha a szőlőtökére érkezik, tisztára mossa a leveleit, mielőtt az ecetes vízben megmártóznának, hogy a tölteléknek zöld bundát adjanak, és ott a legkerekebb, fehér húsú őszibarack, szájában a nyál össze is szaladt, szemközt a kúttal, a kút melletti lócán a három vizes vödörrel, megtanulta, a ló itatóvödörébe nem merítjük poharunkat, hallotta, hogy járt messzi falvakon túl a legkisebbik fiú, az állott juhfüröstöből ivott, mondják, azóta kótyagos, szegény, szegény legkisebbik fiú, megtagadták, kismemizték, zsugorodik egyre, mint a rozsdás levél, *öntözted a földeket*, hopp, az első csepp a fejére esett, néz a nagy égre, »hol van ez a piros szájú gyermek, megázik«, *duzzaszd a harsogó gyümölcsöket, sá-siri-sá* – tud varázsolni!

Egy kövér csepp most a vállára ereszkedett, nem sietett, a sűrke aszfalton egy nappali pávaszem állította meg. Holtában is szép volt a betonszőnyegen: bal oldali, kiterjesztett szárnya graffitifoltot festett, jobb oldali szárnya már röppenőben. Egyszerre a van is és a nincs is megmerevedve. Mi csalhatta meg, hogy leereszkedett, széjjelterítette szárnyait, majd felfedte kékelő szemfoltjait, hová akarta dugni, és mit akart kiszívni nyelvével, lát-hatatlan gombostűvel ki tűzte fel a gyalogútra, és hogyan szabadult meg jobb oldali szárnya? Felemás pillangó aszfaltkeresztjén, nem tudja megmenteni, üvegvitrint szemfödélként reáborítani, feltűzték a gyalogútra, pár perc csupán és nem lesz nyoma.

Kistag, Bimbó, Kenderáztató: a Kistagnál szedték a mentát, a Bimbónál a sárga szilvát, a Kenderáztatóhoz érve a zöldellő csalánmezőnél mindig megálltak, hogy megbámulja a leveleken sorjázó petéket és azt a társas szövedéket, amelyben a hernyók éltek, sehogy sem értette, hogyan lesz belőlük nappali pávaszem, ami a padláson telet ki, az a barnásfekete száraz levél, amit egyszer óvatlanul lesöpört, majd nyomban visszahőkölt, ez megrebbent, ne érintsd, intette nagyanyja, még mély álmát alusza, hiába kukucskált, nem látott semmit, amaz a szárnyait szorosán összezárta, többé nem érintette, csak várta, hogy felröppenjen teljes szépségében a lila orgonára, ami kihajlott az útra. A Kenderáztatónál is kukucskált, félt a friss csalántól, a vénhez már

bátran hozzányúlt, ezek itt a peték, azok a fényes feketék a hernyók, légy türelmes, intette nagyanyja, addig is elmesélem a ládikóba zárt pillangó lány történetét, kinek mézédés, csalogató illatát messzi földekre elvitte az északi szél, fel is kerekedtek a hímpillék, mint gyors röptű nyílveszők zúgtak át a légen, megérkezvén aztán csak köröztek a ládába zárt nőstény fölött, hogyan hatoljanak be, hosszú utat tettek meg, végül egyetlenegy maradt, a többiek könnyedebb zsákmány után szálltak, annak az egynek bársonyszárnya tünékeny pompája odalett, színehagyott, ütött-kopott, lecsupasztotta a hosszú út, ekkor értek az orgonás kiskapuhoz, meséld még, kérte, mi lett a vége, egymásba szerettek így is, miután a lepkelány kiszabadult? De választ sohasem kapott.

És arra sem, miért ajándékozott neki egy szőke kislány arany színű luftballont, amikor a macskakövön szétszóródott szíveket nézte, egyik felük áttetsző piros, másik felük tömör fehér, a szerelmes és a kőszív összeillesztve, majd felnyalja egy sóvár kutya, megrágni úgysem tudja, gumicukorka, és egyszerre ott termett a kislány, kezében a feléje nyújtott luftballonnal, tán azt hitte, ő tékozolt, ő szórta szét a köveken, és most bánatos, de ez is titok már, örök titok.

Így hát jegyben járnak: ő meg a nap, rákötözte arany fonállal vékony csuklójára, ne vigye el tőle a feltámadó szél, melyikük az erősebb, belekap az örök vetélytársba, a régi vitát akarja eldönteni tán, azért ilyen haragos, most megmutatja, mire képes, azon a napon a szél volt az erősebb, amikor kihirdették: nap alatt van Róka Jolán lánya, nem gondolta, hogy kétszer lesz, nem akarta a második jegyeséget, visszaküldte a megpörkölődött fiú a jegykendőt, viharos nyár volt, és most is a szél győz, felbontja a köteléket, hagyja, vigye el tőle, testek présében utazni egy arany színű luftballonnal bajos lenne, de nem mennek sokat, valaki rosszul lett, a szíve – állítólag.

Zsák, zsák, esőzsák, itt viszik, most viszik Krisztust a keresztfán, fehér fóliás teste világít az utánfutó póre vázán, ez már nem búvik bokorba, nem bújik berekbe, elárulta az az álnok vadgerle: itt bújik, ott búvik; megölték, megölték, hallgasd csak, ezt turbékolja, mondta nagyanyja, ez már az ő szelíd galambpárjuk, fészket rakott a délceg fenyőn, ami árnyékot vetett a remegő vitrinű szobára, sűrű levelein átszűrődött a fényszórók felvillanó fénye, „*Én istenem, jó istenem lecsukódik már a szemem*”, úgy őrzi a történetet, mintha ő utazott volna, éjszaka indultak, a Göncölszekér felettük, majd a zenitre röppentek a fivérüket sirató galambszívű lányok, heten vannak, esőt hoz könnyük a földön szomjazóknak, *nyíljon ki a szád, sá-siri-sá* – telítődnek a sebágyak – lassan ballagott a tehén vontatta szekér az almás földek mellett hosszán, a puha éjszakában egy-egy aranyalma a földre pottyant, ő azt gondolta, csillag hullott közénk, de a galambszívű lányok nem fogatkoztak

felettük, lankadatlanul jöttek, könnyű keszkenőjük köröttük kerengett, ha lecsukódott a szeme, ha kinyitódott, egyre hívogatóbb lett titkuk a végtelen égbolton, *öntözzed a földeket*, a harmadik falunál egyszer csak megálltak, csillagfürtöt terített nagyapja reája, ezért jöttek, ez lesz jó a termő-
76 földnek, de addig takarója díszje, ha elalusznak az égen a csillagok, a húségesek lelopóznak virágpárjukhoz, azok ott a galambszívvel kerengő lányok, számold újra őket, heten vannak, amelyikük a legfényesebb, az örökre veled lesz, és mire hétszer megolvasod, haza is érünk a hajnali hangzúgásban, így volt a történet, a kemencében aranyló kenyér illata, a nagyanyja várta őket, *duzzaszd a harsogó gyümölcsöket, sá-síri-sá* – már hozza a fénylő folyó felett a szél a jajongó szirénát.

És ő megy tovább, át a hídon, hol ezüst fény fürösztli, tündökölteti, tán csikóhalak költöztek a Duna vizébe, vagy az aláhulló esőszilánkok vonják fényes glóriába? Tudja Isten.

menteni azokat, akiket nem tudunk megmenteni, rokonná lenni épphogy csak ágyékukat takaró törzsekkel, akik tudják, a bőr hamarabb szárad, mint a ruha, az elkeresztetteket nem elkeresztelni sorsuktól, az elkeresztelteket nem elszeretni maguktól, felkutatni, akik nemcsak isten, de saját nevüket is a kimondás tilalma alá helyezték, hogy minden kép legyen, és minden esőerdő önarckép, egy fo-

Hegedűs Gyöngyi 77

hamarabb szárad

tóról fotót készíteni, úgy, hogy utólag fényt kapjon, hogy utólag beégjen, a jelenidőt *jelenbe ten / ni a legnehezebb az / emlékezésben*, menteni a sebezhetőséget, a kirekesztetteket nem kikeresztelni, nem behurcolni magunkkal közéjük hitünket, nem magunkkal hurcolni őket hitünkbe, csak nézni, csak nézni, tudni eleve minden hiábavaló igyekezet, a nézés is kontaminál, *ösztönszerűen / csak az eső fásít el / árusítás nélkül*, leginkább, ha a fény céladománnyként célba ér, a folyó, mint higanyszál az aranyig szökik, lappang a láthatóban, ha azokra a rokonaira emlékeztetik, akiket nem tudott megmenteni, nem vetíti-e jövőjükké azt a múltat, a nézés is animál, hova, hova szűnt az őslakos betlehemes, amiben az ádventi gyertya az angyalszárnyat bekormozta, lehetetlen, hogy kidobta, a

lehetetlenbe kidobta, magunkkal harcolni őket hitünkbe, vagy csak bárha magunkba hinni őket, bárha lepergethetnénk róluk, mint bőrükről lúd-bőr nélkül az eső, *ösztönszerűen / csak az eső fásít el / fásulás nélkül*

Pócsmegyer, huszonhárom augusztus tíz, csütörtök. Döntéseink, nem pedig képességeink határozzák meg, kik vagyunk. Dumbledore professzor mondja ezt Harry Potternek a második kötet végén. Valóban, akár Szókratész vagy

78 Farkas Arnold Levente

ESZTER VENDÉGHÁZBAN

Jézus is mondhatta volna ezt a bölcsességet. Az ember élete döntések sorozata. Persze vannak dolgok, amik rajtunk kívül állnak, jócskán vannak efféle dolgok, hogyne, egy csellós hölgy arcképe az íróasztalon, az azonban a

mi döntésünk, hogy ezekhez és más dolgokhoz hogyan viszonyulunk. Mintázatok, emeli fel jobb mutatóujját Eszter. Mert úgy döntök, hogy az ő szájába adok egy lehetséges nézőpontot.

Parajd, huszonhárom augusztus négy, péntek. Tegnap volt Gárdonyi születésnapja, Lócika a végére ért A láthatatlan embernek. Tegnap elmentünk a Gyilkos-tóhoz, körbejártuk, legjobb volt a csend és a nyugalom a tónak annál a részénél, ahová nem hatolt el a civilizáció. Amikor Parajdra visszajöttünk, csobbantunk még a strandon. Néném felséges töltött paprikával és palacsintával várt minket. Elkértem Adél telefonszámát. Eszternek és Pankának a Gyilkos-tónál előadtam azon ötletemet, hogy kellene írni egy bűnügyi regényt, aminek az lenne a címe, hogy Gyilkosság a Gyilkos-tónál, a regény végére persze megkerülne a bűnös, egy gyilkos tót, mert szokni kell a szent magányt.

Pócsmegyer, huszonhárom július harminc, vasárnap. Holnap indulunk Erdélybe. Minden utazás olyan bizonytalan. Főleg elindulni nehéz. Talán a legnehezebb éppen ez, kilépni a megszokott keretből. Holnap Körösfőn alszunk. Elsején, másodikán és harmadikán Parajdon. Negyedikén, ötödikén és hatodikán Csíkban. Hetedikén Déván. Eszter talált olcsó szállást. A regény egy barlangban játszódik. Akkor olvastam, amikor úgy volt, hogy beszélgetni fogok Patat Bencével A szigetről. Nyolcadikán már itthon leszünk. Aztán jönnek Barnáék. Egész nyáron a Szól a sípot olvastam. Az ötödik rész igazán jól sikerült.

Parajd, huszonhárom augusztus három, csütörtök. Azt olvastam a facebookon, hogy minden ember élete egy tragédia, amire holjó, hol rossz válaszokat adunk. Eszter szerint az a tragédia, hogy a facebookot olvasom. Lusta vagyok és ostoba. Lusta vagyok, mert nincs hozzá kedvem, ostoba vagyok, mert nem érdekel. Tegnap lementünk a bányába. Tegnap Franci né- 79
némmel is találkoztunk. Kedden, amikor megjöttünk, a nagykapu nyitva volt, a ház zárva, a faház nyitva, az ajtóban benn a kulcs. Felhívtam nénémet, aki azt mondta, egyik barátnője születésnapján van. Tegnap reggel egy székecskén termoszban kávé, két kávéscsésze és cukor fogadott az ajtónk előtt.

Pócsmegyer, huszonhárom július harmincegy, hétfő. Tegnap elmentünk a koncertre. Panka már ébren van. Hat óra kilenc perc. Hét óra öt perckor fogom ébreszteni Esztert és a fiúkat. Addig még elmegyek a boltba, hozok zsömlét meg elemet. A zsömléből csinálunk szendvicsot, az elemet a fényképezőgépbe tesszük. Nem egyszerű számon tartani a vágákat. Panka és Gellért csak tojást és paprikát kér a szendvicsbe, Lóciéba és Eszterébe szalámi is mehet. Csütörtökön elszúrtam, Gellértébe is raktam szalámit. Várjunk csak, Lóci lehet, hogy nem kér paprikát. Tegnap elmentünk biciklizni. Panka biciklijéről egyszer, Gellért biciklijéről kétszer esett le a lánc.

Parajd, huszonhárom augusztus kettő, szerda. Tegnap reggel vettünk körösfői sakkot Körösfőn, Lócinak egy fekete titkos dobozt, Gellértnek egy kéket, Panka pedig ajándékba kapott egy hűtőmágnest az embertől. A műhelyt is megmutatták. Megtudtuk, hogy kőrösfával dolgoznak, ami a vágás után két évet szárad. Péntek János faragott is nekünk a szemünk láttára egy mintát, amit Lóci élemből megkapott. Most pedig Parajdon hallgatom a patak dűnyögését. Tegnap még szétnéztünk Kolozsvárt. Bementünk a Szent Mihály templomba, ami egy angyalról kapta a nevét, Eszternek és a gyerekeknek mutattam középkori pókhálókat is. A Bulgakovban ebédeltünk. A botanikus kertben Ceres szobra hallgatott.

Körösfő, huszonhárom augusztus egy, kedd. Ilyen az élet az időben. Az ember lefekszik júliusban, amikor pedig felébred, már augusztus van. A tegnapi nap

az utazásról szólt. Nyolc előtt értünk Körösfőre, hol szállásunk az Eszter Vendégházban vagyon. Nagyszerű hely. Van a családnak egy kis üzlethelyisége a ház alsó részében, ami kijön az utcafrontra, itt fogunk reggel sakkot venni, hogy legyen szép, faragott, körösfői sakkunk. Egy idősebb hölgy vezetett be minket a szállásra. A konyhában, ahol ülök, a hűtőn hűtőmágnesebetűkből kirakott írás fogadott, ISTEN HOZOTT FARKAS CSALÁD, a hűtőben pedig pálinka és ásványvíz.

Pócsmegyer, huszonhárom július huszonkilenc, szombat. Mindig Panka az első, aki felébred. Már játszottunk négy kör korongdobálósat. Biztosan nem így hívják, csak én nevezem így. Panka négyes kirakónak hívja. Bizonyos szempontból pontosabb elnevezés, hiszen az nyer, akinek sikerül négyet kiraknia vízszintesen, függőlegesen vagy átlósan. Azt hiszem, hatszor hetes a pálya. Szerda este Eszterrel kezdtünk el játszani ilyen korongdobálósat, de aztán jött Panka is, hogy ő se nézi a filmet, így inkább activityztünk. Sokáig én vezettem, de aztán nem tudták megfejtetni a rajzaimat. Lóci elolvasta az Egri csillagokat, az utazásra pedig magával hozza a Láthatatlan embert.

Szigetmonostor, tizennyolc március tizennégy, szerda.

Kedves Panka!

Izgulok. Rövid beszédet kell mondanom az iskolai ünnepélyen. Azt hiszem, a szabadságról fogok beszélni. A szabadság azt jelenti, választhatok, lehetőségem van dönteni jó és rossz között. Éppen ezért a szabadság felelősség, hiszen egyáltalán nem mindegy, hogy mit választok, mert a jó jó, a rossz pedig rossz. Arra kell törekednem, hogy valahányszor lehetőségem van dönteni, márpedig hidd el nekem, az élet nem egyéb, mint döntések láncolata, lehetőleg ne a rosszat válasszam, hanem a jót.

Szeretettel ölellek, Apa.

Pócsmegyer, tizennyolc március tizenöt, csütörtök.

Kedves Ünneplő Honfitársaim!

Gondolkodtak már azon, milyen szép ez a szó, honfitárs? Egy többszörsen összetett szóval van dolgunk, honfi (hazafi) és társ, honfiak (hazafik) vagyunk, és ebben a honfiúságban, hazafiságban, hazaszeretletben egymásnak társai, még akkor is, ha némelyik honfitársunk sokkal inkább honleány.

Március tizenötödike a hazaszeretet ünnepe.

A kérdés már csak az, hogyan lehet, hogyan szabad, hogyan kell szeretni a hazát.

Lehet a hazát büszkén szeretni. Büszke vagyok rá, hogy magyar vagyok. Ha nem lennék rá büszke, akkor is magyar lennék, akkor már inkább büszke vagyok a magyarságomra. Valljuk meg, némiképp cinikus a hazaszeretetnek ez a formája.

81

Ám a büszkeséggel vigyázni kell, mert aki büszke, könnyen válik elfogulttá. Az elfogultság pedig az a szemüveg, ami nem a valóságot láttatja, hanem azt, amit látni szeretnénk. „Nemzetük életét elmocsarásítják, kik nemzetük valódi, vagy vélt erényeit hangoztatják s a kíméletlen bírálatot túrni nem akarják.” Weöres Sándor szavai ezek, nem az enyé-
mek.

A cinizmus és az elfogultság talán nem a két legmegfelelőbb hogyanja és mikéntje a hazaszeretetnek. Persze kérdés lehet az is, hogy mi a haza. „Ahol az embert kinyírják, ott a hazája.” Karinthy Ferencnek ez a mondata első hallásra talán mulatságos, második hallásra talán abszurd, harmadik hallásra viszont elkésérítő. Hányszor nyírjuk ki, hányszor lehetetlenítjük el hazánkban azokat a honfitársainkat, akik nem úgy gondolkodnak, ahogy szerintünk gondolkodniuk kellene?

Hogyan mondhatjuk, hogy szeretjük a hazát, amit nem látunk, ha nem szeretjük honfitársainkat, akiket látunk?

Megmondom őszintén, nem vagyok benne biztos, hogy válaszolni tudok az általam feltett kérdésre. Nem biztos, hogy a hazaszeretet ünnepe megmondom a körülöttem lévő honfitársaimnak a receptet, hogy hogyan kell szeretni a hazát. Ahogy erre a beszédre készültem, mindenféle könyv a kezembe került. Az egyikben találtam egy rövid mondatot. „A hazát egyedül részvétellel szabad és lehet szeretnünk.” Pilinszky János írta. Részvét nélkül nincs igazságosság. Ha pedig nincs igazságosság, minden, ami van, csalás és öncsalás.

Először is dicséret illeti ennek a szép és gondosan szerkesztett kötetnek az alkotógárdáját; előbb a szerzőket, majd a szerkesztőket – mivel ők nincsenek olyan sokan, hadd nevezem nevükön őket: Murzsa Tímeát és Papp Ágnes

82 Soltész Márton

A LÁTHATÓ ÉS LÁTHATATLAN SZABÓ MAGDA*

*„nekem is csak maszkjaim
voltak”. Tanulmányok Szabó
Magda életművéről*

Klárát –, valamint a kiadvány megjelentetésének költségvetési és pályázati huzavonáit-nehézségeit magára vállaló Magyar Irodalomtörténeti Társaságot – különös tekintettel a *MIT-konferenciák* című könyvsorozat szerkesztőire, Bengi Lászlóra, Gintli Tiborra és Sebők Melindára. Nagy segítség lesz ez az oktatásban, a kutatásban – az életrajzi és poétikai monográfiák, tanulmányok leendő szerzői számára – egyaránt.

És itt az érdekesség kedvéért egy kis kitérőt tennék. Hermann Veronika az *Élet és Irodalom* 2021. április 16-i számában így deklamált: „A magyar irodalomtudomány számára Szabó Magda lényegében láthatatlan. Ez látszik akkor is, ha megpróbálunk anyagot keresni róla: Kiss Noémi születésének századik évfordulójára írt dolgozatát, Szilágyi Zsófia tanulmányát és egy, a Szegedi Tudományegyetemen íródott, 2011-es doktori disszertációt (Sinka Annamária: *Az intertextualitás megjelenési formái és interpretációs lehetőségei Szabó Magda Régimódi történet és A pillanat című regényében*) leszámítva alig található róla magazincikknél komolyabb munka.” Nem fűzök hozzá semmilyen kommentárt – aki ismeri a *Kitáruló ajtók* (2018) és a *Szabó Magda száz éve* (2019) című köteteket, az pontosan tudja, hogy a nagyvonalú szerzőnek, finoman szólva, nem volt igaza. Különösen érvényes ez az elmúlt évek publikációinak tükrében. Hadd emeljem itt ki most csupán a teljesség igénye nélkül Pataky Adrienn, Kosztrabszky Réka, Maczák Ibolya, Baranyai Norbert, Szilágyi Zsófia és V. Gilbert Edit írásait – amelyek az Irodalomtörténet, az Alföld, a Partitúra, a Létünk, az Új Katedra és a Digitális Irodalmi Akadémia lapjain, illetve felületén (illetve még ezernyi más fórumon) láttak napvilágot. Izgalmas, értő, provokatív tanulmányok jelentek meg tehát az elmúlt években – s ki más írta volna őket, ha nem a magyar irodalomtudomány szerzői? No de engedjük is el ezt a kérdést, mert nincs mit magyarázni, legitimálni. Ahogyan a korábbi munkák, úgy a jelen kötet anyaga is önmagáért beszél.

A tagolás világos: a szerkesztők hat ciklusra osztották az anyagot, ezek nagyjában-egészében a következők: 1.) a lírikus; 2.) a drámaíró; 3.) térhoitikai és narratológiai megközelítések; 4.) mítosz és sors problémakörei; 5.) az ifjúsági regény műfaji variánsai – különös tekintettel az *Abigélre*; 6.) a politika, az imázs, kánon és kultusz kulcskérdéseire épülő tanulmányok. 83

Mint Szabó Magda-olvasót, aki kutakodtam is már a témában, elsősorban az utolsó ciklus tanulmányai érdekelték – a *Freskó* elbeszélésmódjával kapcsolatos etikai-politikai implikációk, *Az őz* és a „hátranézés-vita”, a Kertész Imre- és a Szabó Magda-féle Haldimann-levelek összevetése, valamint a záró pályakép –, vagyis Lengyel Imre Zsolt, Reichert Gábor, Kiss Noémi és V. Gilbert Edit alapos, szerteágazó kutatásokra épülő tanulmányai. A Pázmány Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájában hamarosan vitára kerülő történész PhD-dolgozatomban elsősorban rájuk hivatkozom. De kezdjük az elejéről, mert hiszen először irodalmárként, sőt, ha őszinte akarok lenni, gimnazista olvasóként fogott meg a Szabó Magda-életmű.

Sebők Melinda a pályakezdő költővel foglalkozik, s gazdagon idéz az 1975-ös *Szilfán halatból* és az Európa Kiadó által kiadott, *Szüret* című gyűjteményes verseskötetből egyaránt hiányzó korai versekből. Ezek a Debreceni Képes Kalendáriumban, az Új Időkben jelentek meg. Folytatja azután a sort az Újholdban, a Magyarokban és a Diáriumban közölt versekkel – s miközben megismertet a pályakezdő, hangját kereső debreceni kislány versbeszédével, észrevétlenül irodalomtörténeti kontextust is vázol, rengeteg hivatkozással, adattal egészítve ki a fejünkben élő pályaképet és életrajzot, amelyet soha senki nem írt meg rendesen (és ez egyúttal önkritika is, mert bár egy időben komolyan ambicionáltam, nekem is csupán három vaskos dossziényi anyaggyűjtésre és egy életrajzi kronológiára futotta).

Ezt a történeti-irodalomtörténeti kontextust szélesíti tovább Széchenyi Ágnes, akinek remek tanulmányából természetesen nem hiányozhat egy Schöpflin Aladár-mondat – és ezt, félreértés ne essék, örömmel és szeretettel jelzem, hiszen az idézet maximálisan a helyén van. Széchenyi rendkívül komoly, zenei alapokon nyugvó elemzést ad a *Pentaton* című versről, Arnold Böcklin *Háború* című festményéről (lévén e festmény egy Szabó Magda-ekphraszisz tárgya), végül, de nem utolsósorban a *Bárány* című költeményről. (A bárány ugyanis nem csupán Debrecen címerállata, hanem a Szabó Magda-líra bázismetaforája is.)

Osztrólczyk Sarolta a költő ars poetica típusú – elsősorban e verstípus metapoétikus vonulatát képviselő – költeményeit veszi górcső alá.

Említettem már Maczák Ibolya nevét. Itt közölt írásában Szabó Magda *És ha mégis, Uram (Béla király)* című, 1997-ben bemutatott színművének

Új Forrás 2023/10 – Soltész Márton: A látható és láthatatlan Szabó Magda „nekem is csak maszkiáim voltak”. Tanulmányok Szabó Magda életművéről

létrejöttével, valamint az ehhez kapcsolódó műfaj történeti és dramaturgiai kérdésekkel foglalkozik. Tudjuk, hogy történelmi tárgyú darabjainak megírásakor az író sokféle forrást használt annak érdekében, hogy nyelvileg is, hangulatilag is alaposan kidolgozhassa az általa exponálni kívánt drámai problematikát. Így konzultált többek között Benda Kálmánnal és más kortárs történészekkel is; levéltárban, könyvtárban kutatott – igazán izgalmasan tárja föl e háttér munkát a Béla-színmű kapcsán Maczák Ibolya.

E ciklus másik szerzője, Baranyai Norbert Gere Zsoltnak mond köszönetet, amiért segítette őt eligazodni a Vörösmarty-filológiában, hiszen az ő dolgozata Vörösmarty kultuszát és emlékezetét igyekszik tetten érni a *Sziluett* című drámában. Hadd tegyem hozzá máris: a tőle megszokott higgadt, olvasmányos stílusban, kifogástalan vonalvezetéssel. Hiába, Baranyai Norbert tanárember: úgy ír, hogy mindenki megértse, tanuljon, okuljon belőle, szélesedjék a látóköre általa.

Nagy Csilla elemzése a *Szüret* című háborús elbeszélő költeményről úttörő munka. Elmélyülten foglalkozik a műfajjal, a beszédpozícióval, a szövegterrel, a motívumokkal – dacára annak, hogy (mint dolgozatának zárlatában utal rá) az életmű egésze szempontjából zárványnak tűnhet ez a korai „verses regény”.

Kosztrabszky Réka ugyancsak úttörő személyisége a Szabó Magda-kutatásnak. Néhány évvel ezelőtt sikerrel megvédett doktori disszertációja volt (Erdődy Edit – éppen az író által megtámadott – korai munkáját leszámítva) az első poétikai monográfia Szabó Magdáról. Réka jelenleg a Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíjasaként dolgozik Kaffka Margit-tanulmányain, s ennek a műhelymunkának egy érett és izgalmas fejezete került e kötet lapjaira. Míg Kaffkát – talán egyetlen nőíróként – már az ún. „Spenót” korszakában elismerte az irodalomtörténet, Szabó Magdával kapcsolatban vannak – megjegyzem: jogos, sokszor igen izgalmas – viták. Most ez a dolgozat egymás mellé állítja a két életművet, és kulcsokat ad az olvasó kezébe (no nem az ítélkezéshez! hanem) a két író regényeinek párhuzamos olvasásához. Annyit azért hadd mondjak: nekem személy szerint is nagyon tetszik, hogy Kosztrabszky Réka nem söpri félre a '45 és '89 közötti irodalomkritika és irodalomtörténet szerzőinek véleményét; éppen ellenkezőleg: vitázik, sőt itt-ott egyet mer érteni Nagy Péterrel, Bata Imrével, Sz. Szabó Lászlóval, vagy egy olyan elfogult (?) kortárs esszéistával, mint Lengyel Balázs. Közben persze Dorrit Cohnra és másokra hivatkozik, vagyis nem húzzák le ezek a régi szerzők, hanem – megint csak azt kell mondjam: bátran – fölépíti a saját elemzését is.

Kosztolánczy Tibor sem tagadja meg önmagát: bátor és játékos, mint mindig. Vérbeli szépíró, miközben vérbeli filológus. A *Mózes egy, huszonkettőről* szóló „lektori jelentésében” eljátszik a gondolattal és a szereppel, hogy

milyen értékelés születne ma Szabó Magda regényéről egy ifjú, de nálánál mindenképpen türelmetlenebb lektor tollából. Engem különösen azért szorakoztatott, mert mintha a nemrég elhunyt Albert Pál hangját hallottam volna olykor, aki az egyik nagy párizsi kiadó lektoraként írt Kosztolánczyánál sokkalta keményebb és türelmetlenebb lektori jelentéseket 85
Szabó Magda műveiről.

Radvánszky Anikó megközelítése egy remek hipotézisre épül, módszer tudományos, nyelve mégsem tudalékos. Azt állítja – s ezzel csak egyet érthetnek –, hogy „Szabó Magda valamennyi művében a múlt színpadterének konstrukciójával és rekonstrukciójával foglalkozott”. Ennek a gondolatnak a nagy ívű kibontása következik ezután a *Régimódi történet* elemzésén keresztül. Igazán megtisztelő, hogy egy jegyzetben tőlem is idéz néhány szót, és mivel jogos kérdést tesz fel, szeretnék válaszolni rá. Hogy mit jelent az író és a magánember elválasztása? Talán valóban pontatlanul fogalmaztam, illetve nem fejtettem ki alaposabban, hogy mire gondolok. Szerintem Szabó Magda kifelé folyvást a nagy író szerepét játszotta – ezt neveztem később, másutt gondosan fölépített médiaszelfnek. Háy János és mások is beszámoltak róla, hogy a Júlia utcai épületen belül is egy másik, múzeumszerű lakásban, egy *de facto* önéletrajzi térben fogadta őket, Kabdebó Lóránt pedig még azt is elmesélte, hogyan próbálgatta rajta 2000 környékén a Cili-legendárium újabb változatait – élőszóban – az író Bécstől sétálgatva. Nem hazudozott tehát, hanem alakított. Ahogyan otthon, Szobotka Tiborral szemben pedig nyilván nem tette – vagyis akkor volt ugyebár magánember. Ha volt... De itt be is fejezem, mert itt már megint csak találgatni tudok.

Megfogalmazódnak egyébként kritikák is Szabó Magda poétikájával kapcsolatban – és ez szintén hasznos. Kritikus hangjáról ismert Kiss Noémi és Bakó Endre, de most Papp Ágnes Klára is egy olyan kérdést tesz fel, amelyre csupán kritikus szemüvegen keresztül lehet választ adni: „Mi a baj a lekerekített történettel?” A koherens személyiség rekonstruálhatóságába vetett hit kétségekbe fordul – állapítja meg Papp Ágnes Klára, utalva a szerepjátszás, a maszkok használatának veszélyeire; megelőlegezve egyúttal a következő ciklus tanulmányait – vagyis előkészítve *A pillanatot* című regény elemzéseit (Ajky Alinka és Kuser Judit gondolatait). Mitológia és magánmitológia, sors és szerep a mítoszban és a regényben – az antikvitásban és a modernségben; ezen a vonalon indulnak el az elemzők. Ugyancsak regényeket elemez, mégpedig a hatvanas évek regényeit – a *Pilátust*, a *Mózes*t és a *Danaidát* – Murzsa Tímea és Gintli Tibor is, bár egészen eltérő aspektusból. Murzsa Tímea két protestáns kulcskifejezés, a *predesztináció* és a *szabad akarat* jelentéstartományainak érvényességét igyekszik bemérni,

Új Forrás 2023/10 – Soltész Márton: A látható és láthatatlan Szabó Magda „nemem is csak maszkjaim voltak”. Tanulmányok Szabó Magda életművéről

Gintli Tibor az elbeszélés mód és a szereplői tudatműködés összefüggéseit elemzi briliánsan – bekapcsolva végre a diskurzusba William Faulkner, akinek hatását Nagy Péter már a hatvanas években feltételezte, Szabó Magda ellenben kereken tagadta. (Szerencsére túl vagyunk már az oksági és fejlődéselvű irodalomtörténet-írás korszakán – így ami az elemzés sikeréhez szempontot adhat, az időtől és tértől függetlenül bekapcsolható.)

86 Míg a legjobban az utolsó ciklus dolgozatait tudtam forrásként használni, a legtöbbet ezek a szövegek adták hozzá mai Szabó Magda-képelemhez, a szívem csücske egyértelműen az ifjúsági regénnyel foglalkozó szekció. Nem csak azért, mert a sárospataki főiskolán az ifjúsági irodalomról és annak módszertani problémáiról tartok órákat ebben a félévben, hanem mert a problematika (a gyermekek és ifjak megszólítása) áll közel a szívemhez – no és persze az *Abigél*. Évek óta kérdezik tőlem, melyik a kedvenc regényem Szabó Magdától. Sokáig azt mondtam, hogy a *Katalin utca*. Pedig a *Für Elise* kapcsán szerettem meg, és a *Régimódi történet* után döntöttem úgy, hogy olyan íróról van szó, akiről monográfiát kell írni. Aztán ugyebár nem írtam (időközben ugyanis Szabó Magdától, az embertől és médiaszereplőtől ment el a kedvem), és mára mindössze két regény maradt játékban: a *Mondják meg Zsófikának* és az *Abigél*. Poétikailag mindkettőt kifogástalannak látom – de talán az *Abigél* meseszövése még meszebb. Legyen akkor tehát – bár most senki sem kérdezte tőlem – az *Abigél*. Külön öröm, hogy a kedvenc irodalomtörténészeim írtak róla – merthogy nálam ilyen kategória is létezik. Szilágyi Zsófia, Schein Gábor – mindkettő vérbeli tanár és szépíró –, illetve a Kaffka-kutató, a Pázmányon diák- és tanárnemzedékeket pályára indító Horváth Zsuzsa. Valamikor magam is írtam egy haragos cikket az *Abigél* védelmében, amelyben tragikomikusan hadakoztam Rigó Bélával és másokkal, akik szerint az *Abigél* lányregény – egyik-másik szerint még csak nem is különösebben sikerült darab. Most itt van három higgadt tanulmány – az első a különböző iskolákról, amelyek megjelennek az életmű darabjaiban, majd két műfajméleti kérdésekre épülő regényelemzés. Nem ismertetem következtetéseiket – csak annyit talán: öröm látni, hogy mennyien foglalkoznak újra és újra ezzel a remekművel; mert sokkalta ékebben bizonyítja ez a tény a mű jelentőségét, mint az én egykori kirohanásom a Kortársban.

Ismét a szerkesztők figyelmét jelzi, hogy Schein Gábor írásával érkezőnk meg az utolsó ciklushoz. Hiszen Schein nem csupán az *Abigél* műfaji kódjaival, hanem annak emlékezetpolitikai attitűdjével is foglalkozik. Elsőként szólt a próza terén e tárgyról (Baranyai Norbert a történelmi drámák kapcsán már bőséggel írt róla korábban), s remélem, nem utolsóként, hiszen a kérdés elvezet egészen az aczéliánus *Szemlélőkig* (amelyet ebben a kötetben sem elemez senki, csupán V. Gilbert Edit utal rá), sőt tovább! Már Kosztolánczy Tibor eljátszott a gondolattal imént említett szövegében – nos, az emlékezetpolitikai aspektus, úgy tűnik, egy új kutatási irányt jelez.

Ám hogy ne legyek egészen egyoldalú, s ne mondassák, hogy csupán csak laudációra futotta, megjegyzem: vannak a kötetben apróbb hibák is – de nem mondom sem nevet, sem oldalszámot; majd a következő kiadás számára borítékolom ezt a kis erratumot. Ne gondoljanak persze semmi komolyra! Hol egy versidézetből hiányzik egy „d” betű, hol Antal Gábor helyett Albert Gábort éri botütés (utóbbinak megjelenés előtt álló levelezését olvasgatva jót kacagtam: rászolgált szegény a bírálatra). Ezek tehát apróságok. A lényegen pedig nem változtatnak – s itt viszont ismételnem kell magamat –: újabb kiváló, az oktatásban és a kutatásban egyaránt haszonnal forgatható Szabó Magda-tanulmánykötet készült. Sőt! Olyan, amely a *mezei*, vagy a *laikus*, vagy az *átlagos*, vagy a *normális*, vagy az *egyszerű halandó* Szabó Magda-olvasót, de még a *rajongókat*, a *fanklub tagjait* is joggal érdekelheti.

Tudós tanárok írták – érdeklődő olvasóknak; és ha a kezükbe veszik, bizony sokat tanulhatnak belőle. Én így jártam. (*Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Bp., 2023*)

* A laudáció elhangzott a kötet 2023. október 7-i bemutatóján, a Károli Gáspár Református Egyetem Reviczky utcai épületének dísztermében.

Új Forrás 2023/10 – Soltész Márton: A látható és láthatatlan Szabó Magda „nemem is csak maszkjaim voltak”. Tanulmányok Szabó Magda életművéről

„[...] NEM AZ UTÓKORNAK 88 LEVELEZÜNK”?

Albert Gábor (1929–2017) író, esszéista és

Poszler György (1931–2015) irodalomtörténész,
esztéta levélváltása, 1983¹

Albert Gábor – Poszler Györgynek

Budapest, 1983. május 25.

Kedves Gyuri,

mindenekelőtt köszönöm a küldött könyvet (*Kétségektől a lehetőségekig*),² többek közt még azért is hálás vagyok, mert az íróasztalomról elrakhatok néhány bekötött folyóirat-évfolyamot, amelyek évek óta ott állnak, és várják, hogy a bennük található Poszler-tanulmányt elolvassam. Persze, most sem tudtam elolvasni kötetedet, csak átlapozni, de azért itt-ott bele is olvastam és egyet elolvastam – ceruzával a kezemben.

Régebben – jó 15–20 éve, de lehet az 20 is – intenzívebben, mondhatnám elementárisabban érdekelt az irodalomelmélet, az esztétika, a filozófia. Ma már ez az érdeklődés lanyhult, csak igen-igen erős külső indíttatás hatására veszem kézbe az ilyen jellegű könyveket. Általában azt mondom, hogy nincs rájuk időm, de ez csak önigazolás – jól tudom magam is. Az érdeklődés csappan meg bennem, az elvontságok helyett sokkal inkább izgatnak maguk a konkrétumok, a jelenségek, a személyiségek. Az irodalmi élet helyett az irodalom maga, vagy továbbmenően, a magam irodalma. (Ami hozzám szól, és amit nekem kell szólnom.)

Mindezek előrebocsátása után, amint megkaptam a könyvedet, nekiültem, és elolvastam a számomra legizgatóbb tanulmányt. Horváth Jánosról³ van szó, akit természetesen én sem ismertem, de a műveit – amelyek hozzáférhetőek voltak – megvásároltam, és azt hiszem, mondhatom, hogy el is olvastam. Nagy élvezettel, gyönyörűséggel, bár itt-ott elég nagy munkával is, mert *A reformáció jegyében*⁴ néhol bizony – talán épp az anyagtorlódás miatt – kásahegygé dagadozik. De azért elolvastam, ismerem, a gyöngye pontjait is érzem, stb. stb. Tanulmányodat nem akarom most értékelni. Nekem mindenesetre tetszik a nyugodt hangnem, a kiegyensúlyozottság, a lehetőség szerinti

pontos megfogalmazás és az igazságosság igénye. Ez az utolsó a legfontosabb. Immanensen valószínűleg igazad is van, és éppúgy valószínű, hogy igazságtalan vagyok veled szemben, ha lustaságom (időhiányom) miatt csak ilyen „talán”-okban fogalmazom.

Arról van szó, hogy annak idején valóban két név fémjelezte a bölcsészkart, a fennen hangoztatott és agresszívan agyonharsogtatott Lukács György⁵ neve, valamint az agyonhallgatott Horváth Jánosé. Az egyiknek falanxba tömörült tanítványi hadsereg állt a zászlaja alatt, a másiknak még a nevét sem volt ajánlatos kiejteni. (Klaniczay⁶ úgy tanította a régi magyar irodalmat – természetesen alaposan felhasználva, ha negatív is a könyveit –, hogy Horváth neve sem hangzott el.) Tanulmányodban az irodalomelmélet csataterén szinte lesöpröd Horváth Jánost. Érveid meggyőzőek, bár amikor párhuzamokat vonsz, már korántsem érzem olyan egyértelműnek az igazságaidat. De hát az élet maga mindig sokkal gazdagabb, mint a pontosan meghatározható fogalom. Berzenkedem például a Szekfű⁷ (hosszú ű-vel, és nem, ahogy a könyvedben áll, röviddel!) szembeállításnál. Szekfű engem mindig behúzott a csöbe, mindig becsapott. Megvesztegetően logikus, és olykor már szépirodalmi szintű stílusművészetével olyan „igazságokat” is el tudott velem fogadtatni, hogy csak a Szekfű-varázslat múltán kapkodtam a levegő után, hogy „mibe bele nem lehet vinni az embert”. Ezért bosszankodtam rá, de azt már nehezebben bocsátottam meg, hogy „mibe nem lehetett belevinni magát Szekfűt”. Hogy milyen változásokon ment át ő maga, épp amőba természete miatt. (Ez a jelző Németh Lászlótól való.)

A változás nem mindig érdem. A Szekfű–Horváth párhuzamban én veled ellentétben éppen Szekfűt marasztalnám el. Nem kedvelem az ilyen fejlődést, különösen, ha a korábbi fejlődési képességet is számba veszem. De ez már túlságosan messze vezetne.

Lényegében igazat adok neked, az okfejtés szépségét még külön élveztem is, de... és itt lépnek fel az aggodalmaim. Aggodalmaim miattad és érted. Hogy jogosak-e, és mennyiben, módomban állna meggyőződni, hiszen itt van előttem a frissen kapott könyv, csak azt kellene elolvasni, de sajnos erre most nincs időm, úgyhogy ennek nem ismeretében – ami el nem fogadható... ugyan – de talán megbocsátható, hadd mondjam el félelmeimet.

LUKÁCS – nagyon jól emlékszem, hogy Heller Ágnes⁸ doktori disszertációjának vitájára munkatársam, Maróthy János⁹ azzal ment el, hogy ha kell, meg fogja védeni Hellert Falus Róbert¹⁰ támadásával szemben, mert úgy hírllett, rettenetesen ki fogja készíteni. A vita lezajlott – nem tudom, jelen volt-e –, de Maróthy azzal jött vissza, hogy nem Hellert kellett, vagy kellett

Új Forrás 2023/10 – „[...] nem az utókornak levelezniük?” – Albert Gábor (1929–2017) író, esszéista és Poszler György (1931–2015) irodalomtörténész, esszéista levélváltása, 1983

volna megvédeni, hanem épp ellenkezőleg, Falust, a felháborodott Lukács-tanítványokkal szemben. Szerencsétlen klasszikus filológus¹¹ ugyanis azt merészelte állítani, hogy görög filozófiával csak annak illő foglalkozni – doktori vagy akadémikusi szinten –, aki legalább megtanul arabusul, azaz bo-

90 csánat: GÖRÖGŰL. Aki nem téveszti össze az antik etoszt az étossal, az epszilont az étával. Még Lukács György is kirántotta a véres kardot és meghirdette a szent háborút a filoszok ellen, akik ilyen követelményekkel állnak elő. Persze az eredendő bűn nem a görög volt, hanem a Lukács-tábor elleni támadás.

Ez az egyik. A másik: számomra reveláció volt, mikor gimnazista koromban kezembe került Lukács György értekezése a drámáról valamelyik Em-lékkönyvben. (Az ifjúkori művek közt nem találok, de lényegében ezt közölte le *A modern dráma*¹² bevezető, elméleti fejezetében.) Ahogyan ebben lépésről lépésre kifejti a drámai paradoxon lényegét, az szinte elkábított. (Elméleti szinten ilyen élményt jelentett még Thienemann¹³ könyve¹⁴ és egy Vatai László¹⁵-könyv az egzisztencializmusról,¹⁶ amikor még egzisztencializmus lényegében nem is létezett.) Később viszont legalább olyan mérvű volt a ki-ábrándulás is, mikor a szörnyűségesen „érett” Lukács-könyvek kerültek a kezembe, amelyekben csak a masinéria működését láttam, és azt, ahogy ez a moloch megeszi a műalkotást, megemészti, ledarálja és szörnyű elméleti fa-sírozott módjára kiköpi elem. Elméleti módon átdolgozva, de ki is lúgozva belőle mindent, ami művészi volt. Ez számomra rendkívül ellenszenves volt. Azt éreztem, hogy ennek az embernek semmi, de semmi kvalitásérzéke nincs. És a háttérben az ugyancsak nem szimpatikus Lukács-falanx, a Lukács-tanítványok gárdája.

Egyik oldalon a retrográd Horváth, aki ugyan nem érti a modern iro-dalmat, de a minőséget általában igen – akit agyonhallgatnak, akin érdemes ütni egyet; a másik oldalon Lukács, aki ugyan az irodalmat magát (ami mű-vészet benne) nem érti, legkevésbé a modern törekvéseket, de jóformán az egész magyar irodalmat is bele lehetne ebbe a „kidobandó” lukácsi zsákba rakni (vö. Babits, és mondjuk Madách), kvalitásérzéke nincs, olvasni nem lehet, mintha homokkal kevert korpát raknának elem, igaz, hogy elméletileg nagyszerű, megalapozott, csakhogy ez a megalapozottság legalább olyan ósdi, mint a Gyulaira¹⁷ alapozó Horváth esztétikája. Progresszív ugyan, de megöli az irodalmat. Hát akkor mire jó? – kérdem én. És a háttérben az igaz-ságtól irtózó Lukács-süvölvények csordája éberem figyel, hogy kit lehet szét-tépni.

Horváthot legalább lehet olvasni, és az Ady-kérdésben ugyan kit ront-hatna meg? Lukács olvashatatlan, és nap mint nap fertőz, olykor karhatalmi segédlettel, olykor épp a szilenciumok népszerűségével, hamis, vagy leg-alább is rossz útra terelő álforradalmiságával. Lövöldöz, csak nem oda, ahol

az igazi céltábla fel van állítva. Ha nemcsak az „igazságot” nézem, hanem a kártevést is, akkor Lukács György megint az élre kerül.

A fiatal Lukács lényegéhez tartozik a teória életidegen autokratiz-musa, az utópikus elméletnek alávetett, mert megvetett élet. És ez nekem annakidején még talán tetszett is, de vajon van-e benned elég 91 erő azt is megmondani, hogy az érett és az öreg Lukács lényegéhez mi tartozott. Vagy: meg lehet-e ezt mondani most. Nem szellemi öngyilkosság-e? Vagy: milyen mértékig lehet megmondani, ha egyáltalán a te véleményed különbözik Lukács véleményétől, vagy a lukácsisták véleményétől.

Ezek persze már nem irodalomelméleti kérdések, mint ahogy az előbb említettek sem azok. De közvetve mégis csak azokból erednek, azokkal magyarázhatóak, azoknak a következményei. És azzal az elmélettel mégiscsak van valami baj, amelynek a következményei irodalomellenesek, művészetpusztítók.

Kedves Gyurka, kicsit kusza és hosszú lett ez a levél, és Veled szemben feltétlenül igazságtalan, mert úgy vitatkoztam Veled, hogy elképzelvelek, ahelyett, hogy elolvastalak volna. Csakhogy attól félek, és féltetek, hogy a jelenlegi helyzetben a saját magadtól is megkívánható szigorúságot csak Horváthtal szemben lehet érvényesíteni, legfeljebb még a fiatal Lukácssal. Az érettel már kevésbé. Holott a hasznosság és kártékonyság pontosan az ellenkezőjét követelné. Hogy a „kell” és a „lehet” a legritkább esetben fedi egymást, tudom, hogy evvel mindenkinek meg kell birkóznia, az is nyilvánvaló. Csak ennek a kettőnek a határait nem szabad sosem elmosni.

A könyvet köszönöm, és azt kívánom, hogy legyen erőd az előszóban jelzett tanulmányokat megírni. (A sok névből sok nagyon közel áll hozzám, csak egyet nem értek, és nem tudok beleilleszteni a sorba: Anatole France-ot.¹⁸) Ha nem is mindet, de a fontosabbakat.

Szeretettel üdvözöllek:

Gábor

Ne haragudj, hogy nincs eröm végigjavítani a géphibákat. Tekintsd ezt a levelet „impúrumnak”, levélvázlatnak. AG.

Utólag mégis felbontottam, és néhány géphibát kijavítottam. AG.

Új Forrás 2023/10 – „[...] nem az utókornak levelezünk?” – Albert Gábor (1929–2017) író, esszéista és Poszler György (1931–2015) irodalomtörténész, esztéta levélváltása, 1983

Poszler György – Albert Gábornak

Budapest, 1983. június 7.

92 Kedves Gábor!

Köszönöm a leveledet, amelyben könyvemre reagáltál. Mindeddig ez az egyetlen érdemi reakció. A többi csupán udvariassági formulákra szorítkozik. A kritika pedig korábbi írásaimat se igen kényeztetted el. Ezért igen jól esett a leveled, megjegyzéseidre pedig válaszolni szeretnék. Este van, én pedig – a szokásnak megfelelően – fáradt. Ezért ez a levél sem lesz túlzottan rendszeres és összefogott.

Nos, ami az érdemi dolgokat illeti, valóban jobb lenne, ha az egész könyv ismeretében beszélgethetnénk. Mert a kötet – ezzel hízelgek magamnak – meg van valamennyire szerkesztve. Egészében talán mást mond, mint részleteiben. De azért így is lehet polemizálni róla. Horváth Jánosról. Kezdem az elején. Nem tagadom, azt a fajta tradicionális konzervativizmust, amit a Horváth-életmű sugall, sőt, manifeszt módon megfogalmaz – nem kedvelem. Általában a konzervativizmust sem túlzottan. Annak legfeljebb babitsi formája áll közel hozzám. Ott ugyanis azonosulni tudok azzal, amit véd, azzal szemben, amivel szemben védi. Gondolok itt arra, ami Babitsot főképpen a 20-as és 30-as évek fordulójától jellemzi. Amennyiben azt védi, amit a Nyugat hozott a magyar kultúrába, azzal szemben, amit elsősorban a szélsőjobboldali szellemi törekvések és politikai mozgalmak reprezentáltak. Itt ugyanis valami nekem nagyon kedveset konzervál valami nekem nagyon ellenszenvessel szemben. Horváthnál nem ez a helyzet. Ő a *Nyugat* előtti állapotot védi a *Nyugattal* szemben. Ezzel nem tudok azonosulni. Sőt, ebben a kvalitásérzéke is kisiklik. Epigonokat tesz meg korszakos jelenségeknek. Ilyet Gyulai nem tett. És az egész koncepciójával elmarad Európa mögött. Ez pedig nem lehet a magyar szellemi élet egészséges útja. Ezért van az, hogy a művét nagyon tiszteltem, rengeteget tanultam belőle, ámde szeretni nem tudom. Még felhívom a figyelmedet arra, hogy milyen félelmetesen érintkeznek a konzervativizmusok egymással. (Persze megint nem a Babits nemes, humánus konzervativizmusáról van szó.) Hanem arról, hogy a Révai¹⁹ irodalomszemlélete majdnem azonos a Horváthéval. Csak bizonyos előjeleket változtat meg, és persze a terminológiát. Egyébként a moralizáló, normát építő klasszicizmus fogalomban teljesen azonos. Pontosabban, Révai méltónak találta arra, hogy ezt átvegye tőle. Szerintem ez nagyon leleplező. Szekfűt én sem kedvelem különösebben. De amiben Te elmarasztalod, talán etikai és nem tudományos kérdés. Elméletileg – úgy vélem – szélesebb látókörű és nagystílűbb volt Horváthnál. Morálisan lehetett alatta. Egyébként Németh László Szekfű-kritikája, ami nekem hajdan annyira tetszett, komoly szakemberek vallják – pl. Kosáry

Domokos²⁰ –, elméletileg tarthatatlan. Nem ma már az, hanem mindig is az volt. Én ebben nem vagyok szakember, nem is akarok az lenni. Csak az amőba problémához fűzőm hozzá. Egyébként a kérdés Németh pályája esetében is vizsgálható lenne. Az ő esszéművészete valamikor lenyűgözött. Régen volt. Mindenesetre ígérem Neked, hogy az ezzel kapcsolatos fenntartásaimat csak akkor írom meg, ha előbb Révait megírtam, és megírhattam úgy, ahogy gondolom. Nem csupán kritikus munkásságát, hanem a művelődéspolitikait is. Ebből valószínűsítheted, hogy Németh-kritikámra nem hamarosan fog sor kerülni.

Most Lukácsról. A lényegtelenel kezdem. Én nem hallgattam őt soha, mert az általad említett falanxon nem törtem át. Meg sem kíséreltem. A Heller védésén nem voltam ott, de ismerem a sztorit. Ehhez csak annyit, hogy a Lukács-gárdát nem kell szeretni, de Falust se hidd puritán klasszika-filológusnak. Őt nem tartják igazi jó szakembernek, az elméleti-emberi mércéje pedig a mindannyiunktól megszenvedett 50-es évekből való. Ettől függetlenül az említett kérdésekben – nyilván – neki volt igaza. Lukács kvalitásérzékével kapcsolatban nincs vitám Veled. Ha majd elolvasod a róla szóló dolgozatomat, ott is olvashatsz erről. Eléggé bizonyítottan. Közvetlen szövegezésben és nagy példamanyagon is. Én az ő életművét egységesnek látom. Előjeleket módosított, a lényegen nem változtatott. Ami a fiatal korára vonatkozik, igaz a későbbiekre is. Legrosszabb korszaka a 18 és 56 közötti. Erről írom a következő nagyobb dolgozatomat. Az anyaggyűjtéssel majdnem készen vagyok. Még az ősszel sor kerülhet a megfogalmazásra. Az kétségtelen, hogy úgy látom, öregkori nagy esztétikájában bekövetkezett egy olyan oldódás, amely létrehozott folytatható eredményeket. Az előszavamból is kiderül, róla és Hegelről, a műfajelmélet szempontjából könyvet írok. A Hegel-fejezet megvan. Az volt a doktori disszertációm első nagy fejezete. Nemcsak megírni volt merszem, hanem beadni és megvédeni is. Elfogadták a fiatal Lukácsról szóló tanulmánnyal együtt – az volt a disszertáció második fejezete. Igaz, nem fanyalgás nélkül, mégis maximális pontszámmal. Gondolom, nem igényel magyarázatot, hogy Hegel mennyi minden későbbi félreértésnek a gyökere. Ez teszi ezt a kritikát érdekessé. Mármint az én számomra tette érdekessé. Így már most nem csupán Horváth családja és néhány híve orrol rám, hanem a Lukácsé is. De nincs nagy jelentősége a dolognak, mármint az egész szakmának sem. Legfeljebb a mi számunkra, akik csináljuk. A fanyalgást pedig el kell viselni.

Most az aggodalmakról. Ha aggodalmadnak az a veleje, hogy féltesz véleményem kimondásának esetleges következményeitől, úgy ezt baráti jóérzéssel veszem tudomásul. Jólesik. Legfeljebb azt válaszolom rá, hogy nem olyan veszélyes azért ez a dolog. Ha azért aggódsz, hogy nem merem leírni

Új Forrás 2023/10 – „[...] nem az utókornak levelezniük?” – Albert Gábor (1929–2017) író, esszéista és Poszler György (1931–2015) irodalomtörténész, esztéta levélváltása, 1983

azt az öreg Lukácsról, vagy az „érettről”, amit a fiatalról és Horváthról mer-
tem – bizony igazságtalan vagy. A kimondás folyamatban van. Ha az ember
egy életműről ír, nem a következményekkel kezd, hanem a gyökerekkel (ez
Hegel, megírva, megvédve, publikálása jön) és az előzményekkel (ez
94 a fiatal Lukács, megírva, megvédve és publikálva is). A későbbiek csak
utána jöhetnek. Nem tagadom, hogy ennek csak az elejét kimondani
félgyávasággal feléő félbátorság. Ne tételezd fel! Ha elmarad a folytatás –
szóljál! Ha a fejemre ütöttek – én szólok. Gondolom, hogy így túl az ötvenen
Te is felmérted, hogy az életünk – a magánéletünk is! – tele van kisebb-na-
gyobb megalkuvásokkal. Ezek nélkül csak Alceste²¹ élhetett, de ő nem csupán
tragikomikus volt, hanem nekem nem is rokonszenves. Nem lehet az élet tri-
viális apróságaira ráépíteni egy oda nem való etikai apparátust. Aránytalan-
ság jön belőle létre. Ez maga a doktrinérség klasszikus példája. Ilyen volt sok
tekintetben Lukács is – főleg a fiatal –, az emberiség számára nem sok jó lett
ebből. Az ilyen emberek akartak mindig tragikusan megváltani. És mindig
baj lett belőle. Ennyi elég a dilettáns morálfilozófiából. De a szakma komoly
dolog. Én nem vagyok író, nekem ez van, tehát ezt veszem komolyan. Erkölc-
sileg is. Lehet olyan, amit nem lehet kimondani. De amit kimond az ember,
azt komolyan is gondolja. És ha á-t mondott, a bé-t is elkezd. Ennyit erről!

Már csak Anatole France van hátra. Nagyon szeretem. Az életszemélet
szelíden bölcs, latin derűjét látom benne. Jó lenne tendálni errefelé. Egyé-
nileg is, összkultúrában is.

Még egyszer köszönöm a leveledet. Komolyan vettem. Azért válasz-
lok így rá. Nem túlzottan fésült. De nem az utókornak levelezünk. Hanem csak
egy baráti beszélgetés helyett.

Jókívánásaidat is köszönöm és hasonlókkal viszonzom.

Szeretettel:

Gyuri

¹ Az alábbi levélszövegek részét képezik Albert Gábor válogatott levelezésének, amelyet az MMA Kiadó a közeljövőben önálló kötetben jelentet meg, *Az elveszett nemzedék* címmel. A levélgyűjteményt az író özvegye, Albert Zsuzsa adja közre. Szerkesztette és a magyarázó jegyzeteket írta: Mórocz Gábor.

² POSZLER György: *Kétségektől a lehetőségekig – Irodalomelméleti kísérletek*, Gondolat, Bp., 1983.

³ Horváth János (1878–1961) irodalomtörténész, egyetemi tanár

⁴ HORVÁTH János: *A reformáció jegyében. A Mohács utáni félszázad magyar irodalomtörténete*, Akadémiai, Bp., 1953.

⁵ Lukács György (1885–1971) filozófus, esztéta, egyetemi tanár, politikus.

⁶ Klaniczay Tibor (1923–1992) irodalomtörténész, egyetemi tanár.

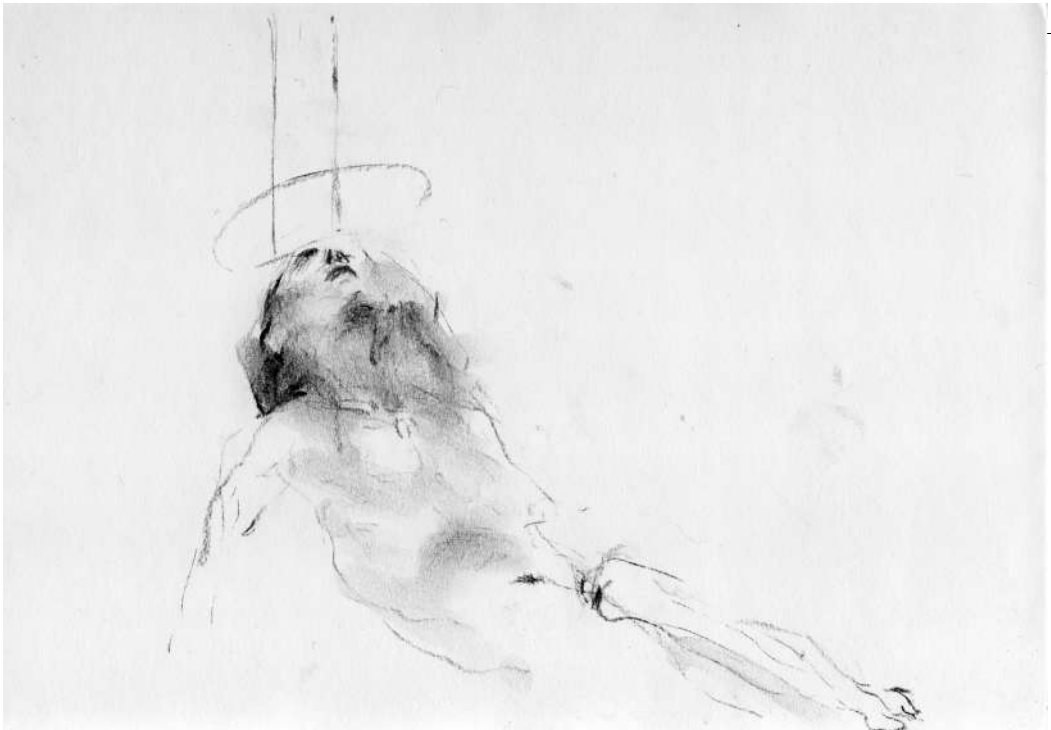
⁷ Szekfű Gyula (1883–1955) történész, egyetemi tanár, szerkesztő.

⁸ Heller Ágnes (1929–2019) filozófus, egyetemi tanár.

⁹ Maróthy János (1925–2001) zenetudós, 1961-től a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének munkatársa.

¹⁰ Falus Róbert (1925–1983) klasszika-filológus, irodalomtörténész, kritikus.

- ¹¹ klasszikus filológus: Albert Gábor „neologizmusa” (klasszika-filológus helyett)
- ¹² Lukács György: *A modern dráma fejlődésének története*, szerk. Kőszeg Ferenc, Magvető, Bp., 1978.
- ¹³ Thienemann Tivadar (1890–1985) irodalomtörténész.
- ¹⁴ Thienemann Tivadar: *Irodalomtörténeti alapfogalmak*, Minerva, Bp., 1930.
- ¹⁵ Vatai László (1914–1993) református lelkész, filozófus. 1945 és 1947 között nemzetgyűlési képviselő az FKGP képviseletében. 1947-ben koholt vádak alapján börtönbüntetésre ítélték – első fokon. A másodfokú eljárás megkezdése előtt külföldre menekült. 1947 végétől Svájcban, 1951-től az Amerikai Egyesült Államokban, 1961-től – rövidebb megszakítással – Kanadában élt.
- ¹⁶ Vatai László: *A subjektív életérzés filozófiája (Dosztojevszkij)*, Sárospataki Református Főiskola, Sárospatak–Bp., 1942.
- ¹⁷ Gyulai Pál (1826–1909) író, irodalomtörténész, egyetemi tanár, kritikus, szerkesztő.
- ¹⁸ France, Anatole (1844–1924) francia író, költő, kritikus.
- ¹⁹ Révai József (1898–1959) kommunista teoretikus, publicista, kultúrpolitikus, 1949 és 1953 között népművelési miniszter.
- ²⁰ Kosáry Domokos (1913–2007) történész, 1990 és 1996 között a Magyar Tudományos Akadémia elnöke.
- ²¹ Alceste: Poszler itt Alkésztiszre, a görög mitológia egyik legerényesebb nőalakjára gondolhat, aki annyira szerette férjét, Admétosz királyt, hogy még a halált is átvállalta tőle.

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.

Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT. és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)

PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)

REICHERT GÁBOR (főszerkesztő-helyettes, kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)

SZÉNÁSI ZOLTÁN (próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv

SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

HEGEDŰS GYÖNGYI, KAKUK TAMÁS, MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR,

SOPOTNIK ZOLTÁN, SZILÁGYI MIHÁLY

Online

PAPP MÁTÉ (felelős szerkesztő), SZŰCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BARI KÁROLY, BUJI FERENC, DUKAY BARNABÁS, GERLÓCZY GÁBOR,

KELÉNYI BÉLA, KRULIK ZOLTÁN, MUZSNAY ÁKOS, TOLNAI OTTÓ, URI ASAF

Korábbi főszerkesztők: PAYER ISTVÁN, MONOSTORI IMRE

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT

JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvan kilencben

Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a BD Sollers nyomdájában Tatán.